

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

MAĢISTRA DARBS

***LAULĪBAS BEZSTRĪDUS ŠĶIRŠANAS
LIETU VEŠANA NOTARIĀTĀ UN AR TO
SAISTĪTĀS PROBLĒMAS***

Maģistra darba autors: **Līga Upeniece**
apl.nr.:lu13016

Maģistra darba vadītājs: **doc.Erlens Kalniņš**

Rīga 2015

ANOTĀCIJA

Laulības bezstrīdus šķiršanas lietu vešana notariātam tika nodota ar grozījumiem Notariāta likumā, kas stājās spēkā ar 2011.gada 1.februāri. Nav šaubu, ka notariātam nodotās funkcijas laulības bezstrīdus šķiršanas lietās rada papildus būtisku noslodzi, tāpēc viens no darba ietvaros pētāmajiem jautājumiem būs saistīts ar subjektu loka paplašināšanas iespējamības izvērtēšanu laulības bezstrīdus šķiršanas ietvaros, lai vienmērīgi sadalītu šīs lietas vairāku kompetentu iestāžu starpā.

Tika apzināts, ka neviens normatīvais akts neregulē pārstāvības tiesību realizēšanu un to apjomu laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, kā arī, kādos gadījumos laulības bezstrīdus šķiršanas lietas par tādām nebūtu uzskatāmas un izslēdzamas no notāram piekritīgo lietu loka. Aktuāls jautājums ir saistīts ar Eiropas Padomes 2003.gada 27.novembra regulas (EK) Nr.2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu 3.pantā noteikto, ka laulības šķiršana ir piekritīga Latvijas zvērinātam notāram, ja vismaz viena laulātā pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā. Proti, no minētās regulas neizriet, ka pagaidu uzturēšanās atļauja nerada pamatu laulības šķiršanas lietas piekritībai Latvijas zvērinātam notāram.

Nemot vērā visu minēto, darba tēma ir ārkārtīgi aktuāla. Darba mērķis ir noskaidrot, kādos gadījumos laulības bezstrīdus šķiršanas process ir pieļaujams un kādos tas ir izslēgts, kā arī galvenos praktiskās dabas problēmjautājumus, ar ko nākas saskarties sarežģītākajās situācijās un attiecīgi izstrādāt priekšlikumus kompetento iestāžu un likumdevēja darbībām, lai ne tikai mazinātu problēmjautājumu skaitu, bet arī uzlabotu normatīvo regulējumu attiecībā uz juridiski neviennozīmīgām (sarežģītām) situācijām šajos jautājumos. Darba ietvaros pilnā apmērā apstiprinājās izvirzītā hipotēze, ka izdarot attiecīgus grozījumus normatīvajos aktos, palielinātos laulības bezstrīdus šķiršanas institūta efektivitāte.

Darba izstrādes pamatā ir izmantota vēsturiskā, sistēmiskā, salīdzinošā un loģiskā pētniecības metode.

Pētījuma teorētiskā bāze ir nacionālie tiesību akti, ES regulējums (direktīvas, regulas), aktuālā tiesu prakse, citu valstu prakse, izvērtēti atsevišķu autoru viedokļi par pētāmo darba tematu utt.

Darbs sastāv no ievada, 4 (četrām) nodaļām un kopsavilkuma.

Darba apjoms sastāda 81 lappusi.

ABSTRACT

Unchallenged divorce cases were handed to the notary carriage with changes amended in Notarial Law, which came into force on 1 February 2011. There is no doubt that the functions assigned to the notary creates a substantial additional burden, so one part of the job will be connected to researching, how this number of cases could be divided between competent authorities.

It is discovered, that in Latvia there is no normative act that regulates the right of representation in cases of unchallenged divorce and cases in which non-contentious divorce proceedings as such should be considered and excluded from the jurisdiction of a notary carriage as well. Actual problem is related to the Regulation of European Council (27 November 2003) Nr.2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No. 1347/2000. Article 3 of this regulation provides that unchallenged divorce has jurisdiction in Latvian notary, if at least one spouse is habitually resident in Latvian. So, the conclusion is that the temporary residence permit does not create a basis for unchallenged divorce jurisdiction in Latvian sworn notary. That questions and problems make the thesis very topical and actual.

The aim of thesis is to find out and explore, when this divorce cases are possible and when not, the main problematical questions in practice, which have to face in difficult situations and to develop proposals to the competent authorities and legislative activities in order to not only reduce the number of challenges, but also to improve the regulatory framework for the legally ambiguous (difficult) situations in these matters. At the end of thesis fully confirmed is the hypothesis of that thesis - by making appropriate amendments to the legislation can increase this divorce institute efficiency.

Thesis is based on using historical, comparative, systemic and logical methods of research.

Till working on thesis author used the following sources: national normative base, European Union legislation (directives, regulations), experience of other states, separate opinions of specialists, case law etc.

Thesis consists of introduction, 4 (four) chapters, conclusion.

Total volume of thesis is 81 pages.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	5
1. Laulības bezstrīdus šķiršanas institūts: caur vēsturiskās attīstības prizmu līdz mūsdienām.....	9
1.1.Laulības un laulības bezstrīdus šķiršanas institūta vēsture un attīstība Latvijā.....	9
1.2.Notariāta loma laulības bezstrīdus šķiršanas lietās mūsdienās.....	15
2. Laulības bezstrīdus šķiršanas normatīvā regulējuma analīze un galvenie problēmjaudājumi.....	22
2.1.Pārstāvības tiesības laulības bezstrīdus šķiršanas procesā.....	22
2.2.Laulības šķiršanas piekritība laulības bezstrīdus šķiršanas procesā.....	30
2.3.Strīda izpratne laulības bezstrīdus šķiršanas procesā un citi aspekti.....	44
3. Laulības bezstrīdus šķiršanas procesa piekritības paplašināšanas iespēju analīze.....	49
3.1.Mediācijas process.....	49
3.2.Laulības šķiršanas process vispārīgās jurisdikcijas tiesā.....	56
4. Laulības bezstrīdus šķiršanas institūts Igaunijā.....	63
Kosavilkums.....	70
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts.....	75

IEVADS

Laulības bezstrīdus šķiršanas lietu vešana notariātam tika nodota ar grozījumiem Notariāta likumā, kas stājās spēkā ar 2011.gada 1.februāri. Attiecīgi tika veikti grozījumi arī citos normatīvajos aktos, kas reglamentēja laulības šķiršanas procesu. Vēlme laulības bezstrīdus šķiršanas lietas izņemt no tiesu kompetences un atdot notāriem pastāv jau ievērojamu laika periodu. Lielākoties tā ir pamatota ar vajadzību atslogot tiesu no lietām, kas pēc savas būtības neatbilst tiesā izskatāmu lietu formātam, proti, tajās nepastāv strīds starp pusēm. Kā norādīts minēto likuma grozījumu anotācijas ietvaros, tad tiesu noslodzes samazināšana un izlīdzināšana nepieciešama, lai būtu iespējams saīsināt lietu izskatīšanas termiņus un paaugstināt tiesu efektivitāti.¹

Jāteic arī, ka vēl viens būtisks iemesls šai reformai tika norādīts apstākļi, ka tā laulības šķiršanu padara vienkāršāku un pieejamāku iedzīvotājiem, proti, pāri, šķirot laulību pie zvērināta notāra, papildus varētu saņemt kompetentu amatpersonu konsultācijas jautājumos par mantas sadali, par uzturlīdzekļu un saskarsmes tiesību ar bērnu turpmāku noregulēšanu, kā arī slēgt attiecīgas vienošanās. Tādējādi personas varētu saņemt kompleksu juridisko palīdzību laulības šķiršanas procesā.² Jāteic gan, ka minētie grozījumi zināmā mērā sasniedza savu mērķi un, ja salīdzina 2008. un 2014.gadā saņemto laulības šķiršanas pieteikumu tiesās skaitu, tad 2014.gadā tas ir gandrīz četras reizes mazāks nekā 2008.gadā. Līdz ar to uzskatāms, ka šīs izmaiņas veiksmīgi sasniegušas mērķi, jo krietni samazinājusies tiesu noslodze laulības šķiršanas lietās.³

Autores ieskatā, minētais laulības šķiršanas risinājums ir daudz efektīvāks par laulības šķiršanas procesu civilprocesuālajā kārtībā vispārējās jurisdikcijas tiesā gan izmaksu, gan laikietilpības ziņā. Nav šaubu, ka notariātam nodotās funkcijas laulības bezstrīdus šķiršanas lietās rada papildus būtisku noslodzi (taču atslogo tiesu sistēmu), tāpēc viens no maģistra darba ietvaros pētāmajiem jautājumiem būs saistīts ar subjektu loka paplašināšanas iespējamības izvērtēšanu laulības bezstrīdus šķiršanas ietvaros, lai vienmērīgi sadalītu šīs lietas vairāku kompetento iestāžu starpā (piemēram, mediācijas procesa ietvaros un gadījumos, kad abas puses tiesā piekrīt laulības šķiršanai u.tml.).

¹Likumprojekta "Grozījumu Notariāta likumā anotācija". Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BFA34BEE95D781D2C225776D0024C0B1?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]

²Turpat.

³Par vairāk kā 60% samazinājies tiesās saņemto laulības šķiršanas pieteikumu skaits. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/par-vairak-ka-60-samazinajies-tiesas-sanemto-laulibas-skirsanas-pieteikumu-skaits> [aplūkots 2015.gada 30.oktobrī]

Otrais pētamais problēmjaudājums saistīts ar to, ka neviens normatīvais akts neregulē pārstāvības tiesību realizēšanu un to apjomu laulības bezstrīdus šķiršanas lietās. Savukārt, strīdus gadījumā, šķirot laulību tiesā Civilprocesa likuma 236.panta trešā un piektā daļa⁴ tomēr pieļauj pārstāvību izņēmuma kārtā, tad piemērojot analogiju, šo pārstāvja pieļaujamību var attiecināt arī uz zvērinātam notariāram piekrītošām laulības šķiršanas lietām. Jāteic, ka Civillikums un citi normatīvie akti neliedz pārstāvības institūta izmantošanu laulības šķiršanas lietā, tādēļ teorētiski laulātais, kurš nevar ierasties pie zvērināta notāra nepieciešamo darbību veikšanai laulības šķiršanas lietā, var pilnvarot tam citu personu.

Šim viedoklim gan iebilst atsevišķi pilnvarojuma pieļaujamības pretinieki, kas atsaucas vienīgi uz minēto Civilprocesa likuma 236.pantu, kas pirmajā daļā reglamentē, ka laulības šķiršanas lieta izskatāma, piedaloties abām pusēm, savukārt trešajā un piektajā daļā pieļauj, ja viena no pusēm dzīvo tālu vai cita iemesla dēļ nevar ierasties pēc tiesas uzaicinājuma, tiesa var pieļaut tās pārstāvja piedalīšanos. Turklāt lietā par laulības šķiršanu pārstāvim jābūt speciāli pilnvarotam šīs lietas vešanai un pilnvarojums par pārstāvību laulības šķiršanas lietā attiecas arī uz visiem citiem ar to saistītajiem prasījumiem. Iebildums minētā sakarā ir tāds, ka Civilprocesa normas nav attiecināmas uz zvērinātiem notāriem, liedzot laulības bezstrīdus šķiršanā pārstāvību, nepieciešama speciālo normu izstrāde⁵. Autores ieskatā, ņemot vērā, ka tiesā skatāmajās lietās starp pusēm tomēr pastāv strīds, bezstrīdus lietās pārstāvības paralēles nevar tikt iezīmētas starp divu dažādu lietu kategoriju izskatīšanas procesiem.

Trešais pētamais jautājums saistīts ar to, kādos gadījumos laulības bezstrīdus šķiršanas lietas par tādām nebūtu uzskatāmas un izslēdzamas no notāram piekritīgo lietu loka. Piemēram, ja vienošanās par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali tiek sastādīta kā notariāls akts, tas ne vienmēr nozīmē, ka tam attiecībā uz uzturlīdzekļu piedziņu automātiski ir izpildu dokumenta spēks. Šādā gadījumā arī nav skaidrs, kā notāram ir jārīkojas, ja laulātie vēlas šķirties, bet vecāka vietā jau iepriekš piedzītos uzturlīdzekļus maksā valsts. Darba ietvaros tiks analizēti vairāki gadījumi un sniegts autores viedoklis par to, vai līdzīgas situācijas nav uzskatāmas par strīdus situācijām, kas izslēdz konkrētās laulības šķiršanas lietas piekritību zvērinātam notāram, kā arī tiks analizēts, kā noteikt robežu starp strīda esamību un strīda pastāvēšanu pagātnē.

⁴ Civilprocesa likums : LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]

⁵ Damane L. Ieskats laulību bezstrīdus šķiršanas lietu vešanas procesā no 2011.gada 1.februāra. Pieejams: www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/.../Damane.pdf [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]

Visbeidzot, pēdējais darba ietvaros apskatāmais aktuālais jautājums ir saistīts ar Eiropas Padomes 2003.gada 27.novembra regulas (EK) Nr.2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu⁶ (turpmāk - Regula Nr. 2201/2003) 3.pantā noteikto, ka laulības šķiršana ir piekritīga Latvijas zvērinātam notāram, ja vismaz viena laulātā pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā. Dzīves vieta (domicils) ir tā vieta, kur persona ir labprātīgi apmetusies tieši, vai klusējot izteiktu nodomu tur pastāvīgi dzīvot vai darboties. Pagaidu uzturēšanās nerada dzīves vietas tiesiskās sekas un ir apspriežama ne pēc tās ilguma, bet pēc nodoma. Rodas jautājums, vai var šķirt laulību laulības bezstrīdus šķiršanas procesā ar personu, kas Latvijā uzturas uz pagaidu uzturēšanās atļaujas pamata, bet otrs laulātais nedzīvo Latvijā un nav Latvijas valstspiederīgais. No minētās Regulas 2201/2003 panta šādas tiesības neziriet un secināms, ka pagaidu uzturēšanās atļauja nerada pamatu šķiršanās lietas piekritībai Latvijas zvērinātam notāram. Savukārt, ņemot vērā to, ka Eiropas Savienības dalībvalstīs ir aktuāla iedzīvotāju pārvietošanās uz citām dalībvalstīm, kā arī imigrantu pieplūde no trešajām valstīm, šis jautājums būtu risināms likumdošanas ceļā.

Ņemot vērā visu augstāk minēto, autores darba tēma ir ārkārtīgi **aktuāla** un ir izpētes vērta. **Darba mērķis** ir noskaidrot, kādos gadījumos laulības bezstrīdus šķiršanas process ir pieļaujams un kādos tas ir izslēgts, kā arī galvenos praktiskās dabas problēmjautājumus, ar ko nākas saskarties sarežģītākajās situācijās un attiecīgi, izstrādāt priekšlikumus kompetento iestāžu un likumdevēja darbībām, lai ne tikai mazinātu problēmjautājumu skaitu, bet arī uzlabotu normatīvo regulējumu attiecībā uz juridiski neviennozīmīgām (sarežģītām) situācijām šajos jautājumos.

Ņemot vērā minēto, **darba uzdevumi ir sekojoši:**

1. izpētīt laulības bezstrīdus šķiršanas institūtu caur vēsturiskās attīstības prizmu līdz mūsdienām;
2. analizēt laulības bezstrīdus šķiršanas normatīvo regulējumu pētāmo problēmjautājumu kontekstā;
3. izpētīt iespēju paplašināt laulības bezstrīdus šķiršanas lietu vešanas jomu (nošķirot bezstrīdus lietas no strīdus lietām);
4. izpētīt iespēju paplašināt laulības bezstrīdus šķiršanas lietu piekritību.

⁶ Eiropas Padomes 2003.gada 27.novembra regula (EK) Nr.2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu : starptautisks dokuments. Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=8304> [aplūkots 2015.gada 30.oktobrī]

Pētījuma objekts ir laulības bezstrīdus šķiršanas institūts, tā vēsturiskā attīstība, vieta nacionālajā tiesību sistēmā, kā arī ar to saistītā problemātika. Darbā izmantota arī darba autore iegūtā pieredze notariātā.

Darba izstrādes pamatā tiks izmantota **vēsturiskā pētniecības metode**, kas izpaudīsies laulības bezstrīdus šķiršanas institūta izpētē no vēstures, **gramatiskā pētniecības metode**, kas ir normas jēgas noskaidrošana no morfoloģijas un sintakses likumu viedokļa, **sistēmiskā pētniecības metode**, kas ir tiesību normas vai tās sastāvdaļu tekstuālā satura (kas jau noskaidrots ar gramatisko metodi) tālāka izpēte un analīze no normu savstarpējā sakara viedokļa, skatot to kontekstā ar citām normām, likumiem, tiesību principiem un visu tiesību sistēmu, **salīdzinošā metode**, kas izpaudīsies kā nacionālo tiesību normu salīdzināšana ar citām valstīm, kā arī **loģiska metode**, izdarot attiecīgus secinājumus un izvirzot priekšlikumus.

Darba ietvaros tiek izvirzīta arī sekojoša **hipotēze**: izdarot attiecīgus grozījumus normatīvajos aktos, palielinātos laulības bezstrīdus šķiršanas institūta efektivitāte.

Maģistra darba izstrādē izmantoti šādi avoti: Eiropas Komisijas un Padomes direktīvas, regulas, Latvijas Republikas Satversme, Civillikums, Civilprocesa likums, Notariāta likums, Ministru kabineta noteikumi un spēkā esošie normatīvie akti, kas tiešā vai netiešā veidā saistīti ar darba tēmu, aktuāla tiesu prakse Latvijā, citu valstu normatīvais regulējums, likumprojektu anotācijas un atsevišķu speciālistu viedokļi.

1.Laulības bezstrīdus šķiršanas institūts: caur vēsturiskās attīstības prizmu līdz mūsdienām

Šīs nodaļas ietvaros autore analizēs laulības bezstrīdus šķiršanas institūta attīstību gadu gaitā, kas sniegs iespēju izprast galvenos vēsturiskos aspektus, kādēļ šāda institūta rašanās bija nepieciešama vēsturiski un kādā formā tas pastāv mūsdienās, kādas funkcijas un uzdevumus tas veic un cik būtiska nozīme tam ir mūsdienu tiesību sistēmas ietvaros.

1.1.Laulības un laulības bezstrīdus šķiršanas institūta vēsture un attīstība Latvijā

Sākotnēji autore sniedz ieskatu laulības institūta un tā uzraudzības vēsturiskajos aspektos, kas dot iespēju izprast laulības nozīmi atsevišķos laika posmos un reģionos.

Piemēram, Senajā Romā sākotnēji bija tikai viens likumīgas laulības (lat. *matrimonium*) modelis - *matrimonium cum manu mariti*, - kad sieva nonāca vīra varā personiskā un mantiskā ziņā. Principāta laikā, kad kristīgā Baznīca vēl nebija pārņēmusi laulības lietas savā kontrolē, paši izplatījās paralēls laulību modelis - *matrimonium sine manu*, - kur sieva juridiski palika sava tēva varā, bet savā jaunajā ģimenē bija patstāvīga kā personiskās, tā mantiskās attiecībās. Šādu laulību varēja nodibināt ar vienkāršu vienošanos kā civiltiesisku līgumu, to pat publiski neregistrējot (šis "neoficiālais" modelis Romas impērijas pastāvēšanas pēdējos gadsimtos kļuva par dominējošo laulības formu, pirms laulības lietas pārņēma savā ziņā Baznīca). Bez tam principāta laikā visai plaši izplatījās konkubināts kā kopdzīves forma (ko gan nevar uzskatīt par laulību, jo to atzina tikai gadījumos, ja kādu iemeslu dēļ nevarēja noslēgt oficiālu laulību)⁷.

Savukārt, kopš viduslaikiem Latvijas teritorijā cilvēku attiecības lielā mērā atradās Baznīcas kontrolē. Tās likumi deklarēja, kādai jābūt sabiedrības pamatvienībai – ģimenei, kā to var nodibināt, kas var kalpot par pamatojumu atteikt laulības slēgšanu, kādi apstākļi ļauj to šķirt. Dzīve ārpus baznīcas svētības un, līdz ar to arī kontrolētas laulības bija grēks, par ko pienācās sods. Līdz ar to, laulību slēgšanu kontrolēja tieši baznīcas.

Izpētot laulības izpratni viduslaikos atsevišķās Eiropas valstīs konstatējams, ka, piemēram, Franču revolūcijas laikā, tiesības reģistrēt laulību tika atņemtas baznīcai un nodotas valsts iestādei, parasti municipalitātei. Lai arī daudzviet Eiropā šo pieredzi ieviesa iekarotajās teritorijās Napoleons

⁷ Leach Edmund R. *Poliandry, Inheritance and the Definition of Marriage: with particular reference to Sinhalese customary law* in *Rethinking Anthropology*. London and Atlantic Highlands NJ: The Athlone Press, 1961, p. 105-113

Bonaparts, pēc viņa sakāves tā tomēr vairākās vietās tika saglabāta, turklāt 19.gs. gaitā kļuva par dominējošu lielākajā daļā Eiropas. Līdz ar to secināms, ka šeit runa ir tikai par institucionālām izmaiņām pašas laulības procedūras realizācijā. Ar laiku izveidojās divas tās formas – t.s. obligātā civillaulība, kur iespēja slēgt laulību bija tikai civiliestādē, un fakultatīvā civillaulība, kur pāris var izvēlēties slēgt laulību civiliestādē vai baznīcā.⁸ Līdz ar to secināms, ka civillaulības jēdziens viduslaiku Eiropā attiecas tieši uz civillaulības kā valsts institūta ieviešanas vēsturi nevis uz civillaulības izpratni mūsdienās.

Latvijā, kaut arī baznīca skatījās uz šķiršanos kā uz nevēlamu aktu, tomēr 1832.gada baznīcas likumā bija paredzēti arī nosacījumi, pie kuriem jau noslēgta laulība tiesiski var tikt šķirta. Tajā pašā likumā tāpat bija paredzēti īpaši nosacījumi, pie kuriem viena no laulātajām pusēm drīkstēja pieprasīt šķirt laulību. Te galvenais bija otras puses spēja vai nespēja piedalīties bērnu radīšanā⁹. Ņemot vērā minēto, secināms, ka caur Baznīcu tika gan regulēta ģimenes dibināšana, gan arī noteikti apstākļi, pie kuriem laulātie var tikt šķirti. Tajā pašā laikā dzimumdzīve ārpus Baznīcas svētītas laulības netika akceptēta, un, ja viena no pusēm to agrāk būtu pieļāvusi, otram pusei bija tiesības pieprasīt šķirt laulību.

Kā izpētījis prof. G.Straube, tad reālajā ikdienas dzīvē gan redzams, ka baznīcas likumos paredzētās iespējas šķirt laulību tika liktas lietā ļoti reti. Vairākkārt tas darīts saistībā ar viena laulātā ilgstošu prombūtni. Piemēram, vīrs ir ticis iesaukts kā rekrūtis armijā un pazudis (karadarbības laikā) un no viņa ilgstoši nav saņemtas nekādas ziņas. Otrs prombūtnes iemesls ir saistīts ar viena laulātā apzinātu bēgšanu. Te gan profesors nevar apgalvot droši, vai šī bēgšana bijusi no konkrētā laulātā drauga, vai arī tai ir bijuši citi iemesli, piemēram, netīkams muižnieks, kas prasa smagu darbu no zemnieka. Arhīvā ir atrodama virkne gadījumu, kad, nesagaidot oficiālo šķiršanu pēc likumā noteiktā laika notecēšanas (1832.gada likumā 5 gadi), tika atrasts jauns dzīvesdraugs un uzsākta kopdzīve, kurā nereti tika dzemdēti arī bērni.¹⁰

Līdz 1921.gadam Latvijā ģimenes tiesības reglamentēja Krievijas impērijas likumu kopojums (Latgalē) un Baltijas guberņu Vietējo civillikumu kopojums (Vidzemē un Kurzemē). 20.gadsimta sākumā bija vērojams, ka daudzas valstis tiecas izstrādāt un izdot jaunus civillikumus. Iemesli šādai vajadzībai pēc jauniem civillikumiem bija dažādi: tiesību normu nepilnība, tiesību

⁸ Blūzma V. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 141.–142. lpp.

⁹ Turpat, 384.lpp.

¹⁰ Straube G. „Civillaulība” kā objektīva realitāte: civillaulības kā institūta pastāvēšanas nosacījumi Vidzemē 17.-19.gadsimtam. Pieejams: www.lvi.lv/.../G_Straube_Civillauliba_ka_objektiva_realitate_LVIZ_201... [aplūkots 2015.gada 30.oktobrī]

nesaskaņotība vienas valsts ietvaros, tiesību atpazīšana no pastāvošajām sabiedriskajām attiecībām. Latvijas kaimiņu valstīm Lietuvai un Igaunijai neizdevās pabeigt savu Civillikumu izstrādi sakarā ar padomju okupāciju. Lietuvā pie jaunā Civillikuma strādāja kopš 1928.gada. Igaunijā Civillikuma projekts tika iesniegts parlamentā 1940.gadā.

Arī Latvijai bija vairāki svarīgi iemesli, kuru dēļ jauna Civillikuma izstrādāšana bija nepieciešama. Galvenais no tiem saistīts ar to, ka Latvija teritoriāli bija sadalīta divās civiltiesību sistēmās - Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē bija spēkā Vietējo likumu kopojumu III daļa, kā arī Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi. Turpretim, Latgale bija atšķirta no pārējām Latvijas daļām un tur bija spēkā Krievijas likumu kopojuma X sējuma pirmā daļa. Zemniekiem tika piemērots Krievu zemnieku nolikuma pielikums pie IX sējuma, bet no 1921.gada līdz 1937.gada 31.decembrim Latvijā laulības slēgšanu, šķiršanu un neesamību regulēja 1921.gada 1.februāra „Likums par laulību” un 1922.gada 18.februāra „Likums par civilstāvokļa aktu reģistrāciju”¹¹.

Latvija tika pievienota Padomju Savienībai 1940.gada 5.augustā, bet tā paša gada 26.novembrī Latvijā pilnībā tika ieviesti padomju normatīvie akti. Pēc Latvijas pievienošanas, tās teritorijā bija spēkā 1949.gada KPFSR laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodekss, kura 111.pants paredzēja civilstāvokļa aktu reģistrācijas kārtību¹². Proti, civilstāvokļa aktu (dzimšanu, miršanu, laulību, laulību šķiršanu un adopciju) reģistrāciju izdara pilsētās un rajonu centros — pilsētu un rajonu dzimtsarakstu biroji, bet lauku apvidos un strādnieku ciematos — ciemu un ciematu padomes. Uzvārdu un vārdu maiņa KPFSR pilsoņiem atļauta pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Tika paredzēts, ka uzvārdu un vārdu maiņas reģistrāciju izdara sekojošos gadījumos: a) autonomās republikās — ar autonomo republiku iekšlietu tautas komisariātu 2 dzimtsarakstu daļu atļauju; b) novados un apgabalos — ar iekšlietu tautas komisariātu 2 novadu un apgabalu pārvalžu dzimtsarakstu daļu atļauju. Tika noteikts, ka civilstāvokļa aktu reģistrācijas orgānu darbu visa PSRS tagad vada PSRS leTK dzimtsarakstu daļa.

Tātad secināms, ka laulības reģistrāciju un šķiršanu veica attiecīgie dzimtsarakstu biroji. Laulības reģistrācija Padomju Savienībā tika noteikta kā valsts un sabiedriskās interesēs, tā arī nolūkā aizsargāt laulāto un bērnu personīgās un mantiskās tiesības un intereses. Atšķirībā no mūsdienām, tajos laikos tikai reģistrēta laulība radīja laulāto tiesības un pienākumus, kas paredzēti

¹¹ Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 1995, 45.lpp.

¹²KPFSR laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodekss. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/g_001_0309065303|article:DIVL234|query:PSRS Augstākās Padomes Prezidijs [aplūkots 2015.gada 16.decembrī]

minētajā kodeksā. Kā norāda J.Vēbers¹³, tad tolaik tika arī atzīts, ka padomju cilvēkam gan piemīt, gan ir raksturīgas jaunās sociālistiskās sadzīves cēlās īpašības. Padomju sabiedrībā gan bargi nosoda katru rupjību un izlaidību sadzīvē, rupju izturēšanos pret sievietēm, taču būtu nepareizi domāt, ka jaunā sociālistiskā sadzīvē, komunistiskās morāles normas rodas mūsu dzīvē pašas no sevis, bez cīņas. Tāpēc tiek uzsvērti ne tikai sabiedrības, bet arī tiesas audzinošā nozīme. Pēc ideoloģisko nodevu sniegšanas, padomju juristi ģimenes tiesības izskaidroja reāli. Ģimenes tiesības izveido tās regulējamās attiecības, kas rodas sakarā ar bērna dzimšanu starp vecākiem un bērniem. Minēto attiecību regulēšanai veltītas tās ģimenes tiesību normas, kas nosaka vecāku un bērnu personiskās un mantiskās attiecības, vecāku tiesības un pienākumus bērna audzināšanā un viņu interešu aizsargāšanā un pārstāvniecībā, kā arī jautājumus, kas saistīti ar vecāku tiesību atņemšanu.

LPSR laikā bija divējāda laulības šķiršanas kārtība – tiesās un civilstāvokļu aktu nodaļās jeb dzimtsarakstu birojos. Tiesā laulības šķiršana bija obligāta sekojošos gadījumos:

- 1) ja laulātajiem bija nepilngadīgi bērni;
- 2) ja laulātajiem bija strīds par laulības šķiršanu;
- 3) ja laulātajiem bija strīds par bērniem, par kopīpašuma sadali vai līdzekļu maksāšanu, lai uzturētu darba nespējīgo laulāto;
- 4) kad laulību šķīra ar personu, kura atradās ieslodzījumā vai kura bija atzīta par rīcībnespējīgu.

Savukārt, laulības šķiršana Civilstāvokļu aktu reģistrācijas iestādēs jeb dzimtsarakstu birojos tika atļauta sekojošos gadījumos:

- 1) ja abi laulātie piekrita laulības šķiršanai un nebija nepilngadīgu bērnu;
- 2) pēc viena laulātā pieteikuma, ja otrs laulātais atzīts par bezvēsts promesošu vai rīcībnespējīgu vai sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku ne mazāku par trim gadiem.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka jau PSRS laikos bija iespējams šķirt laulību bezstrīdus kārtībā. Savukārt, jaunākajos laikos jeb mūsdienās laulības šķiršanas nosacījumus regulē 1937.gadā pieņemtā Civillikuma noteikumi jeb „Ģimenes tiesību” IV sadaļa „Laulības šķiršana”¹⁴.

Ar Civillikuma Ģimenes tiesību daļas atjaunošanu 1993.gada 1.septembrī stājās spēkā cita laulības šķiršanas kārtība, t.i., laulības šķiršanas apliecības vairs neizsniedza. Atjaunotā Civillikuma šķiršanas kārtība skāra arī tos laulātos, kam līdz tam brīdim pasēs nebija iespiests zīmogs par laulības šķiršanu. Šiem laulātiem nācās atkārtoti sniegt tiesā prasību par laulības šķiršanu. 2005.gada

¹³ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga : Zvaigzne, 1984, 64.lpp.

¹⁴ Civillikums. Ģimenes tiesības: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90223> [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]

10.martā tika pieņemti grozījumi Civillikumā, kas paredzēja atcelt prasību par zīmoga nepieciešamību pasēs par laulības šķiršanu.

Latvijas Republikā laulības šķiršanas pamatā ir laulības sairuma princips, taču ES dalībvalstu vidū ir ļoti atšķirīgi laulības šķiršanas pamati. Šīs atšķirības sakņojas dažādos priekšstatos par līdzsvaru starp valsts tiesībām iejaukties un laulāto autonomiju laulības šķiršanas procesā. Tādēļ, ka dažādās dalībvalstīs laulības šķiršanas priekšnoteikumi ir liberalizēti līdz atšķirīgai pakāpei, ES vienlaikus ir sastopami pieci vēsturiskie pamati: laulības šķiršanas prasību var iesniegt, to pamatojot ar vienu no tā sauktajiem „patstāvīgajiem pamatiem”, kurus var iedalīt šādās plašās kategorijās:

- 1) Uz vainu balstīta laulības šķiršana (šķiršana kā sankcija);
- 2) Laulības šķiršana, pamatojoties uz nelabojamu laulības izjukšanu (šķiršana kā tiesiskās aizsardzības līdzeklis vai sairšana);
- 3) Laulības šķiršana, pamatojoties uz atšķiršanu noteikta laika perioda garumā;
- 4) Laulības šķiršana, pamatojoties uz laulāto savstarpēju vienošanos (šķiršana kā patstāvīgs lēmums, ko pieņem paši laulātie);
- 5) Laulības šķiršana pēc prasības (šķiršana kā tiesības).¹⁵

Civillikuma grozījumi, kas stājās spēkā ar 2003.gada 1.janvāri būtiski mainīja laulības šķiršanas nosacījumus, jaunā redakcija deva skaidrojumu izirušai laulībai, kas nebija noteikta iepriekšējā Civillikuma redakcijā.

Jāteic, ka, salīdzinot Civillikuma sākotnējo variantu ar patlaban spēkā esošo variantu, laulības noslēgšana, šķiršana un neesamība pilnveidota un sabalansēta atbilstoši mūsdienu prasībām un tiesību normām, proti, likuma panti ir vairākkārt grozīti, kas liecina par to, ka dzīves realitātē normas pašsaprotami noveco un konkrētajai sabiedrībai var irāk nav aktuālas vai precizējamas. Līdz ar to Civillikums arī ir pirmais normatīvais akts, kas iezīmē laulības bezstrīdus šķiršanas institūtu kā tādu Latvijas nacionālajās tiesībās.

Līdz 2011.gada 1.februārim Civillikums pieļāva laulības šķiršanu tikai un vienīgi tiesas ceļā, taču kopš 2011.gada 1.februāra saskaņā ar Civillikuma 69.pantu laulību var šķirt tikai tiesa vai notārs. Laulību var šķirt tad, ja laulība ir izirusi. Tiesa laulību var šķirt šajā nodaļā noteiktajos gadījumos. Laulība ir šķirta no dienas, kad tiesas spriedums par laulības šķiršanu stāties likumīgā spēkā. Notārs laulību var šķirt Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, ja abi laulātie vienojas par

¹⁵ Granath K. Study to inform a subsequent Impact Assessment on the Commission proposal on jurisdiction and applicable law in divorce matters. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/divorce_matters/study.pdf [aplūkots 2015.gada 16.decembrī]

laulības šķiršanu. Laulība ir šķirta no dienas, kad notārs taisījis laulības šķiršanas apliecību. Savukārt, saskaņā ar Civillikuma 77.pantu, tiesa laulību nešķir, ja laulātie nav vienojušies par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali vai attiecīgas prasības nav izšķirtas pirms laulības šķiršanas un netiek celtas kopā ar prasību par laulības šķiršanu. Notārs laulību nešķir, ja laulātie nav apliecinājuši, ka laulība ir izirusi un nav vienojušies par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali. Minētie Civillikuma panta grozījumi stājas spēkā 2011.gada 2.februārī.

Pirms tam, Tieslietu ministrija sava pētījuma ietvaros bija norādījusi, ka laulāto samierināšanā tiesa spēlē pasīvu lomu un šis institūts nevis veicina laulāto samierināšanos, bet drīzāk tiek uzskatīts par kavēkli laulības šķiršanas procesā. Laulības bezstrīdus šķiršanas lietas, kur abi laulātie ir vienojušies par laulības šķiršanu, varētu nodot apstiprināt zvērinātiem notāriem, izsniedzot par to laulības šķiršanas apliecību. Šī apliecība būtu taisāma kā notariāls akts¹⁶. Minētajā pētījumā paustie secinājumi faktiski balstīti vēl uz agrāk veikto pētījumu, ko pēc ministrijas pasūtījuma 2008.gadā veica Latvijas Universitātes profesore Sanita Osipova¹⁷.

Minētā S.Osipovas pētījuma ietvaros tika konstatēts, ka pastāvošais regulējums, pēc kura laulības šķiršana piekrīt tiesai, runā par bezstrīdus gadījumiem, jo, ja abi laulātie iesniedz kopīgu prasību par laulības šķiršanu, tad visdrīzākais tā ir bezstrīdus lieta. Ja aptaujātie respondenti uzskata, ka bezstrīdus kārtībā laulības šķiršanu varētu uzticēt civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādēm (32 %) un zvērinātiem notāriem (39 %), tad aptaujātie eksperti praktiski vienprātīgi (99 %) uzskata, ka tas varētu būt nododams zvērinātu notāru kompetencē, jo tikai notārs var palīdzēt ne tikai šķirt laulību, bet arī risināt mantiskos jautājumus un veikt mediāciju. Līdz ar jautājumu par laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā pie zvērināta notāra, respondenti izvirza domu, ka arī laulības noslēgšanu varētu uzticēt t.sk. zvērinātiem notāriem, jo šinī gadījumā, slēdzot laulību varētu noslēgt arī laulības līgumu. Turklāt aptaujātie respondenti uzskata, ka zvērināts notārs varētu slēgt laulību ārpus sava kantora, klientiem vēlamā vietā.

Arī Zvērinātu notāru padome 2008.gadā zvērināta advokāta palīgam Mārim Brizgo bija pasūtījusi pētījumu „Pētījums par iespēju nodot zvērinātu notāru pienākumos civilprocesa likumā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, saistības priekšmeta iesniegšanu tiesai

¹⁶Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/.../lv_documents_petijumi_petijums_gimenes_ties... [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]

¹⁷Osipova S. Latvijas notariāta funkcijas un tā sniegtās juridiskās palīdzības pieejamība, to izvērtējums. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/.../lv_documents_petijumi_Osipova_petijums_07... [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]

glabājumā un bezstrīdus laulību šķiršanu.”¹⁸ Kā pētījuma mērķi M.Brizgo uzstādīja pārskatīt tiesām Civilprocesa likumā paredzētās funkcijas un izpētīt iespēju noteiktas funkcijas nodot zvērinātu notāru pārziņā.¹⁹ Autore viennozīmīgi piekrīt paustajam viedoklim, ka bezstrīdus lietas pēc loģikas nepiekrīt tiesām, kuru uzdevums ir tiesāt, tas nozīmē, izskatīt strīdus, bet analizējamās funkcijas: saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, saistības priekšmeta iesniegšanu tiesai glabājumā un bezstrīdus laulību šķiršana tikai apgrūtina tiesas darbu.

2010.gadā tika izstrādāts likumprojekts „Grozījumi Notariāta likumā”, kura anotācijā norādīts²⁰, ka pāri, šķirot laulību pie zvērināta notāra, papildus varētu saņemt kompetentu amatpersonu konsultācijas jautājumos par mantas sadali, par uzturlīdzekļu un saskarsmes tiesību ar bērnu turpmāku noregulēšanu, kā arī slēgt attiecīgas vienošanās. Tādējādi personas varētu saņemt kompleksu juridisko palīdzību laulības šķiršanas procesā. Savukārt tiesas skatītu tikai strīdus laulības šķiršanas lietas, proti, kurās laulības šķiršanu prasa viens no laulātajiem (attiecīgi iesniedzot tiesā prasības pieteikumu par laulības šķiršanu). Tādējādi prognozējams, ka tiktu mazināta tiesu noslodze, tiesām pievērsties to galvenajai funkcijai atbilstoši kompetencei – strīda izšķiršanai.

Tādējādi, ievērojot minēto, valstij pildāmo funkciju tiesu sistēmas ietvaros sistēmiskai sakārtošanai un izpildes efektivitātes nodrošināšanai ir nepieciešams tiesai neraksturīgo pienākumu pildīšanu un bezstrīdus lietu skatīšanu nodot citām institūcijām, ņemot vērā to kompetenci un darbības noteikumus. Ar bezstrīdus laulības šķiršanas lietu un saistības priekšmeta pieņemšanas glabājumā lietu nodošanu daļēji tiktu atslogotas tiesas no tām neraksturīgo pienākumu pildīšanas²¹. Līdz ar to minētie grozījumi Notariāta likumā tika pieņemti un attiecīgi, kā jau minēts, stājas spēkā 2011.gada 1.februārī.

¹⁸ Brizgo M. Pētījums par iespēju nodot zvērinātu notāru pienākumos civilprocesa likumā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, saistības priekšmeta iesniegšanu tiesai glabājumā un bezstrīdus laulību šķiršanu. Rīga: [b.i.], 2008., 3.lpp.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Likumprojekta „Grozījumi Notariāta likumā” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BFA34BEE95D781D2C225776D0024C0B1?OpenDocument> 17/53 [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]

²¹ Turpat.

Nemot vērā visu augstāk minēto secināms, ka laulības šķiršana bezstrīdus kārtībā jeb, bez tiesas procesa, līdz attiecīgajiem normatīvo aktu grozījumiem nebija iespējama. Aptaujātie respondenti intervētie zvērinātie notāri, apgabaltiesas tiesneši un Tieslietu ministrijas atbildīgie ierēdņi, kā arī darba autore uzskata par pareizu Latvijas pilsoņiem dot iespēju šķirt laulību bezstrīdus kārtībā. Zvērināts notārs varētu ne tikai šķirt laulību, bet arī palīdzēt atrisināt mantiskos jautājumus un veikt mediāciju. Līdz ar jautājumu par laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā pie zvērināta notāra, respondenti izvirza domu, ka arī laulības noslēgšanu varētu uzticēt t.sk. zvērinātiem notāriem, jo šinī gadījumā, slēdzot laulību varētu noslēgt arī laulības līgumu.

1.2. Notariāta loma laulības bezstrīdus šķiršanas lietās mūsdienās

Šīs apakšnodaļas ietvaros autore analizēs notariāta lomu Latvijas tiesību sistēmā un tās saistību ar to funkcijām laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, kas saistīta ar 2011.gada 1.februārī spēkā stājušos grozījumu Notariāta likumā papildu pienākumu uzlikšanu, kas iezīmēs arī būtiskākas notāru funkcijas bezstrīdus lietu izskatīšanas procesā.

Tātad, zvērināti notāri ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras piederīgas pie apgabaltiesām un pilda viņiem likumā noteiktos pienākumus.²² Zvērinātie notāri savu darbību uzsāka 1993.gada septembrī, kad tika atjaunots 1937.gada Notariāta likums, līdz šim laika posmam notariālās funkcijas pildīja Valsts notariātu kantori. Notārs ir valsts pilnvarota amatpersona, kuras pienākums ir dažādu juridisku aktu sastādīšana, darījumu, parakstu, dokumenta norakstu, izrakstu, tulkojumu pareizības apliecināšana u.c. notariālo darbību izpilde, lai saskaņā ar likumu un neitrāli fiksētu un nodrošinātu personu civilās tiesības un likumiskās intereses.²³

Zvērināta notāra darbības tiešā uzraudzība piekrīt tai apgabaltiesai, kuras apgabalā ir amata vieta, piemēram, zvērināta notāra amata vieta, kur autore īstenoja savu pirmskvalifikācijas parksi, atrodas Rēzeknē, tātad šī notāra darbības tiešā uzraudzība piekrīt Latgales apgabaltiesai. Lai arī zvērināts notārs pilda savus amata pienākumus tikai attiecīgās apgabaltiesas darbības teritorijā, tam ir pienākums sniegt notariālo palīdzību visām personām, kuras vēršas pie šī notāra, kaut arī to dzīvesvieta vai manta, uz kuru attiecas notariālais akts vai apliecinājums, atrodas ārpus šīs teritorijas. Izņēmums gan ir, piemēram, mantojuma lietas vešana, jo, likums nosaka, ka mantošanas iesniegumu iesniedz zvērinātam notāram, kas praktizē tajā apgabaltiesas darbības teritorijā, kur bija

²²Notariāta likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=59982> [aplūkots 2015.gada 30.septembrī]

²³Torgāns K. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga : Nordik. 1998, 199.lpp.

mantojuma atstājēja pēdējā deklarētā dzīvesvieta, bet, ja tā nav zināma, — pēc mantojamās mantas vai tās galvenās daļas atrašanās vietas.²⁴

Zvērināts notārs amata darbībā pakļauts vienīgi likumam un pilda savus pienākumus kā neatkarīgs, neitrāls fizisko un juridisko personu civilo tiesību un likumisko interešu nodrošinātājs. Valsts un pašvaldību institūcijām, tiesām, prokuroriem un pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm jāgarantē zvērinātu notāru neatkarība amata pienākumu pildīšanā. Fiziskajām un juridiskajām personām, kā arī amatpersonām aizliegts iejaukties zvērinātu notāru profesionālajā darbībā, ietekmēt un iespaidot viņus.²⁵ Ministru kabinets, izvērtējis Latvijas Zvērinātu notāru padomes izteikto viedokli, nosaka zvērinātu notāru amata vietas, izveido jaunas un likvidē esošās amata vietas, ņemot vērā pārmaiņas tiesu iekārtā, iedzīvotāju skaitā, attiecīgās apdzīvotās vietas saimnieciskajā dzīvē, notariālo lietu piekritībā un notāru vecuma struktūrā. Šobrīd zvērinātu notāru amata vietas ir noteiktas pilsētās, kur darbojas rajona tiesas, kas liek secināt, ka amata vietu noteikšanai kā viens no kritērijiem tieši vai netieši ir ņemts vērā rajona tiesu izvietojums valstī.

Zvērināts notārs īsteno valsts funkciju, nodrošināt tiesisko stabilitāti un bezstrīdu raksturu privātpersonu ekonomiskajās attiecībās.²⁶ Tā izpaužas kā civilo tiesību aizsardzība notariāta kompetences ietvaros, kas ir ļoti svarīgs uzdevums, ņemot vērā aizvien augošu civiltiesisku darījumu apjoma palielināšanos. Civilo tiesību aizsardzība ir tas uzdevums, ko zvērināts notārs nodrošina saskaņā ar Civilprocesa likuma 400.pantu, kas nosaka, ka pēc notariāli apliecinātiem un tiem juridiskā spēka ziņā pielīdzinātiem terminētiem līgumiem par naudas samaksu vai par kustamās mantas atdošanu vai pēc notariāli apliecinātiem vai zemesgrāmatā ierakstītiem terminētiem īpašuma nomas vai īres līgumiem, kas paredz nomnieka vai īrnieka pienākumu termiņa notecējuma dēļ atstāt vai nodot nomāto vai īrēto īpašumu (izņemot dzīvokli), kā arī pienākumu samaksāt nomas vai īres maksu, ir pieļaujama saistības bezstrīdus piespiedu izpildīšana.²⁷

Tā pat, šī pamatuzdevuma pildīšanu piešķirot notariālam aktam izpildu spēku, nodrošina Civilprocesa likuma 539.pants un Notariāta likuma D1 sadaļa, kas nosaka, ka notariāla akta formā taisīti noteiktām prasībām atbilstoši līgumi, izpildāmi tiesas spriedumu izpildei noteiktajā kārtībā. Tas ievērojami atslogo tiesas, savukārt pašiem līdzējiem šīs notariālajā aktā iekļautās priekšrocības gan laika, gan izmaksu ziņā atvieglo saistību izpildes piedziņas procesu. Likums notariālo aktu ir

²⁴Notariāta likums. 252.pants.

²⁵Notariāta likums. 5.pants.

²⁶Litvins G.. Prezentācija „Tieslietas”. Pieejams: <http://www.slideshare.net/Tieslietas/gatis-litvins-14122012> [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]

²⁷Civilprocesa likums. 400.pants.

apveltījis ar droša pierādījuma spēku, nosakot, ka, notariālo aktu patiesīgumu nevar apšaubīt, to var apstrīdēt, ceļot atsevišķu prasību.

Analizējot normatīvo aktu (Civillikuma, Notariāta likuma) saturu pēc grozījumu stāšanās spēkā secināms, ka ir notikusi atkāpšanās no idejas par laulības šķiršanu kā tīri tehniskā procesa gadījumos, kad laulātajiem ir nepilngadīgi bērni un kopīga manta. Laulības šķiršanas iesnieguma parakstīšana šajos gadījumos it īpaši nozīmē, ka no notāra ir saņemti saprotami un pietiekoši detalizēti skaidrojumi ne tikai par laulības šķiršanas tiesiskajām sekām, bet arī par kopīgās mantas sadali, kopīgo nepilngadīgo bērnu aizgādību, saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem.

Tātad, jaunais Notariāta likuma 325.panta regulējums nosaka, ka zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un ja laulātajiem nav kopīga nepilngadīga bērna un kopīgas mantas vai laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali. Zvērināts notārs nešķir laulību ātrāk kā pēc 30 dienām, skaitot no laulības šķiršanas lietas uzsākšanas dienas. Katram laulātajam ir tiesības šajā laikā atsaukt iesniegumu par laulības šķiršanu. Atsaukumu izsaka rakstveidā un bez nosacījumiem.

Atsaukuma gadījumā zvērināts notārs izbeidz laulības šķiršanas lietu. Izbeigta laulības šķiršanas lieta nav atjaunojama. Laulības šķiršanas lietas izbeigšana nav šķērslis jaunam laulības šķiršanas iesniegumam. Ja noteiktajā termiņā nav saņemts atsaukums, zvērināts notārs šķir laulību, taisot notariālo aktu par laulības šķiršanu (laulības šķiršanas apliecību). Savukārt, piekritību šķirt laulību pārrobežu lietā nosaka saskaņā ar Padomes 2003.gada 27.novembra regulas (EK) Nr.2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu (turpmāk - Regula Nr. 2201/2003) 3.pantu.²⁸ Minētās regulas 3.pantā noteikts, ka lietas, kas saistītas ar laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu un laulības atzīšanu par neesošu, piekrīt tās dalībvalsts tiesām: a) kuras teritorijā atrodas: laulāto pastāvīgā dzīvesvieta, vai laulāto pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta, ja viens no tiem arvien tur dzīvo, vai atbildētāja pastāvīgā dzīvesvieta, vai laulāto kopīga pieteikuma gadījumā, viena vai otra laulātā pastāvīgā dzīvesvieta, vai prasītāja pastāvīgā dzīvesvieta, ja viņš tur pastāvīgi dzīvojis vismaz gadu tieši pirms prasības iesniegšanas, vai prasītāja pastāvīgā dzīvesvieta, ja viņš tur pastāvīgi dzīvojis vismaz sešus mēnešus tieši pirms prasības iesniegšanas un tam ir šīs dalībvalsts piederība vai, Apvienotās Karalistes vai Īrijas gadījumā, "domicils" šajā dalībvalstī; b) kuras valsts piederība ir

²⁸Notariāta likums. 334.pants.

abiem laulātajiem, vai, Apvienotās Karalistes un Īrijas gadījumā, kurā ir abu laulāto "domicils". Minētās regulas regulējums rada zināmas problēmas praksē, kas tiks pētītas 2.nodaļā.

Savukārt jau pieminētā Civillikuma 77.panta otrā daļa nosaka, ka notārs laulību nešķir, ja laulātie nav apliecinājuši, ka laulība ir izirusi²⁹. Proti, notāram nav piešķirtas tiesības vai uzlikts pienākums laulības iziršanas pārbaudei, pierādījumu pieprasīšanai, tā kā viņam jābalstās uz laulāto mutisku paziņojumu. Kā norāda zvērināta notāre L.Damane, tad šajā rakursā var vēlreiz vilkt paralēles ar mantojuma lietām, kur mantinieki iesniedz mantošanas iesniegumus par mantojuma pieņemšanu, lūdzot viņus apstiprināt mantojuma tiesībās³⁰, jo mantojuma lietas vešanas ietvaros zvērināts notārs neveic pārbaudi par citu mantinieku esamību vai neesamību, vai par mantojuma pieņemšanu vai nepieņemšanu. Proti, no normatīvajiem aktiem izriet, ka notārs nav tiesīgs pieprasīt, piemēram, dokumentālus pierādījumus par mantojuma pieņemšanu pat pēc Civillikuma 693.pantā norādīto mantojuma pieņemšanas termiņu iztecēšanas, nopratināt lieciniekus utt. Tieši tāpat notāram nav piešķirtas tiesības veikt laulību iziršanas atbilstības patiesībai pārbaudi, šai amatpersonai nav uzlikts pienākums izpētīt laulības šķiršanas iemeslus³¹.

Atsevišķi tiesību zinātnieki uzskata, ka zvērināta notāra kā padomdevēja profesionālo darbību var iedalīt sekojošās pakāpēs:

- 1)pienākums skaidrot;
- 2) pienākums dot padomu;
- 3) pienākums palīdzēt pusēm;
- 4) pienākums sagatavot aktu un to paskaidrot³².

Saistībā ar pēdējo, 4.punktu, nepieciešams norādīt, ka tiek saglabātas tiesības pašam klientam sagatavot dokumentu. Līdz ar to personai, kura ar savu parakstu uz mantošanas iesnieguma apliecina mantojuma pieņemšanu, jābūt skaidrs, kādas tiesiskās sekas izraisīs viņas paziņojums par mantojuma pieņemšanu, piemēram, atbildība par mantojuma atstājēja parādiem (Civillikuma

²⁹ Civillikums 77.pants.

³⁰ Damane L. Ieskats laulību bezstrīdus šķiršanas lietu vešanas procesā no 2011.gada 1.februāra. Pieejams: http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjVmfeo2b_JAhVl_HIKHWQqAzMQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dukonference.lv%2Ffiles%2Fproceedings_of_conf%2F53konf%2Ftiesibas%2FDamane.pdf&usq=AFQjCNHVSQWPq_6IR3Q_eTAHg1R2XKcGaA [aplūkots 2015.gada 2.novembrī]

³¹ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu : Ministru kabineta 2008.gada 4.augusta noteikumi Nr. 618. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=180087> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

³² Тальпис Дж. Как статус, функции и роль нотариуса в рыночной экономике способствуют экономическому развитию страны? Pieejams: http://www.notiss.ru/usrimg/Talpis_ru_plein.htm [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

707.pants), neatraidāmo mantinieku tiesības vērsties viņu prasību apmierināšanai (Civillikuma 422.panta pirmā daļa) utt.

Šajā sakarā gan jānorāda, ka juridiskajā literatūrā tiek pausts viedoklis, ka mutiski noslēgtais darījums dod vienīgi tiesības prasīt tā izteikšanu rakstiskā formā un tikai pēc formas trūkuma novēršanas puses iegūst tiesības prasīt līguma izpildi un mutvārdu darījums ir uzskatāms par tapšanas stadijā esošu. Kā norāda K.Balodis, tad pilnā mērā konsultēšanas funkcija izpaužas tieši taisot notariālu aktu, jo zvērinātam notāram ir jāiepazīstina darījuma dalībnieki ar iespējamām tiesiskajām sekām, kā arī ir jāpārbauda, vai darījuma saturs nav acīmredzamā pretrunā likumam un tikumiem. Tādējādi zvērināts notārs ne tikai izskaidro pusēm darījuma būtību un juridiskās sekas, bet arī zināmā mērā garantē darījuma spēkā esamību³³.

Jānorāda, ka notārs vadās pēc Civillikuma 69.panta, proti, ka laulību viņš ir tiesīgs šķirt, ja abi laulātie vienojas par laulības šķiršanu. Pretējā gadījumā, ja nav vienošanās par laulības šķiršanu, kopīga iesnieguma, ja ir strīds par kopīgās mantas sadali, bērnu uzturlīdzekļiem, saskarsmes tiesībām, laulības šķiršanas lieta nav uzsākama saskaņā ar Notariāta likuma 325.pantā noteikto, proti, zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un ja: 1) laulātajiem nav kopīga nepilngadīga bērna un kopīgas mantas; 2) laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali.

Savukārt, ja ir kaut viena laulātā iesniegums par laulības šķiršanas iesnieguma atsaukumu, laulības šķiršanas lieta ir izbeidzama atbilstoši Notariāta likuma 334.panta pirmās un otrās daļas nosacījumiem, kas noteic, ka šā likuma 333.pantā noteiktajā termiņā katram laulātajam ir tiesības atsaukt iesniegumu par laulības šķiršanu. Atsaukumu izsaka rakstveidā un bez nosacījumiem. Paraksts uz atsaukuma apliecināms pie zvērināta notāra vai citas Civillikuma 1474.pantā norādītās personas. Tādā gadījumā zvērināts notārs izbeidz laulības šķiršanas lietu, reģistrējot šo faktu laulības šķiršanas lietu reģistrā. Ja atsaukumu iesniedzis viens laulātais, zvērināts notārs informē otru laulāto par atsaukumu un par laulības šķiršanas lietas izbeigšanu³⁴.

Visbeidzot, jāatzīmē arī Latvijas notariāta loma starptautiskajā mērogā, kas spēj būtiski ietekmēt arī normatīvo aktu attīstību Latvijā un attiecīgu problēmjautājumu risināšanas iespējas, ņemot vērā citu valstu pieredzi. Proti, šobrīd pasaulē dominē divas galvenās tiesību sistēmas³⁵:

³³ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007, 202. lpp.

³⁴ Notariāta likums. 334.pants.

³⁵ Starptautiskais notariāts. Pieejams: <http://www.notary.lv/lv/notary/international/> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

1. Anglo-sakšu jeb "common law" (paražu tiesību) sistēma, kura sastopama Skandināvijas valstīs, ASV, Kiprā un citās. Paražu tiesībās notāri neuzņemas atbildību par dokumentu saturu, kurus apliecina. Tas nozīmē, ka pie katras mazākās domstarpības, piemēram, nesaskaņu gadījumā pēc līguma noslēgšanas, notiek tiesāšanās. Šāda veida notariāts iespējams valstīs, kurās ir salīdzinoši augsts dzīves līmenis, taču „mazais cilvēks” reāli netiek aizstāvēts. Valsts paredz, ka katrs atbild par savu rīcību pats. Paražu tiesībās privileģētā situācijā ir mutvārdu liecības.
2. Latīņu sistēmā, pie kuras pieder arī Latvijas notariāts, ir izveidota pierādījumu hierarhija. Tajā uzsvērtā rakstīto dokumentu, sevišķi notariālo aktu nozīme. Notārs uzņemas atbildību par dokumenta saturu, kuru tas apliecina. Latīņu notariāta princips ir - ikviens rakstīts dokuments satur sevī zināmu spēku, pateicoties tā atstātajām pēdām: "verba volant, scripta manent" ("runāti vārdi aizlido, uzrakstītais paliek"). Vairāk nekā 75 valstis, kurās ir latīņu notariāts, piemēram, Ķīna, Francija, Maroka, arī Latvija, apvienojušās Latīņu tipa notāru savienībā.

Jāteic, ka Latvijas notariāts ir iekļauts Starptautisko notāru savienībā un Latvijas notariāta politiskai pārstāvībai Savienībā ir trīs galvenie uzdevumi, kuros ietilpst iegūt informāciju par notikumu attīstību citu valstu notariātos (it īpaši Eiropā), lai to varētu izmantot, attīstot mūsu notariātu, kā arī izstrādājot argumentāciju sadarbībai ar Latvijas pārvaldes institūcijām; informācijas sniegšana par notikumu attīstību mūsu notariāta un valstī kopumā, kas ļauj gūt skaidrību par starptautisko kontekstu, kā arī ir pamats iespējamo attīstības scenāriju izstrādei un reaģēšanas modeļiem, kā arī tiek nodrošināts starptautisks politisks atbalsts Latvijas notariātam sakaitētās situācijās, kad apdraudējums iespējams iekšpolitisko faktoru ietekmē³⁶.

Jāatzīmē, ka šīs savienības ietvaros liela nozīme tiek veltīta zinātniskajam darbam un spēkā esošo normatīvo aktu efektivitātes uzlabošanai, kas skar arī laulības bezstrīdus šķiršanas normatīvo regulējumu un pieredzes apmaiņu par to ar citām ES valstīm.

³⁶Latvijas notariāts starptautisko notariāta institūciju kontekstā. Pieejams: http://www.notary.lv/site/docs/2012/11/08/Latvijas_notariats-Starptautiskais_konteksts.pdf [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

2.Laulības bezstrīdus šķiršanas normatīvā regulējuma analīze un galvenie problēmjaudājumi

Notāra kompetences robežas ir skaidri definētas normatīvajos aktos to tiesību, pienākumu, funkciju, uzdevumu utt. veidā. Laulības bezstrīdus šķiršanās lietās notāriem ir pienākums ievērot spēkā esošā normatīvo aktu regulējumu, bet tas nenozīmē, ka atsevišķas situācijas notāru darbā laulības bezstrīdus šķiršanas procesā nerada neviennozīmīgas situācijas un spēkā esošais normatīvais regulējums nesniedz nepārprotamas atbildes uz šiem problēmjaudājumiem. Līdz ar to, minētās problemātikas izpēte ir šis nodaļas mērķis. Lai arī, šķietami jaunais regulējums laulības šķiršanas procesu pie notāra izskaidro pilnībā, tomēr tas rada ne vienu vien līdz šim neatbildētu jautājumu.

2.1.Pārstāvības tiesības laulības bezstrīdus šķiršanas procesā

Šobrīd spēkā esošā normatīva regulējuma kontekstā nav skaidrības par to, vai laulātā vārdā šķiršanās procesā var piedalīties pilnvarots pārstāvis? Šis ir viens no problēmjaudājumiem, kura pētīšana ir šī darba pamatā, jo Notariāta likuma normas nesniedz pārstāvības jautājuma tiešu regulējumu, bet civiltiesību jomā valda princips „atļauts ir viss, kas nav aizliegts”. Tādēļ, autore turpinājumā pievēršas tā detalizētākai izpētei.

Jautājums par pilnvarojuma pieļaujamību, šķirot laulību pie zvērināta notāra, netiek vērtēts viennozīmīgi. No vienas puses, laulības šķiršana un no ģimenes tiesiskajām attiecībām izrietošie prasījumi ir izteikti personiski, tādējādi pilnvarojums trešajai personai risināt citu personu ģimenes tiesību jautājumus būtu apšaubāms. No otras puses, Civillikuma Ģimenes tiesību daļa nesatur viennozīmīgu, imperatīvu normu, kas noteiktu, ka laulības šķiršanas procesā ir nepieciešama laulātā personiska klātbūtne. Piemēram, atšķirībā no laulības noslēgšanas.

Izpētot pilnvarojuma būtību kā tādu, konstatējams sekojošais.

Pilnvarojums ir fiziskai vai juridiskai (pilnvarotai) personai izsniegts dokuments, kas dod tai tiesības veikt darbības pilnvaras izsniedzēja (pilnvarotāja) vārdā vai interesēs. Var būt speciālas pilnvaras, kuras izsniedz kādas vienas noteiktas darbības veikšanai; ģenerālas, kuras dod tiesības pilnvarotajai personai veikt dažādas ar vienu mērķi saistītās darbības pilnvarotāja vārdā, un

universālas pilnvaras, kas pilnvarotajai personai dod tiesības veikt visas darbības pilnvarotāja vārdā un interesēs³⁷.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 85.pantu fizisko personu pārstāvību noformē ar notariāli apliecinātu pilnvaru. Pārstāvja pilnvarojumu pārstāvamais tiesā var izteikt mutvārdu pieteikumā, un par to izdarāms ieraksts tiesas sēdes protokolā. Juridisko personu pārstāvību noformē ar rakstveida pilnvaru vai dokumentiem, kas apliecina amatpersonas tiesības bez īpaša pilnvarojuma pārstāvēt juridisko personu. Advokāta pilnvarojumu juridiskās palīdzības sniegšanai apliecina orderis. Ja advokāts uzstājas kā puses pilnvarots pārstāvis, šo pilnvarojumu apliecina ar rakstveida pilnvaru. Vecāki, adoptētāji, aizbildņi un aizgādņi uzrāda tiesai dokumentus, kas apliecina viņu tiesības. Ja pilnvarotais pārstāvis ir viens no procesuālajiem līdzdalībniekiem citu līdzdalībnieku uzdevumā, pārstāvamais viņa pilnvarojumu tiesā var izteikt mutvārdu pieteikumā, un par to izdarāms ieraksts tiesas sēdes protokolā³⁸.

Nemot vērā minēto un izejot no Civilprocesa likuma nosacījumiem, pārstāvim ir tiesības pārstāvamā vārdā izpildīt visas procesuālās darbības, izņemot tās, kuru izpildīšanai nepieciešams īpašs pilnvarojums. Ja fiziskā persona lietu ved ar pilnvarota pārstāvja starpniecību, tiesas paziņojumi un dokumenti nosūtāmi tikai pārstāvim. Pilnīga vai daļēja atteikšanās no prasības, prasības priekšmeta grozīšana, pretprasības celšana, prasības pilnīga vai daļēja atzīšana, izlīguma noslēgšana, lietas nodošana šķīrējtiesai, tiesas nolēmumu pārsūdzēšana apelācijas vai kasācijas kārtībā, izpilddokumentu iesniegšana piedziņai, piespriešanās mantas vai naudas saņemšana, izpildu lietvedības izbeigšana īpaši jānorāda pilnvarā, kuru izdevis pārstāvamais. Visas procesuālās darbības, kuras pārstāvis veicis saskaņā ar viņam izdoto pilnvaru, ir saistošas pārstāvamajam.

Analizējot Civillikuma Ģimenes tiesību daļu, secināms, ka saskaņā ar Civillikuma 56.pantu noteikts, ka laulāšana notiek personīgi klātesot līgavainim un līgavai, kā arī diviem pilngadīgiem lieciniekiem. Dzimtsarakstu nodaļā laulā atklāti nodaļas telpās vai citā piemērotā vietā³⁹. Civillikuma 115.pantā paredzēts, ka laulības līgumos to slēdzējus nevar atvietot pilnvarnieki. Šos līgumus noslēdz notariālā kārtībā, personīgi klātesot vienā laikā abiem laulājamiem vai laulātajiem. Ja laulājamais ir nepilngadīgs, šos līgumus slēdz, klātesot arī viņa likumiskajam pārstāvim⁴⁰. Arī Civillikuma 155.panta pirmā daļa noteic, ka paternitātes atzīšana notiek, ja bērna tēvs un māte

³⁷ Akadēmisko terminu datu bāze. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=pilnvara&list=pilnvara&lang=LV> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

³⁸ Civilprocesa likums. 85.pants.

³⁹ Civillikums. 56.pants.

⁴⁰ Civillikums 115.pants.

personiski iesniedz kopīgu iesniegumu dzimtsarakstu nodaļā vai dzimtsarakstu nodaļai adresētu iesniegumu, uz kura notariāli apliecināts iesniedzēju paraksta īstums. Paternitātes atzīšana noformējama ar ierakstu dzimšanas reģistrā. Visbeidzot, arī 169.panta ietvaros noteikts, ka piekrišanu adopcijai tās dalībnieki bāriņtiesai izsaka personīgi vai arī iesniedz to notariāla akta formā vai ar bāriņtiesā apliecinātu piekrišanu. Piekrišanu adopcijai tās dalībnieki var atsaukt līdz brīdim, kad bērns tiek nodots adoptētāju aprūpē⁴¹.

Ņemot vērā augstāk minēto, no minētajam Civillikuma normām varam izsecināt gadījumus, kas viennozīmīgi nosaka personiskās klātbūtnes esamību, tādējādi tā ir apzināta likumdevēja griba, taču minētais neattiecas uz laulības šķiršanas procesu likuma IV sadaļas kontekstā. Arī Notariāta likums, kas nosaka laulības šķiršanas procesu pie zvērināta notāra, tiesību normas par pilnvarojuma pieļaujamību nesatur.

Kā norādījusi zvērināta notāra palīdzē Ieva Krūmiņa, tad jautājums par pilnvarojuma pieļaujamību būtu vērtējams, ņemot vērā likuma mērķi un laulības šķiršanas procesa pie zvērināta notāra specifiku, kā arī pēc analogijas regulējumam, kāds ir noteikts laulības šķiršanai tiesā⁴². Autore minētajam viedoklim piekrīt daļēji, jo uzskata, ka pēc analogijas būtu skatāms, pirmkārt, regulējums, kas regulē citu bezstrīdus situāciju procesu norisi pie notāra un tikai otrām kārtām velkot paralēles ar laulības šķiršanas procesu tiesās.

Vispārīgi laulības šķiršanas lietas tiesā izskata, piedaloties abām pusēm saskaņā Civilprocesa likuma 236. pantā noteikto kārtību, proti, laulības šķiršanas lieta izskatāma, piedaloties abām pusēm. Savukārt, ja viena no pusēm dzīvo tālu vai cita iemesla dēļ nevar ierasties pēc tiesas uzaicinājuma, tiesa var atzīt par pietiekamu lietas izskatīšanai šīs puses rakstveida paskaidrojumu vai tās pārstāvja piedalīšanos⁴³. Tiek uzsverts, ka lietā par laulības šķiršanu vai neesamību puses pārstāvim jābūt speciāli pilnvarotam šīs lietas vešanai. Pilnvarojums par pārstāvību laulības šķiršanas vai neesamības lietā attiecas arī uz visiem citiem ar to saistītajiem prasījumiem. Pilnīgi analogisks regulējums ir ietverts arī likuma 244. pantā, kas regulē pušu piedalīšanos tiesas sēdē lietās, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām.

Autore uzsver, ka tiesās tiek skatītas laulību šķiršanas lietas, ja starp laulātajiem pastāv strīdus situācijas (piemēram, par bērna uzturlīdzekļiem, mantas sadali vai saskarsmes tiesībām utt.).

⁴¹ Civillikums 169.pants.

⁴² Krūmiņa I. Laulības šķiršana pie zvērināta notāra : pilnvarojuma pieļaujamība un citi problēmjautājumi. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267019-laulibas-skirsana-pie-zverinata-notara-pilnvarojuma-pielaujamiba-un-citi-problemjautajumi/> [aplūkots 2015.gada 5.novembrī]

⁴³ Civilprocesa likuma 236.pants.

Lai atrisinātu šos strīdus, tiesai ir jāvērtē apstākļi un jāiegūst pierādījumi. Tiesai ir svarīgi gūt priekšstatu gan par pašām pusēm – laulāto personībām, gan saņemt pušu personiskus paskaidrojumus un vērtēt tos. Uz visu tiesvedības laikā noskaidroto apstākļu un iegūto pierādījumu bāzes tiesa pieņem savu nolēmumu lietā. Kā norādījis K.Torgāns, tad, izskatot lietu pēc būtības otra laulātā prombūtnē bez jebkādiem šī laulātā paskaidrojumiem par prasību, tiek aizskartas laulātā tiesības, jo netiek uzklauts šīs personas viedoklis, izšķirot strīdu⁴⁴. Minētajam viedoklim varētu daļēji nepiekrīst, jo saskaņā ar Civilprocesa likuma 74.panta otrās daļas 7.punktu paredzēts, ka pusēm ir šādas civilprocesuālas tiesības: dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus⁴⁵. Tas nozīmē, ka ja laulātais uzskata par nepieciešamu tos sniegt, tas var izmantot minētās civilprocesuālas tiesības.

Savukārt, saskaņā ar Notariāta likuma 325.panta noteikumiem zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un ja laulātajiem nav kopīga nepilngadīga bērna vai kopīgas mantas. Gadījumā, ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta, laulības šķiršana pie zvērināta notāra ir iespējama, ja pirms laulības šķiršanas iesnieguma parakstīšanas laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas (ja tāda ir) sadali (turpmāk – Vienošanās)⁴⁶.

Jāatzīmē, ka atšķirībā no tiesas zvērināts notārs laulības šķiršanas procesā nevērtē ne laulības šķiršanas iemeslus, ne laulāto personības. Zvērināts notārs šķir laulību bezstrīdus kārtībā, balstoties uz iesniegtajiem dokumentiem, kā arī laulāto sniegtajiem apliecinājumiem par abpusēju gribu šķirties un apliecinājumiem par kopīgu nepilngadīgu bērnu un kopīgas mantas neesamību, nepārbaudot šos faktus pēc būtības. Kopīgu nepilngadīgu bērnu vai kopīgas mantas gadījumā zvērinātam notāram papildus tiek iesniegta laulāto noslēgtā Vienošanās. Līdz ar to tiesiskā nepieciešamība laulātajiem būt personīgi klāt laulības šķiršanas procesā faktiski aprobežojas tikai ar savas gribas un citu iepriekš minēto apliecinājumu paušanu zvērinātam notāram.

Zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu tad, kad saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums par laulības šķiršanu (turpmāk – Iesniegums), kas saskaņā ar Notariāta likuma 328.pantu ir jāsastāda notariāla akta formā. Iesniegumā tiek norādīti laulāto personas dati, ziņas par noslēgto laulību, laulāto uzvārdi pēc laulības šķiršanas, laulāto gribas izpausme šķirties, kā arī tas,

⁴⁴ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 33.lpp.

⁴⁵ Civillikums. 74.pants.

⁴⁶ Notariāta likums. 325.pants.

vai laulātajiem ir kopīgi nepilngadīgi bērni, kopīga manta un vai viņi ir noslēguši Vienošanos par minēto jautājumu noregulēšanu.

Minētā sakarā, piemēram, I.Krūmiņas ieskatā, diez vai būtu pamatoti uzskatīt, ka laulātā vārdā gribas izteikumu šķirties un citus Notariāta likumā noteiktos personiska rakstura apliecinājumus zvērinātam notāram varētu deklarēt trešā persona – pilnvarnieks⁴⁷. Kā norāda I.Krūmiņa min īpatnēju piemēru, kā varētu tikt izteikts šāds apliecinājums no trešās personas, proti: "Ar šo es, Jānis Bērziņš, pilnvaras devēja vārdā apliecinu, ka Kārlis Lapiņš (..) vēlas šķirt laulību, kas noslēgta (..) ar Ilzi Lapiņu (..), ka viņiem nav kopīgu nepilngadīgu bērnu un kopīgas mantas."⁴⁸ Minētā apliecinājuma formu I.Krūmiņa uzskata par diezgan dīvainu. Šādā kontekstā autore, protams, piekrīt paustajam viedoklim, bet realitātē laulāto apliecinājumus zvērināts notārs var konstatēt arī no notāram iesniegtās dokumentācijas. Proti, praksē iespējami gadījumi, kad personai tiek izsniegta speciālpilnvara uz konkrēta uzdevuma izpildi, proti, cits notariālais akts, kurā persona jau detalizēti izklāstījusi savu gribu, kuras izpilde jānodrošina pārstāvim konkrētas lietas ietvaros. To pašu iespēju varētu attiecināt arī uz Notariāta likuma 328.pantā nepieciešamo informāciju, kad laulātais jau ir izteicies pats personīgi iepriekš, vienlaikus pilnvarojot pilnvarnieku kārtot tālākās formalitātes savas gribas īstenošanai un laulības šķiršanas lietas uzsākšanai.

Piemēram, citās zvērinātu notāru vestajās lietās (mantojuma lietās), notariālā akta formā fiksētu gribas apliecinājumu izmantošana ir ierasta un likumam atbilstoša prakse. Šādā gadījumā pilnvarnieks Iesniegumā varētu sniegt apliecinājumu, kas saturiski būtu pamatots ar citu publisku dokumentu: "Ar šo es, ..., pilnvaras devēja vārdā apliecinu, ka vēlas šķirt laulību, kas noslēgta ar Ilzi Lapiņu, un kurš savu gribu šķirt laulību un pārejot ar laulības šķiršanu saistītos apliecinājumus ir izteicis izdotajā laulības šķiršanas pilnvarā, ko vienlaikus lūdzu pievienot Iesnieguma pielikumā." Ņemot vērā to, ka pārejā Iesniegumā norādāmā informācija ir izsecināma no laulības apliecības, pilnvarniekam ar pilnvarojumu dotie uzdevumi būtu tikai formāla rakstura, proti, parakstīt Iesniegumu, saņemt Iesnieguma izrakstu, veikt valsts nodevas samaksu utt.

Šajā sakarā jānorāda arī uz Notariāta likuma 327.pantā noteikto, no kura nav secināms, ka laulātiem, personīgi klātesot, ir jāpauž zvērinātam notāram sava griba šķirt laulību, bet gan noteikts, ka zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu tad, kad saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums. Gramatiski interpretējot Notariāta likumā ietvertās un aplūkotās normas jāsecina, ka likums pēc

⁴⁷ Krūmiņa I. Laulības šķiršana pie zvērināta notāra : pilnvarojuma pieļaujamība un citi problēmjautājumi. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267019-laulibas-skirsana-pie-zverinata-notara-pilnvarojuma-pielaujamiba-un-citi-problemjautajumi/> [aplūkots 2015.gada 5.novembrī]

⁴⁸ Turpat.

būtības pieļauj laulības šķiršanas lietas uzsākšanu arī bez pašu laulāto klātbūtnes. Galvenais nosacījums ir laulāto gribas konstatēšana, ko arī šādā gadījumā zvērināts notārs izsecina no iepriekš izdota notariāla akta.

Jāteic, ka arī no likumprojekta grozījumiem Notariāta likumā anotācijas (ar kuru tika ieviests laulības šķiršanas process pie zvērināta notāra) secināms, ka ar minēto 327.pantu pantu likumprojekta izstrādātājs ir vēlējies noregulēt tos gadījumus, kad laulātajiem objektīvi nav iespējams vienlaikus ierasties pie notāra un paust savu gribu šķirties. Anotācijā norādīts, ka, ja, piemēram, viens no laulātajiem dzīvo ārvalstī vai ir citādi tamlīdzīgi šķēršļi, kādēļ abi laulātie nevar iesniegt iesniegumu par laulības šķiršanu vienlaicīgi, tad ir pieļaujams, ka laulātie sastāda identiska satura iesniegumu par laulības šķiršanu pie zvērināta notāra atsevišķi (piemēram, viens laulātais pie zvērināta notāra ārvalstī), taču, lai uzsāktu laulības šķiršanas lietu, viens no laulātajiem abus šos iesniegumus par laulības šķiršanu iesniedz zvērinātam notāram vienlaikus⁴⁹.

Autores ieskatā, Notariāta likuma 327.panta esošā regulējuma redakcija tomēr gluži neatbilst minētajam likumdevēja mērķim un šīs normas gramatiskajai redakcijai, jo kopīgs Iesniegums notariāla akta formā nozīmē, ka notariālā akta dalībniekiem ir jābūt kopā vienlaicīgi notariāla akta sastādīšanas brīdī. Tomēr, saskaņā ar šī likuma 328.pantu Iesniegumu par laulības šķiršanu taista kā notariālu aktu, bet Notariāta likuma 82.¹pantā noteikts, ka apliecinot gribas izteikumu, zvērināts notārs taista notariālo aktu. Notariālajā aktā norādāmi tā dalībnieku gribas izteikumi. Notariālā akta dalībnieki ir personas, kuras zvērināta notāra klātbūtnē izteic gribu savā vai citas personas vārdā. Notariālos aktus zvērināts notārs ieraksta notariālo aktu grāmatā. Tātad, no minētā panta secināms, ka, griba izsakāma zvērināta notāra klātbūtnē⁵⁰.

Analizējot Notariāta likuma normas šajā kontekstā, secināms, ka pēc būtības likums nerada šķēršļus pilnvarotās personas dalībai Iesnieguma parakstīšanas procesā. Tātad, ja laulātie nevar ierasties pie zvērināta notāra personīgi vienlaikus, tad sastādīt kopīgu Iesniegumu notariālā akta formā ir iespējams tikai caur pilnvarnieku. Autores ieskatā, skatīt šīs normas minētās kopsakarības veidā tomēr nav objektīvi, jo Notariāta likuma 328.pants satur Iesnieguma salīdzinājumu ar notariālo aktu, nevis viennozīmīgu norādi, ka Iesniegums ir notariāls akts. Bez tam, atšķiras arī Iesnieguma un notariāla akta noformēšanas kārtība (piemēram, tajos norādāmās informācijas un sastāvdaļu ziņā – Notariāta likuma 329.pants uzskaita Iesniegumā norādāmo informāciju un tam

⁴⁹Likumprojekta "Grozījumu Notariāta likumā anotācija". Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BFA34BEE95D781D2C225776D0024C0B1?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]

⁵⁰ Notariāta likums. 82.¹pants.

pievienojamo dokumentu klāstu), bet notariāla akta noformēšanas kārtība paredz arī citus nosacījumus. Piemēram, Notariāta likuma 87.³ panta trešajā daļā noteikts, ka, ja zvērinātam notāram rodas šaubas par darījuma atbilstību likumam, patērētāju tiesību aizsardzības noteikumiem vai dalībnieku patiesajai gribai, viņam šīs šaubas jāapspriež ar darījuma dalībniekiem. Ja darījuma dalībnieki tomēr pastāv uz akta taisīšanu, zvērinātam notāram aktā jāieraksta gan savi paskaidrojumi, gan darījuma dalībnieku šajā sakarā sniegtie paskaidrojumi⁵¹. Likums paredz arī citas notariāla akta īpatnības, kas ir atšķirīgas no Iesnieguma. Līdz ar to Iesniegums nebūtu pielīdzināms notariālajam aktam un esošās likuma redakcijā pilnvarojuma problēma nav risināma.

Jānorāda, ka ar iesnieguma parakstīšanu pie zvērināta notāra netiek šķirta laulība, bet tiek iniciēts laulības šķiršanas process, bet laulība tiek šķirta tad, kad zvērināts notārs taisījis laulības šķiršanas apliecību (Notariāta likuma 336. pants). Laulības šķiršanas apliecību zvērināts notārs taisa bez pušu klātbūtnes ne ātrāk kā pēc 30 dienām, skaitot no laulības šķiršanas lietas uzsākšanas dienas. Par laulības šķiršanas lietas uzsākšanu zvērināts notārs rakstveidā paziņo abiem laulātājiem, kuriem ir tiesības 30 dienu laikā atsaukt laulības šķiršanas iesniegumu. Gadījumā, ja viens vai abi laulātie izmanto atsaukuma tiesības, laulības šķiršanas lieta tiek izbeigta.

Piemēram, Igaunijā kā pamatprincips laulības šķiršanas iesnieguma iesniegšanai ir noteikta laulāto personiska klātbūtne un kopīgs iesniegums, taču vienlaicīgi likuma 44.pants nosaka ka, ja laulātais pamatota iemesla dēļ nevar ierasties iestādē personīgi, lai iesniegtu kopīgu iesniegumu, viņš vai viņa ir tiesīgs iesniegt atsevišķu notariāli apliecinātu iesniegumu. Tā kā notāri Igaunijā, šķirot laulību, savā darbībā veic pašvaldības amatpersonu funkcijas, likuma normas par pārstāvību ir piemērojams arī laulību šķiršanas procesā pie notāra⁵². Tādējādi, Igaunijas likumdevējs laulības šķiršanas procesā pie notāra vienā vai otrā veidā paredz tiesisku mehānismu tiem gadījumiem, kad laulātie nevar parakstīt Iesniegumu kopā. Tas tiek nodrošināts ar pilnvarojuma pieļaujamību vai ar iespēju iesniegt laulātajam Iesniegumu atsevišķi no otra laulātā.

Ņemot vērā visu augstāk minēto, autores ieskatā ir iespējami sekojoši pilnvarojuma problēmas laulības bezstrīdus šķiršanās lietās risinājuma varianti:

- 1) Ministru kabinetam nepieciešams izstrādāt un apstiprināt vienotu pilnvaras formu laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, kurā tiktu ietvertas visas nepieciešamas atrunas, lai notāram nebūtu iemesla šaubīties par pušu patieso gribu un pārstāvja tiesībām to paust pušu vārdā;

⁵¹ Notariāta likums. 87.³pants.

⁵² Vital Statistics Registration Act. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504022014001/consolide> [aplūkots 12.12.2015.]

- 2) Notariāta likumā nepieciešams paredzēt pārstāvības jeb pilnvarojuma pieļaujamību laulības bezstrīdus šķiršanas lietu ietvaros. Proti, papildināt Notariāta likuma 329.pantu šādā redakcijā: „*Ja kāds no laulātajiem lietas vešanai ir iecēlis pilnvaroto pārstāvi, pievienojama notariāli apliecināta pilnvara*”.
- 3) Papildus nepieciešams precizēt likuma 332.pantu sekojošā redakcijā: „*Laulības šķiršanas lieta ir uzsākta dienā, kad tā reģistrēta laulības šķiršanas lietu reģistrā. Par laulības šķiršanas lietas uzsākšanu zvērināts notārs paziņo abiem laulātajiem personiski, kā arī to pilnvarotajiem pārstāvjiem, ja tādi ir*”.

Minētais ne tikai nepārprotami neliegtu realizēt pārstāvja jeb pilnvaroto personu iecelšanu, bet arī sniegtu iespēju abiem laulātiem būt informētiem personiski un nepieciešamības gadījumā izmantot savas atsaukuma tiesības.

Papildus jānorāda uz sekojošām aktualitātēm pilnvarojuma jomā, kas var būtiski ietekmēt arī pilnvarojumu laulības bezstrīdus lietu ietvaros – nākotnes pilnvarojums, kura regulējums nacionālajos normatīvajos aktos ir spēkā nedaudz vairāk kā divus gadus. Nākotnes pilnvarojuma tiesiskais regulējums Civillikumā (Civillikuma ceturtās daļas 18. nodaļas pirmās apakšnodaļas III1 sadaļa “Nākotnes pilnvarojums”) jau ir spēkā no 2013. gada 1. jūlija, un tā noformēšanas kārtība ietverta arī Notariāta likumā. Lai gan nākotnes pilnvarojums ir pilnīgi jauns tiesību institūts mūsu nacionālajās tiesībās, tomēr pamatojums tam meklējams dažādos starptautisko tiesību dokumentos jau pirms vairākiem gadiem.

Tātad, no Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām⁵³ un Eiropas Padomes 1999. gada 23. februāra Ministru komitejas rekomendācijas Nr. R (99) 4 “Par principiem attiecībā uz rīcībnespējīgu personu tiesību aizsardzību”⁵⁴ izriet, ka aizsardzības pasākumiem jāspēj juridiski risināt dažādas pakāpes rīcībnespēju un dažādas situācijas, tajā skaitā jāietver arī tādi pasākumi, kas neierobežo personas rīcībspēju. Uzsvars tiek likts uz maksimālu rīcībspējas saglabāšanu, samērīgu risinājumu katrai personas dzīves situācijai un tās interesēm un cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības, tostarp personīgās izvēles brīvības, ievērošanu. Tāpat tie aicina apsvērt nepieciešamību normatīvajos aktos regulēt kārtību, kādā rīcībnespējīga persona var nodrošināties pret iespējamu rīcībnespēju nākotnē.

⁵³ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām: konvencija. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=205328> [aplūkots 2015.gada 6.novembrī]

⁵⁴ Eiropas Padomes 1999. gada 23. februāra Ministru komitejas rekomendācija Nr. R (99) 4 “Par principiem attiecībā uz rīcībnespējīgu personu tiesību aizsardzību”. Pieejams: [www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts.../Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts.../Rec(99)4E.pdf) [aplūkots 2015.gada 6.novembrī]

Konkrēti nākotnes pilnvarojuma regulējuma nepieciešamībai pievēršas Eiropas Padomes 2009. gada 9. decembra Ministru komitejas rekomendācija Nr. CM/ Rec (2009) 11 “Par principiem attiecībā uz nākotnes pilnvarojumiem un iepriekš dotiem norādījumiem rīcībnespējas gadījumā”⁵⁵ (turpmāk – Rekomendācija Nr. CM/Rec (2009) 11). Šajā rekomendācijā nākotnes pilnvarojums definēts kā rīcībspējīgas personas dots pilnvarojums ar mērķi, ka tas stāsies spēkā pilnvarotāja rīcībnespējas gadījumā. Ar rīcībnespēju šai rekomendācijā saprot personas faktisko rīcībnespēju, nevis tiesas ceļā atzītu rīcībnespēju. Rekomendācijas Nr. CM/Rec (2009) 11 preambulā uzsvērts, ka pašnoteikšanās ir būtiska, respektējot katra cilvēka cieņu un cilvēktiesības. Tādējādi dalībvalstis tiek aicinātas veicināt rīcībspējīgu personu pašnoteikšanos, ieviešot nākotnes aizsardzības pilnvarojuma un iepriekš dotu norādījumu normatīvo regulējumu nacionālo tiesību līmenī.

Pašnoteikšanās un subsidiaritātes princips nozīmē arī to, ka dalībvalstīm ir jāapsver, vai šīm metodēm nebūtu jābūt prioritārām, salīdzinot ar citiem aizsardzības pasākumiem. Tātad pasākumi, kas palīdz risināt personas rīcībnespēju, ir iedalāmi divās kategorijās, kas ir sekojošas:

1. atbildes pasākumos;
2. iepriekšējos pasākumos.

Atbildes pasākumi ir tie, kuru īstenošanu uzsāk pēc tam, kad personas spēja patstāvīgi pieņemt lēmumus, saprast un vadīt savu rīcību jau ir ierobežota, un tie ietver tiesas un sabiedrības iejaukšanos. Savukārt iepriekšēji pasākumi ir tie, kurus var veikt pati persona, kamēr tai vēl nav ierobežota rīcībspēja.

Nākotnes pilnvarojums un iepriekš dotie norādījumi veido divas rīcībspējīgu personu pašnoteikšanās metodes, un tās ietilpst iepriekšējo pasākumu kategorijā. Tieši ar iepriekšējo pasākumu palīdzību ir iespējams vissekmīgāk īstenot personas pašnoteikšanos, jo tiem ir tieša ietekme personas dzīvē periodos, kad viņas spēja patstāvīgi pieņemt lēmumus ir samazināta.

Civillikumā ietvertais nākotnes pilnvarojuma regulējums tapis pēc plašas diskusijas ar Latvijas Zvērinātu notāru padomi, cilvēktiesību ekspertiem un tiesību zinātniekiem. Ar iniciatīvu par šāda regulējuma nepieciešamību Latvijas nacionālajās tiesībās pie Saeimas Juridiskās komisijas vērsās Latvijas Zvērinātu notāru padomes pārstāvji. Notāri praksē bija novērojuši, ka nepārtraukti pieaug smagu saslimšanu skaits, un šādos gadījumos ģimenes ir ierobežotas sniegt nepieciešamo atbalstu savam tuviniekam, jo trūkst efektīvas alternatīvas rīcībspējas ierobežošanai, kas turklāt pēc

⁵⁵ Eiropas Padomes 2009. gada 9. decembra Ministru komitejas rekomendācija Nr. CM/ Rec (2009) 11 “Par principiem attiecībā uz nākotnes pilnvarojumiem un iepriekš dotiem norādījumiem rīcībnespējas gadījumā”. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1563397&Site=CM> [aplūkots 2015. gada 8. novembrī]

iespējas vairāk respektētu personas gribu un cieņu. Minētos gadījumus var saistīt arī uz laulības bezstrīdus šķiršanas lietām, kad laulātie ir vienojušies, ka šķirs laulību bezstrīdus kārtībā, bet pēc šīs savstarpējās vienošanās smagi saslims, kļūst par invalīdu u.tml.

Būtiski uzsvērt, ka nākotnes pilnvarojums ir uztverams gan kā alternatīva rīcībspējas ierobežošanai, gan kā patstāvīgs regulējums. Civillikumā nākotnes pilnvarojuma regulējums ietverts Saistību tiesību daļas pirmajā apakšnodaļā “Pilnvarojuma līgums”. Tādējādi uz nākotnes pilnvarojumu attiecas vispārīgais pilnvarojuma tiesiskais regulējums, ciktāl speciālais regulējums nenosaka citādi. Civillikuma 2317.¹ pants noteic, ka ar nākotnes pilnvarojumu pilnvarotājs uzdod pilnvarniekam pārzināt viņa lietas gadījumā, ja pilnvarotājs veselības traucējumu vai arī citu iemeslu vai apstākļu dēļ nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību⁵⁶. Nozīmīgi, ka nākotnes pilnvarojumā persona var brīvi izvēlēties dokumenta saturu. Taču ne mazāk būtiski ir šo saturu ļoti skaidri formulēt, jo pilnvarojuma dokuments tiks izmantots tad, kad personas spēja patstāvīgi pieņemt lēmumus, saprast un vadīt savu rīcību būs ierobežota. Pašnoteikšanās principa ietvaros ir svarīgi, lai tiesību normas ir tik plaši formulētas, ka atļauj katrai personai individuāli izvēlēties pilnvarojuma apjomu, tā ierobežojumus un nosacījumus pēc savas nepieciešamības un vēlmēm.

Tradicionāli nākotnes pilnvarojums attiecas uz saimniecisko un finansiālo sfēru. Taču arvien biežāk nākotnes pilnvarojumu attiecina arī uz veselības, labklājības sfēru un citām privātajām sfērām. Valstīm arī pašām vajadzētu izvērtēt, vai un kādas sfēras iekļaujamās nākotnes pilnvarojumā, taču svarīgi, lai to ir pēc iespējas mazāk⁵⁷. Savukārt, Civillikumā ietvertais nākotnes pilnvarojuma definējums ir pietiekami plaši formulēts, un to iespējams izdot gan mantisko, gan nemantisko interešu aizsardzībai. Taču, protams, nākotnes pilnvarojuma tvērumā neietilpst tādu lēmumu pieņemšana, ko var pieņemt tikai persona pati. Piemēram, Francijas juridiskajā literatūrā paust viedoklis⁵⁸, ka par spēkā neesošu tiks uzskatīts jebkurš pilnvarojuma punkts, kas neievēro aizsargātu pilngadīgu personu tiesību “vispersoniskākā kodola” ietvaru. Tādējādi pilnvarojums nevar ierobežot pilnvarotāja tiesības uz informāciju par darbībām, kas attiecas uz viņa personu, ierobežot brīvību attiecībā uz darbībām, kas uzskatāmas par strikti personiskām (dzimšanas

⁵⁶ Civillikums. 2317.¹pants.

⁵⁷ Explanatory memorandum of the Recommendation CM/Rec (2009) 11 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1529977&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> CM [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

⁵⁸ Casey J., Combret J. Le mandat de protection future. Revue juridique Personnes et Famille. Pieejams: <http://droit.unicaen.fr/la-faculte/des-equipes/les-enseignants-chercheurs/jerome-leprovaux-439006.kjsp?RH=1235645902197> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

paziņojums, bērna atzīšana, vecāku varas īstenošana, bērna vārda izvēle, piekrišana gan pilnvarotāja, gan viņa bērna adopcijai), uzspiest pilnvarotājam kādu dzīvesvietu, kavēt pilnvarotāja attiecības ar jebkādu trešo personu, ierobežot piekļuvi tiesnesim, ja radušās problēmas attiecībā uz iepriekš minēto. Jānorāda, ka nākotnes pilnvarojuma līgums ir slēdzams ne tikai tiem gadījumiem, kad persona nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību veselības traucējumu dēļ, bet arī citu apstākļu gadījumā, piemēram, tas var būt tiesas spriedums, ar kuru persona atzīta par promesošu u.tml.

Arī Notariāta likumā ir ietverta nākotnes pilnvarojuma noformēšanas un pieļaujamības kārtība, kuru autore neanalizēs. Jāpiebilst, ka nākotnes pilnvarojums ir efektīvs mehānisms laulības bezstrīdus šķiršanas gadījumiem. Proti, viens no laulātajiem vai abi laulātie, nevēloties apgrūtināt savu otro laulāto ar savu iespējamu ierobežoto rīcībspēju nākotnē, sastāda nākotnes pilnvarojumu, izsakot savu piekrišanu laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā, ja otrs laulātais to vēlēties. Šādā veidā, tiek veicinātas otrā laulātā tiesības uzsākt pilnvērtīgu laulības dzīvi ar citu personu.

Nemot vērā minēto un aplūkotos normatīvo aktu jauninājumus, jāteic, ka autores viedoklis par pilnvarojuma pieļaujamības ietveršanu Notariāta likumā laulības bezstrīdus šķiršanas procedūras ietvaros ir pilnīgi pamatots, jo uz šo pilnvarojumu iespējams attiecināt arī nākotnes pilnvarojumu. Neietverot pilnvarojuma pieļaujamību bezstrīdus laulības šķiršanas lietās, nav iespējams arī izmantot nākotnes pilnvarojuma iespējas. Līdz ar to, ja laulības šķiršana bezstrīdus kārtībā uz nākotnes pilnvarojuma pamata nebūtu iespējama un šādos gadījumos (piemēram, kad persona zaudē rīcībspēju) laulību varētu šķirt tikai caur tiesu.

2.2.Laulības šķiršanas piekritība laulības bezstrīdus šķiršanas procesā

Šobrīd no spēkā esošā normatīva regulējuma nav izsecināms arī risinājums par laulības šķiršanas piekritību laulības bezstrīdus šķiršanas procesā tajā gadījumā, kad persona Latvijā uzturas uz pagaidu uzturēšanās atļaujas pamata un ja otrs laulātais nedzīvo Latvijā un nav Latvijas valstspiederīgais. Šis ir otrs problēmjautājums un tādēļ autore turpinājumā pievēršas tā detalizētākai izpētei.

Regulas Nr.2201/2003 1.pants nosaka šīs regulas darbības jomu: to neatkarīgi no tiesas iestādes būtības piemēro civillietās, kas saistītas ar laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par neesošu un vecāku atbildības iegūšanu, īstenošanu, deleģēšanu, ierobežošanu vai izbeigšanu. Vēl regula paredz, ka termins "tiesa" attiecas uz visām tām iestādēm dalībvalstīs, kurām

ir jurisdikcija lietās, uz ko, ievērojot 1.pantu, attiecas šīs regulas darbības joma. Kopš 2011.gada 1.februāra Notariāta likums noteic, ka laulību šķirt var ne tikai tiesa, bet arī zvērināts notārs. Tā kā notāriem Latvijā ir dotas tiesības laulību šķirt, tad Regula Nr.2201/2003 attiecas arī uz notāru darbību.

Konkrēti, saskaņā ar regulas Nr. 2201/2003⁵⁹ 1.pantu noteikts, ka šo regulu neatkarīgi no tiesas iestādes būtības piemēro civillietās, kas saistītas ar: a) laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu vai laulības atzīšanu par neesošu; b) vecāku atbildības iegūšanu, īstenošanu, deleģēšanu, ierobežošanu vai izbeigšanu. Savukārt, saskaņā ar šīs regulas 3.-5.pantu lietas, kas saistītas ar laulības šķiršanu, laulāto atšķiršanu un laulības atzīšanu par neesošu, piekrīt tās dalībvalsts tiesām: a) kuras teritorijā atrodas: laulāto pastāvīgā dzīvesvieta, vai laulāto pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta, ja viens no tiem arvien tur dzīvo, vai atbildētāja pastāvīgā dzīvesvieta, vai laulāto kopīga pieteikuma gadījumā, viena vai otra laulātā pastāvīgā dzīvesvieta, vai prasītāja pastāvīgā dzīvesvieta, ja viņš tur pastāvīgi dzīvojis vismaz gadu tieši pirms prasības iesniegšanas, vai prasītāja pastāvīgā dzīvesvieta, ja viņš tur pastāvīgi dzīvojis vismaz sešus mēnešus tieši pirms prasības iesniegšanas un tam ir šīs dalībvalsts piederība vai, Apvienotās Karalistes vai Īrijas gadījumā, "domicils" šajā dalībvalstī; b) kuras valsts piederība ir abiem laulātajiem, vai, Apvienotās Karalistes un Īrijas gadījumā, kurā ir abu laulāto "domicils".

Līdz ar to Latvijā pie notāra var izšķirt laulību neatkarīgi no tā, kur tā noslēgta – Latvijā vai jebkurā citā valstī, bet viens no priekšnosacījumiem, lai notārs izšķirtu laulību ar ārzemnieku, – vismaz vienam laulātajam jāatbilst regulā noteiktajām pazīmēm, kas attiecas uz kopīga iesnieguma iesniegšanu - viena vai abu laulāto pastāvīgajai dzīvesvietai jābūt Latvijai. Kā skaidro Notāru padomes priekšsēdētāja S.Jakušenoka, nav atsevišķa regulējuma, kas precizētu, kas Latvijā ir uzskatāms par pastāvīgo dzīvesvietu. Notāri šādos gadījumos ņem vērā divus aspektus. Pirmkārt, pārlicinās, vai Latvijas Iedzīvotāju reģistrā ir informācija, ka personai ir deklarēta dzīvesvieta Latvijā. Un, otrkārt, pati persona apliecina, ka te dzīvo pastāvīgi. Ja abas šīs pazīmes ir – mums nav pamata neticēt un atteikt šķirt laulību.⁶⁰ Savukārt, atteikumu laulības šķiršanai pie notāra laulātie saņems tad, ja nevienam no viņiem Latvija nebūs pastāvīgā dzīvesvieta. Piemēram, ja divi Lietuvas

⁵⁹ Padomes Regula (EK) Nr. 2201/2003 (2003. gada 27. novembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=8304> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī].

⁶⁰ Lūse L. Kā pie notāra izšķirties ar ārzemnieku. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=253544> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

pastāvīgie iedzīvotāji lūgs izšķirt laulību, kas reģistrēta Latvijā vai kur citur, viņiem šāds risinājums tiks atteikts, jo šī situācija neatbilst regulā noteiktajam.

Šajā regulā "domicilam" ir Apvienotās Karalistes un Īrijas tiesību sistēmās piešķirtā nozīme. Tiesai, kurā norit tiesvedība uz 3.panta pamata, piekrīt izskatīt arī pretpasības, kuras ietilpst šīs regulas darbības jomā. Regula paredz laulāto atšķiršanas pārveidi par laulības šķiršanu nosakot, ka ka neskarot 3.pantu, dalībvalsts tiesai, kura ir pasludinājusi spriedumu par laulāto atšķiršanu, piekrīt arī minētā lēmuma pārveide par laulības šķiršanu, ja to paredz dalībvalsts likumi. Autore paskaidro, ka laulāto atšķiršana starptautisko tiesību kontekstā nozīmē to, ka laulāto atšķiršana atceļ laulāto kopdzīves pienākumu, nešķirot laulību. Šis ģimenes tiesību institūts pastāv atsevišķās jurisdikcijās (piemēram, Francijā, Itālijā, Polijā).

Jāteic, ka, ja konkrētajai situācijai piemērojams kaut viens no minētās regulas 3.panta 1.punktā minētajiem kritērijiem, laulību ir iespējams šķirt Latvijā gan tiesā, gan pie notāra. Nav būtiski, vai tā tikusi noslēgta Latvijā, kādā citā ES valstī vai kādā no trešajām valstīm. Izņemot, ja pārrobežu laulības šķiršanas lieta saistīta ar kādu no tām ne ES dalībvalstīm, ar kurām Latvijai noslēgti t.s. tiesiskās palīdzības līgumi (Krievijas Federācija, Ukraina, Baltkrievijas Republika, Uzbekistānas Republika, Kirgizstānas Republika un Moldovas Republika). Atsevišķos gadījumos, nosakot piekritību laulības šķiršanas lietai, var nākties piemērot tiesiskās sadarbības līgumu, nevis regulu Nr.2201/2003. Jāatzīst, ka pašā regulā gan nav skaidrots, kas tiek saprasts ar jēdzienu "pastāvīgā dzīvesvieta". Tomēr jāņem vērā apstākļi, ka šo jēdzienu citās ES tiesību jomās vairākkārt interpretējusi Eiropas Savienības Tiesa (iepriekš – Eiropas Kopienų Tiesa), no kuras spriedumos ietvertajām atziņām secināms, kas ar pastāvīgu dzīvesvietu tiek saprasts.

Tātad, piemēram, bērna pastāvīgās dzīvesvietas koncepts pēc Eiropas Savienības tiesas judikatūrā paustajām atziņām jāinterpretē tādējādi, ka tā atspoguļo bērna integrāciju sabiedrībā un ģimenes vidē. Tāpat jāņem vērā uzturēšanās dalībvalstī ilgums, regularitāte, apstākļi, kā arī ģimenes pārcelšanās uz šo valsti iemesli, bērna pilsonība, izglītošanas vieta un apstākļi, valodu zināšanas, kā arī bērna ģimenes un sociālās attiecības minētajā valstī. Cita starpā pastāvīgā dzīvesvieta ir jānosaka valsts tiesai, ņemot vērā visus katrā konkrētajā gadījumā pastāvošos faktiskos apstākļus.⁶¹ Arī dažādos Latvijas tiesu spriedumos skaidrots, kas tiek saprasts ar pastāvīgu dzīvesvietu. Piemēram,

⁶¹ Eiropas Savienības Tiesas 2009.gada 29.janvāra spriedums lietā Nr.C-523/07. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-523/07> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

Administratīvās rajona tiesas lietas Nr.A420597212⁶² spriedumā norādīts, ka pastāvīgā dzīvesvieta ir vieta, kurā persona personīgu vai profesionālu saistību dēļ parasti pavada dienas atpūtas daļu, neņemot vērā īslaicīgu prombūtni izklaides, brīvdienu pavadīšanas, draugu un radnieku apciemošanas, darīšanu, ārstniecības vai svētceļojumu nolūkā un ir apspriežama pēc nodoma. Līdz ar to, piemēram, situācijā, kad persona ir Latvijas pilsonis, bet jau 10 gadus strādā un dzīvo citā valstī un Latvijā ierodas reizi gadā vai vēl retāk uz dažām dienām, no ārvalstnieka, kurš dzīvo ārpus Latvijas, šķirties Latvijā nevarēs. Šādā gadījumā laulība jāšķir tās valsts tiesā, kurai tā piekrīt saskaņā ar Regulu Nr.2201/2003.

Savukārt, ja laulību šķir pēc Latvijas normatīvajiem aktiem, tad saskaņā ar Civillikuma 69.pantu laulību Latvijā šķir tikai tiesa vai notārs⁶³. Gadījumos kad abi laulātie ir vienojušies par laulības šķiršanu un nav strīdu ne par bērniem, ne mantas sadali, laulību var šķirt pie notāra. Tas ir arī ātrāks un lētāks process, nekā laulības šķiršana tiesā. Situācijās, kad otra puse nevēlas šķirties, to starpā pastāv dažādas domstarpības attiecībā uz mantas sadali un bērnu aprūpi, kā arī ja zuduši jebkādi kontakti ar oficiālo dzīvesbiedru un nav iespējams vienoties par šķiršanos, laulība jāšķir tiesā un tiesa laulību var šķirt, pamatojoties uz viena laulātā pieteikumu.

No iepriekš minētā izriet būtisks jautājums, proti, vai var šķirt laulību ar personu, kas Latvijā uzturas uz pagaidu uzturēšanās atļaujas pamata, ja otrs laulātais nedzīvo Latvijā un nav Latvijas valstspiederīgais? No augstākminētā izriet, ka pagaidu uzturēšanās atļauja nerada pamatu šķiršanās lietas piekritībai Latvijas zvērinātam notāram, kas autores ieskatā ir tomēr nav būtisks robs ES un Latvijas normatīvajos aktos sekojošu apsvērumu dēļ.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu⁶⁴ uzturēšanās atļauja ir dokuments, kas ārzemniekam dod tiesības uzturēties Latvijas Republikā noteiktu laiku vai pastāvīgi. Savukārt, saskaņā ar 2010.gada 21.jūnija Ministru kabineta noteikumiem Nr. 564 „Uzturēšanās atļauju noteikumi” ārzemnieks ir tiesīgs iesniegt pārvaldē šajos noteikumos minētos dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai, ja: viņš uzturas Latvijas Republikā ar derīgu vīzu un viņš ir: akreditētas izglītības iestādes pedagogs; zinātnieks, kurš noslēdzis zinātniskās sadarbības līgumu ar zinātnisko institūciju reģistrā iekļautu zinātnisku institūciju; konsultants (eksperts), kas sniedz palīdzību valsts vai pašvaldības iestādei, vai persona, kura palīdz īstenot tādu starptautisku līgumu vai projektu, kura dalībvalsts ir Latvijas

⁶² Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 7.marta spriedums lietā Nr.A420597212. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/...raj.../AL_0703_raj_A-02659-13_3.pdf [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

⁶³ Civillikums. 69.pants.

⁶⁴ Imigrācijas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/68522-imigracijas-likums> [aplūkots 2015.gada 10.novembrī]

Republika; komponists, mūziķis, dziedātājs, horeogrāfs, dejotājs, režisors, aktieris, cirka mākslinieks, izrādes nodrošināšanā iesaistīts tehniskais darbinieks vai no valsts vai pašvaldības budžeta finansētas kultūras iestādes vadītājs; ieguvis tiesības uz nodarbinātību Latvijas Republikā vai uzturas Latvijas Republikā saistībā ar nodarbinātību, kuras veikšanai nav nepieciešams saņemt apliecinājumu par tiesībām uz nodarbinātību; sporta treneris; profesionāls sportists pēc sporta kluba uzaicinājuma; Latvijas Republikā akreditētas izglītības iestādes audzēknis vai pilna laika students un viņa uzturēšanās saistīta ar piedalīšanos apmaiņas programmā vai viņš ir uzņemts studijām maģistra vai doktora studiju programmā vai studiju programmā, kuras noslēgumā students iegūst maģistra grādam pielīdzinātu grādu; Latvijas pilsoņa vai Latvijas nepilsoņa vecāks, kurš uzturēšanās atļauju pieprasa saskaņā ar Imigrācijas likuma 30.pantu; nepilngadīgs bērns; ārzemnieks, kuram viens no augšupējiem radiniekiem taisnā līnijā ir latvietis vai lībietis (līvs) un kurš pārceļas uz pastāvīgu dzīvi Latvijas Republikā; augsti kvalificēts nodarbinātais, kurš pieprasa Eiropas Savienības zilo karti; persona, kura pieprasa uzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma 23.panta pirmās daļas 28., 29., 30. vai 31. punktu.

Jāteic, ka Imigrācijas likumā ģimenes apvienošanas jēdziens ir paplašināts un uzturēšanās atļauju ir tiesības saņemt Latvijas pilsoņa un Latvijas nepilsoņa pensijas vecumu sasniegušajiem vecākiem, Latvijas pilsoņa pilngadīgajiem bērniem⁶⁵. Latvijas Republikas Satversme reglamentē laulības kā savienību starp vīrieti un sievieti⁶⁶, savukārt Civillikums nosaka, ka laulība starp viena dzimuma personām ir aizliegta, taču tajā pašā laikā Latvijā tiek atzītas citā ES valstī noslēgtās laulības starp viena dzimuma pārstāvjiem.

Jāteic gan, ka Latvijā pastāv būtiska problēma ar fiktīvo laulību noslēgšanu. Proti, lai gan Latvijā ik gadu ir mazs to uzturēšanās atļauju skaits, kas atteiktas vai anulētas, pamatojoties uz aizdomām par fiktīvo laulību noslēgšanu, Latvijas pilsoņu vervēšana sociālajos tīklos ar mērķi iesaistīt fiktīvo laulību slēgšanā ar trešo valstu pilsoņiem ārvalstīs ir ļoti aktuāla. Katru dienu vidēji tiek savervēta viena Latvijas pilsoņa laulības bez nolūka izveidot ģimeni slēgšanai. Valsts policija apliecina, ka ir vērojama tendence fiktīvo laulību pieaugumam visā ES. Laika posmā no 2005.gada līdz 2010.gadam 834 Latvijas pilsoņi ir noslēgušas laulības ar Pakistānas, Bangladešas, Indijas, kā

⁶⁵ Imigrācijas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/68522-imigrācijas-likums> [aplūkots 2015.gada 10.novembrī]

⁶⁶ Latvijas Republikas Satversme : LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2015.gada 11.novembrī]

arī Nigērijas, Afganistānas, Ēģiptes, Irākas, Sīrijas un citu valstu pilsoņiem ar mērķi nodrošināt trešo valstu pilsoņus ar tiesībām likumīgi uzturēties ES⁶⁷.

Ievērojot to, ka laulības ir institūts, kas attiecas uz personas privāto dzīvi, arī fiktīvo laulību fakta konstatēšana un pārbaūžu veikšana ir ļoti sensitīva un balansē uz privātās dzīves neaizskaramības principa pārkāpšanas robežas, līdz ar to ne tikai uzturēšanās tiesību atteikumam, bet pat pārbaūžu ierosināšanai ir nepieciešams pietiekams pamats, valsts institūcijām balstoties uz noteiktiem iepriekšējiem pierādījumiem. Pierādījumu iegūšana par noslēgtajām fiktīvajām laulībām ir saistīta arī ar zināmu iejaukšanos personas privātajā dzīvē un, lai gan ir noteikti pierādījumu veidi, par migrāciju atbildīgajām institūcijām tie nav pieejami un iegūstami, piemēram, personu bankas kontu pārbaude nolūkā secināt, vai par laulību noslēgšanu nav maksāti naudas līdzekļi.

Jāteic, arī personu pārbaude dzīvesvietā, it īpaši gadījumos, kad fiktīvo laulību fakts turpmākajā pārbaudes laikā netiek apstiprināts, izsauc personu neapmierinātību ar pārmērīgu iejaukšanos viņu privātajā dzīvē. Tiesas, izvērtējot pušu iesniegtos pierādījumus par laulības īstumu, nereti pieņem personām labvēlīgu spriedumu, bet tajā pašā laikā tiesneši nespēj sniegt adekvātu skaidrojumu tam, kādi pierādījumi migrācijas iestādēm jāiesniedz, lai fiktīvo laulību faktu varētu uzskatīt par pierādītu.

Latvijā par migrāciju atbildīgo iestāžu galvenais arguments, kādēļ laulības uzskatāmas par fiktīvām – kopdzīves, kopīgas mājsaimniecības neesamība – nav uzskatāms par pietiekamu, lai nešaubīgi varētu pierādīt laulības fiktīvo raksturu. Ņemot vērā visu minēto autore izvirza secinājumu, ka visa iepriekš minētā problemātika varētu būt saistīta ar apstākli, kāpēc atsevišķos minētajos gadījumos laulības šķiršana pie notāra laulības bezstrīdus šķiršanas kārtībā nav noteikta iepriekš pieminēto ES normatīvo aktu ietvaros. Pretējā gadījumā, tas vairotu iespēju slēgt fiktīvas laulības un šķirt tās bezstrīdus kārtībā, kas tikai vairotu joprojām pastāvošu esošo fiktīvo laulību problemātiku, jo laulības šķiršana caur tiesu tomēr zināmā mērā apgrūtina abas puses gan materiālo izdevumu ziņā, gan laikietilpības ziņā. Savukārt, potenciāla iespēja šķirt turpmāk laulību pie notāra laulības šķiršanas bezstrīdus kārtībā, iespējams, paaugstinātu fiktīvo laulību slēgšanas risku, jo šo laulību šķiršanas process būtu būtiski atvieglots.

Attiecībā uz lietu piekritības jautājumiem ES mērogā, autore vēlētos izanalizēt sekojošu gadījumu, kas rada sarežģījumus un juridiski neviennozīmīgas situācijas ES dalībvalstu starpā (tiesa gan analizējama lieta saistīta ar laulības šķiršanu tiesas ceļā, taču situācija var būt neviennozīmīga

⁶⁷ Ģimenes apvienošanās tiesību ļaunprātīga izmantošana: fiktīvās laulības un vecāku statusa viltus reģistrēšana. Pieejams: ec.europa.eu/.../lv_20120717_familyreunificationstudy_lv_final_lv.pdf [aplūkots 2015. gada 11. novembrī]

arī laulības šķiršanas bezstrīdus kārtībā gadījumā), bet, ja regula Nr. 2201/2003 pieļautu laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā ar trešo valstu pilsoņiem, problēmsituācijas būtu neizbēgamas.

2015.gada 8.septembrī Eiropas Savienības tiesas lietas Nr. C- 4819/14 ģenerālvokāts Pedro Kruss Vijalona ir sniedzis secinājumus⁶⁸ attiecībā uz lietu piekritības jautājumiem, kuru būtība tiks analizēta turpinājumā.

Minētajā lietā ES tiesai pirmo reizi ir iespēja īpašos apstākļos, kas saistīti ar “démariage” tiesvedības dualitāti Francijā, analizēt *lis pendens* noteikumus, kas paredzēti Padomes 2003. gada 27. novembra Regulā (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu. Iesniedzējtiesas, kura uzskata, ka atrodas piekritības konfliktsituācijā, kas tikai un vienīgi ir saistīta ar manipulatīvu rīcību, ko veicis atbildētājs pamatlietā un ko tā uzskata par nožēlojamu, uzdotie jautājumi būtībā attiecas uz jēdzienu “noteikta piekritība” Regulas Nr. 2201/2003 19. panta izpratnē. Tomēr, lai arī pamatlieta tiešām skar *lis pendens* problēmu šīs pēdējās tiesību normas izpratnē, tomēr tieši jēdziena “tiesa, kurā prasība iesniegta kā pirmajā” interpretācija Regulas Nr. 2201/2003 16. un 19. panta izpratnē, ko ģenerālvokāts mēģina pierādīt minēto secinājumu ietvaros.

Nepieciešams norādīt, ka lai gan šis ir Apvienotās Karalistes tiesas lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, tajā nav norādes par Apvienotās Karalistes tiesībām, kas būtu piemērojamas pamatlietā. Toties tajā ir pieminētas vairākas Francijas Civilprocesa kodeksa tiesību normas, kuras ir jācītē. Piemēram, Francijas Civilprocesa kodeksa⁶⁹ 1076. pantā ir noteikts, ka laulātais, kurš iesniedz prasību par laulības šķiršanu, var jebkurā gadījumā, pat apelācijas instancē, to aizstāt ar prasību par laulāto atšķiršanu. Pretēja aizstāšana ir aizliegta. Civilprocesa kodeksa 1111. pantā ir noteikts ka, ja ja tiesa pēc tam, kad tā ir uzklauzījusi abus laulātos par laulības pārtraukšanas principu, konstatē, ka prasītājs uztur savu prasību, tā izdod rīkojumu, ar kuru tā lietas dalībniekiem saskaņā ar Civilkodeksa 252-2. pantu var likt veikt jaunu samierināšanās mēģinājumu vai arī laulātajiem uzreiz atļaut ierosināt laulības šķiršanas tiesvedību. Abos gadījumos tā var noteikt visus vai daļu no pagaidu pasākumiem, kas paredzēti Civilkodeksa 254.–257. pantā. Savukārt, ja tiesa atļauj ierosināt tiesvedību, tā savā rīkojumā norāda termiņus, kas noteikti šī kodeksa 1113. pantā. Civilprocesa kodeksa 1113. pants ir formulēts sekojoši. Trīs mēnešu laikā pēc rīkojuma izdošanas vienīgi tas

⁶⁸ Ģenerālvokāta 2015. gada 8. septembra secinājumi. Pieejams: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30ddb758b742ff44e1ab58bea2685f879bc.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuRaxn0?doclang=LV&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=167044&occ=first&dir=&cid=547985 [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

⁶⁹ French Civil code: FRA law. Pieejams: http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

laulātais, kurš ir iesniedzis sākotnējo prasību, var iesniegt pieteikumu par laulības šķiršanu. Laulāto samierināšanas gadījumā vai ja laulības šķiršanas tiesvedība nav ierosināta trīsdesmit mēnešu laikā pēc rīkojuma izdošanas, visas šīs tiesību normas zaudē spēku, tostarp atļauja ierosināt tiesvedību. Savukārt, Civilprocesa kodeksa 1129. pantā ir noteikts, ka laulāto atšķiršanas tiesvedībai piemēro laulības šķiršanas tiesvedības noteikumus.

Lai sniegtu pilnvērtīgāku izpratni par pētāmās lietas būtību, autore paskaidro sekojošu lietas apstākļus, kas ir šīs lietas strīda pamatā. Proti, Francijas valstspiederīgie A kundze un B kungs apprecējās Francijā 1997. gada 27. februārī, iepriekš saskaņā ar Francijas tiesībām noslēguši laulības līgumu par laulāto mantas šķirtību. Laulātais pāris un viņu divi bērni, dvīņi, kas piedzima 1999. gada 27. jūlijā, 2000. gadā pārcēlās uz dzīvi Apvienotajā Karalistē, kur 2001. gada 16. jūlijā piedzima viņu trešais bērns. Pēc tam, kad 2010. gada jūnijā atbildētājs pamatlietā pameta laulāto kopīgo dzīvesvietu, laulātais pāris faktiski dzīvoja šķirti. 2011. gada 30. martā atbildētājs pamatlietā cēla prasību par laulāto atšķiršanu *Tribunal de grande instance de Nanterre* (Francija). Samierināšanās tiesas sēdē, kas notika 2011. gada 5. septembrī un 2011. gada 8. novembrī, vienošanās netika panākta. 2011. gada 15. decembrī *Tribunal de grande instance de Nanterre* attiecīgi izdeva rīkojumu par nesamierināšanos, konstatējot laulāto kopdzīves pārtraukšanu un lemjot par vajadzīgajiem pasākumiem, lai atrisinātu ģimenes situāciju, līdz tiek pieņemts galīgais spriedums. *Tribunal de grande instance de Nanterre* vispirms paziņoja, ka tā, piemērojot Padomes 2000. gada 22. decembra Regulas (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās⁷⁰ 5. panta 2. punktu, ir kompetenta lemt par pagaidu pasākumiem saistībā ar prasības pieteikumu par laulāto atšķiršanu un uzturlīdzekļu maksāšanas pienākumu saskaņā ar uzturēšanas pienākumu, kā arī par piemērojamām atzina Francijas tiesības. Tomēr tā atzina, ka nav kompetenta lemt par pasākumiem attiecībā uz bērniem, kas jāizskata Apvienotās Karalistes tiesās. Turklāt tā atļāva laulātajiem iesniegt prasības pieteikumu par laulāto atšķiršanu. Tā arī piešķīra prasītājam pamatlietā ģimenes māju saskaņā ar ārkārtas likumu, kā arī uzturlīdzekļus EUR 5000 mēnesī, atbildētājam pamatlietā pagaidu kārtā bija jānodrošina hipotekāro kredītu un citu kredītu maksājumi. Visbeidzot tā norīkoja notāru, lai tas sagatavotu uzskaiti par visu laulātajam pārim piederošo mantu.

⁷⁰ Eiropas Padomes 2000. gada 22. decembra Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32001R0044> [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

Turpinājumā 2012. gada 22. novembrī *Cour d'appel de Versailles* (Francija), kurā vērsās atbildētājs pamatlietā, pasludināja spriedumu, pilnībā apstiprinot *Tribunal de grande instance de Nanterre* rīkojumu par nesamierināšanos. 2012. gada 17. decembrī atbildētājs pamatlietā cēla prasību par laulības šķiršanu, kura tomēr tika noraidīta, tāpēc ka laulāto atšķiršanas tiesvedība, kuru tas bija uzsācis 2011. gada 30. martā, bet nebija atsaucis, joprojām bija izskatīšanā. 2014. gada 17. jūnijā plkst. 8.20, pirmās dienas pirmajā stundā, kas sekoja datumam, kurā 30 mēnešu laikā ir jāiesniedz pieteikums prasībā par laulāto atšķiršanu, citādi tiesvedība zaudēs spēku, atbildētājs pamatlietā iesniedza prasību par laulības šķiršanu.

Paralēli laulāto atšķiršanas tiesvedībai, kuru atbildētājs pamatlietā uzsāka Francijā, prasītāja pamatlietā 2011. gada 19. maijā vērsās Apsvienotās Karalistes Bērnu atbalsta aģentūrā (*Child Support Agency*), lai saņemtu savā apgādībā esošo bērnu uzturlīdzekļu pabalstu. 2011. gada 24. maijā viņa arī cēla prasību par laulības šķiršanu, kā arī atsevišķu prasību par uzturlīdzekļiem. Apvienotās karaliste tiesa *High Court of Justice, Family Division*, 2012. gada 7. novembrī noraidīja prasītājas pamatlietā prasību par laulības šķiršanu ar viņas piekrišanu, piemērojot Regulas Nr. 2201/2003 19. pantu. 2014. gada 6. jūnijā prasītāja pamatlietā vērsās *ex parte* iesniedzējtiesā nolūkā pieņemt iepriekšēju deklarāciju vai lēmumu, lai tās prasība par laulības šķiršanu, kad tā tiks iesniegta, stātos spēkā tikai 2014. gada 17. jūnijā vienu minūti pēc pusnakts, t.i. brīdī, kad rīkojumam par nesamierināšanos, kuru ģimenes lietu tiesas tiesnesis bija pieņēmis laulāto atšķiršanas tiesvedībā, ko atbildētājs pamatlietā uzsācis Francijā, vajadzēja zaudēt spēku. Šī prasība, to uzskatot par pārāk inovatīvu, tika noraidīta. Prasītāja pamatlietā 2014. gada 13. jūnijā cēla otru prasību par laulības šķiršanu iesniedzējtiesā, bet 2014. gada 9. oktobrī atbildētājs pamatlietā iesniedza pieteikumu noraidīt kā nepamatotu prasītājas pamatlietā 2014. gada 13. jūnija prasību par laulības šķiršanu un svītrot lietu no reģistra, atsaucoties uz Regulas Nr. 2201/2003 19.pantu.

Nemot vērā minēto, secināms, ka problēmjaucājums saistīts ar paralēlās tiesvedības pastāvēšanu. Autore norāda, ka Regulas Nr. 2201/2003 *lis pendens* noteikumu mērķis ir novērst paralēlas tiesvedības dažādās tiesās un nesavienojamu spriedumu risku – ir jāuzskata par tādu, kas veicina strīda atrisināšanu, nevis rada strīda risinājumam šķēršļus, kas attiecīgi nozīmē to, ka lietas dalībnieki veic darbības, lai virzītu attiecīgo tiesvedību.

Eiropas Komisija šajā sakarā ir sniegusi viedokli, ka Regulas Nr. 2201/2003 19. pantā nav pieprasīts, lai konkurējošām tiesvedībām būtu viens mērķis un cēlonis, bet tikai – lai tajās piedalās vieni un tie paši lietas dalībnieki. Turklāt *lis pendens* noteikuma mērķis būtu novērst to, lai dažādu dalībvalstu tiesās netiek pieņemti pretrunīgi spriedumi, kas vēlāk nepieļautu to atzīšanu saskaņā ar

Regulas Nr. 2201/2003 22. panta d) punktu. Visbeidzot, šāds risinājums būtu īpaši vajadzīgs gadījumā, ja pastāv cieša saikne starp prasībām par laulāto atšķiršanu un prasībām par laulības šķiršanu⁷¹. *Lis pendens* noteikumu mērķis ir novērst konkurējošu tiesvedību laulības lietā uzsākšanu un novērst nesavienojamu spriedumu risku, kas pasludināti dažādās dalībvalstīs, piemērojot stingru *prior temporis* principu. Tas nozīmē, ka šis noteikums neliedz lietas dalībniekiem iesniegt prasības dažādu dalībvalstu tiesās, bet tikai pieprasa, lai tiesa, kurā prasība iesniegta kā otrajā, aptur tiesvedību un attiecīgā gadījumā atsakās no lietas izskatīšanas.

Minētā sakarā arī nepieciešams atgādināt, ka Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 1. punkts būtībā pārņem Konvencijas, kas izstrādāta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienību 3. pantu, par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildīšanu laulības lietās, kas parakstīta Briselē 1998. gada 28. maijā⁷² 11. panta 2. punktu, kas iestrādāts kā inovatīva tiesību norma, kuras mērķis ir izvērtēt “viltus *lis pendens*”, “lai konkrēti ņemtu vērā atšķirīgās valstu tiesību sistēmas, kas saistīts ar to, ka ne visās valstīs ir zināma atšķiršana, laulības šķiršana un laulības atzīšana par neesošu⁷³.”

Kā jau tika minēts, tad Eiropas Savienības Tiesai jau ir bijusi iespēja interpretēt Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 2. punktu saistībā ar *lis pendens* attiecībā uz vecāku atbildību⁷⁴, tai tomēr vēl nav bijis iespējas interpretēt minētās regulas 19. panta 1. un 3. punkta tiesību normas, kā arī Regulas Nr. 1347/2000 11. panta 1. un 3. punkta vai arī 1998. gada 28. maija Briseles konvencijas 11. panta 1. un 3. punkta tiesību normas. Jāteic, ka Tiesai ir bijusi iespēja interpretēt tiesību normas, kas ir līdzvērtīgas iepriekš minētajām un ir ietvertas citos instrumentos, it īpaši Briseles konvencijas par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās⁷⁵ 21. panta un Regulas Nr. 44/2001 27. panta tiesību normas⁷⁶.

Kā tika minēts, tad Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 1. un 3. punkta noteikumi paredz, ka *lis pendens* situācijā tiesai, kurā prasība iesniegta kā otrajā, jāaptur tiesvedība, līdz tiek noteikta tās tiesas piekritība, kurā prasība iesniegta kā pirmajā, un, ja tā tas notiek, jāatsakās no piekritības par

⁷¹ Eiropas komisijas viedoklis lietas Eiropas Savienības tiesas ierosinātas lietas Nr. C-4819/14 ietvaros. Nav publicēts.

⁷² Līgums par Eiropas Savienību: starptautisks dokuments. Pieejams: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/1341/1342/html/index.lv.html> [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

⁷³ Alegrijas Borrass skaidrojošais ziņojums par Konvencijas, kas izstrādāta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienību 3. pantu. Nav publicēts.

⁷⁴ Eiropas Savienības tiesas 2010. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. C-296/10. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-296/10> [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

⁷⁵ Eiropas Savienības tiesas 2004. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. C-39/02. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-39/02> [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

⁷⁶ Ģenraladvokāta 2015. gada 8. septembra secinājumi. Pieejams: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30ddb758b742ff44e1ab58bea2685f879bc.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuRaxn0?doclang=LV&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=167044&occ=fir&dir=&cid=547985 [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

labu šai pēdējai. Tādējādi tās dalībvalsts tiesai, kurā, piemēram, iesniegta prasība par laulības šķiršanu, pēc savas ierosmes ir jāaptur tiesvedība, ja kādas citas dalībvalsts tiesā iepriekš tikusi iesniegta prasība par laulāto atšķiršanu, piemēram, līdz tam brīdim, kad tiek noteikta minētās tiesas piekritība. Kolīdz šī piekritība ir noteikta, tiesai, kurā prasība par laulības šķiršanu iesniegta kā otrajā, ir no tās jāatsakās par labu tiesai, kurā prasība par laulāto atšķiršanu iesniegta kā pirmajā. Respektīvi, izejot no minētā regulējuma secināms, ka Apvienotās Karalistes tiesai, kurā prasītāja pamatlietā bija iesniegusi prasību par laulības šķiršanu, bija jāaptur tiesvedība, piemērojot Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 3. punktu, tad jāatsakās no piekritības, piemērojot Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 3. punktu, ko tā arī izdarīja. Tomēr problēma, ar kuru Apvienotās Karalistes tiesa ir saskārusies, izriet no laulāto atšķiršanas tiesvedības, kas uzsākta Francijā 2011.gada 30.martā, un no laulības šķiršanas tiesvedības, kas uzsākta Francijā 2014.gada 17.jūnijā, kā arī no tās prasības par laulības šķiršanu Apvienotajā Karalistē, kas celta laikā starp šiem diviem datumiem. Tādējādi secināms, ka Regulas Nr. 2201/2003 19. panta 1. un 3. punkta noteikumi vieni paši neļauj atrisināt *lis pendens* problēmu, kas rodas tādā situācijā, kāda ir pamatlietā, ko raksturo “*démariage*” tiesvedības dualitāte Francijā un paralēlu laulības šķiršanu tiesvedību uzsākšana divās dažādās dalībvalstīs neilgi pirms un uzreiz pēc laulāto atšķiršanas tiesvedības izbeigšanas.

Regulas Nr. 2201/2003 16. pantā ir definētas jēdziena “tiesa, kurā iesniegta prasība” procesuālās un ar termiņiem saistītās iezīmes, paredzot, kurā brīdī un ar kādiem nosacījumiem neatkarīgi no valstu noteikumiem notiek prasības iesniegšana tiesā. Piemēram, ģenerālvokāts N. Jēskinens savā viedoklī lietā Nr. C-296/10⁷⁷ šajā ziņā norāda uz maiņu, ko īstenojis likumdevējs attiecībā uz Tiesas pieņemto viedokli par 1968. gada 27. septembra Briseles konvencijas 21. pantu spriedumā Nr. C-129/83, kurā tā nosprieda, ka konvencijas 21. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka par tiesu, “kurā prasība iesniegta kā pirmajā”, jāuzskata tiesa, kurā pirmajā ir izpildīti nosacījumi, kuri ļauj galīgi noteikt *lis pendens*, un šiem nosacījumiem jābūt izvērtētiem saskaņā ar attiecīgās tiesas valsts tiesību aktiem. Plašākā nozīmē jēdziens “tiesa, kurā prasība iesniegta kā pirmajā” ir uzskatāms kā autonomas Eiropas Savienības tiesību jēdziens⁷⁸.

Jāteic, ka stingra Regulas Nr. 2201/2003 19. pantā noteiktās hronoloģiskās procesuālās normas piemērošana tādējādi liek uzskatīt, ka pamatlīetas apstākļos iesniedzējtiesa bija pirmā tiesa, kurā iesniegta prasība par laulības šķiršanu, un attiecīgi Francijas tiesai, kurā prasība tika iesniegta

⁷⁷Eiropas Savienības tiesas 2010.gada 9.novembra spriedums lietāNr. C-296/10. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-296/10> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī]

⁷⁸ Turpat.

kā otrajā, bija jāaptur tiesvedība, līdz tiek noteikta iesniedzējtiesas piekritība, un attiecīgā gadījumā jāatsakās no piekritības.

Nemot vērā visu augstāk minēto, ģenerālvokāta Pedro Krusa Vilajona ieskatā Regulas Nr. 2201/2003 16. un 19. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tādos apstākļos, kādi ir pamatlietā, proti, ja laulāto atšķiršanas tiesvedība, kas uzsākta pirmās dalībvalsts tiesā ir tikusi izbeigta un ja divas prasības par laulības šķiršanu tikušas celtas paralēli, pirmā – citas dalībvalsts tiesā neilgi pirms datuma, kurā tika izbeigta laulāto atšķiršanas tiesvedība, bet otrā – pirmās dalībvalsts tiesā neilgi pēc tam, kad bija beidzies šis termiņš, ir jāuzskata, ka nav tikusi noteikta pirmās dalībvalsts tiesas piekritība izskatīt prasību par laulības šķiršanu⁷⁹.

Nemot vērā analizēto gadījumu secināms, ka regulas interpretācijas iespējas ir diezgan plašas un neviennozīmīgas, kas zināmā mērā liecina par tās nepilnībām tiesas spriedumu izpildes gadījumā citā valstī, bet, ja no regulas Nr. 2201/2003 normām izrietētu trešo valstu pilsoņu tiesības šķirt laulību pie zvērināta notāra Latvijā, tad pastāvētu augsts arī dubultās tiesvedības risks vai laulības šķiršanas atzīšanas problēmas trešās valsts pilsoņa mītnes valstī.

Autore norāda, ka analizētā situācija ir spilgts ilustratīvs piemērs problēmjautājumiem, kas var rasties ES dalībvalstu starpā, tāpēc autores ieskatā, šis piemērs apliecina, ka attiecībā uz laulības bezstrīdus šķiršanu lietu piekritību notāriem esošajam regulas regulējumam jāpaliek spēkā un nav jābūt pārskatītam attiecībā uz trešo valstu pilsoņiem. Pretējā gadījumā, pastāvētu būtisks tiesību normu kolīziju risks ar trešo valstu pilsoņu domicila normatīvo regulējumu, kas apdraudētu ne tikai regulas mērķu sasniegšanu, bet arī privātpersonu tiesības, radot haosu gan personu sasniedzamības ziņā, gan laulības šķiršanas spēkā esamības ziņā. Bez tam, esošais ES normatīvais regulējums nav grozāms ar mērķi izvairīties no jau minēto fiktīvo laulību slēgšanas tendences paaugstināšanās riska ar trešo valstu pilsoņiem, izmantojot ES normatīvo aktu priekšrocības pieļaujot laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā.

⁷⁹ Ģenerālvokāta 2015. gada 8. septembra secinājumi. Pieejams: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30ddbd758b742ff44e1ab58bea2685f879bc.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuRaxn0?doclang=LV&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=167044&occ=fir&dir=&cid=547985 [aplūkots 2015. gada 20. novembrī]

2.3.Strīda izpratne laulības bezstrīdus šķiršanas procesā un citi aspekti

Šīs nodaļas ietvaros autore izpētīs dažus diskutablus strīda esamības gadījumus, kas varētu radīt sarežģījumus praksē laulības bezstrīdus šķiršanas procesa ietvaros.

Pirmais apskatāmais gadījums saistīts ar uzturlīdzekļu piedziņas jautājumiem.

Praktisko aspektu ietvaros ticis spriests par to, kā notāram ir jārīkojas, ja laulātie vēlas šķirties, bet vecāka vietā jau iepriekš piedzītos uzturlīdzekļus maksā valsts? Vai tā nav uzskatāma par strīdus situāciju, kas izslēdz šīs šķiršanās lietas piekritību zvērinātam notāram? Kā arī gadījumos, kad vienai no pusēm piespriests maksāt noteikta apmēra uzturlīdzekļus bērnam, bet tiesas spriedums vēl nav stājies likumīgā spēkā? Šajā sakarā autore sniedz sekojošu viedokli.

Bieži vien bijušo laulāto starpā rodas strīds par uzturlīdzekļu apmēru bērniem. Autores ieskatā pieņemamākais un efektīvākais veids ir par tiem vienmēr vienoties uzreiz, bet praksē tas nenotiek bieži. Normatīvie akti noteic minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērniem, taču paredzētais minimālo uzturlīdzekļu apmērs nav pietiekams visu bērna vajadzību segšanai. Savukārt, saskaņā ar Civillikuma 178.pantu kopā dzīvojoši vecāki aizgādību īsteno kopīgi. Ja vecāki dzīvo šķirti, vecāku kopīga aizgādība turpinās. Bērna aprūpi un uzraudzību īsteno tas no vecākiem, pie kura bērns dzīvo. Jautājumos, kas var būtiski ietekmēt bērna attīstību, vecāki lēmumu pieņem kopīgi. Vecāku domstarpības izšķir bāriņtiesa, ja likumā nav noteikts citādi. Vecāku kopīga aizgādība izbeidzas, kad, pamatojoties uz vecāku vienošanos vai tiesas nolēmumu, tiek nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība.

Jāteic gan, ka, nosakot uzturlīdzekļu apmēru, ir jāvadās gan no abu vecāku mantiskā stāvokļa, gan bērnam nepieciešamo izdevumu apmēra. Atbilstoši Civillikuma 179.panta piektajai daļai katra vecāka pienākums, neatkarīgi no viņa spējām uzturēt bērnu un mantas stāvokļa, ir nodrošināt katram savam bērnam vismaz minimālo uzturlīdzekļu apmēru, ko nosaka Ministru kabinets, ņemot vērā valstī noteikto minimālo mēnešalgu un bērna vecumu. Procentuālā daļa no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas, kas jānodrošina katram bērnam, noteikta Ministru kabineta noteikumos Nr.37 "Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam"⁸⁰ un ir šāda:

1. 25% apmērā no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas katram bērnam no viņa dzimšanas līdz 7 gadu vecumam (2015.gadā tie ir 90 eiro mēnesī);
2. 30% apmērā no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas katram bērnam no 7 gadu vecuma līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai (2015.gadā tie ir 108 eiro mēnesī).

⁸⁰ Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam : Ministru kabineta 2013.gada 15.janvāra noteikumi Nr.37. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=254128> [aplūkots 2015.gada 11.novembrī]

Nemot vērā, ka minimālais uzturlīdzekļu apmērs paredzēts bērna ikdienas aprūpes nodrošināšanai, ko īsteno vecāks, pie kura bērns dzīvo, šim vecākam ir pamatota vēlme saņemt šo uzturlīdzekļu summu naudas izteiksmē. Ja par jautājumiem, kā turpmāk īstenosiet sava kopīgā bērna aprūpi, kompromiss nav iespējams, strīds jāizšķir tiesā. Jāvērš uzmanība, ka tiesa nevar noteikt izmaksājamo ikmēneša uzturlīdzekļu summu mazākā apmērā par minēto valstī noteikto minimālo apmēru. Līdz ar to, ja strīds tiks risināts tiesas ceļā, neatkarīgi no dažādiem apstākļiem, tiks piedzīti uzturlīdzekļi vismaz valstī noteiktajā minimālajā apmērā. Atbilstoši Civilprocesa likuma 203.panta piektajai daļai spriedumam, kas stāties likumīgā spēkā, ir likuma spēks, līdz ar to tas ir obligāts un izpildāms⁸¹. Izšķirot strīdu, tiesa ņem vērā abu pušu materiālo stāvokli (ienākumus, pusei piederošu mantu u.tml.).

Atbilstoši Civillikuma 77.pantam notārs laulību nešķir, ja laulātie nav apliecinājuši, ka laulība ir izirusi un nav vienojušies par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali⁸². Autore norāda, ka patiesībā, gadījums, kad uzturlīdzekļus maksā valsts, jau norāda, ka iepriekš ir bijis strīds, kas ir atrisināts tiesā, tātad uz šķiršanās brīdi tas vairāk nebūtu vērtējams kā strīdus jautājums. Savukārt, pavisam cita situācija rodas gadījumā, kad strīds pastāv un ir ierosināta tiesvedība, bet puses apgalvo pretējo ar mērķi ātrāk šķirt laulību bezstrīdus kārtībā (paralēli tiesvedības procesam, iesniedzot vienošanos atbilstoši Notariāta likuma 329.pantā noteiktajam). Šobrīd 329.pantā noteikts, ka, ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta, iesniegumam par laulības šķiršanu pievieno rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali⁸³. Autores ieskatā, lai izvairītos no iepriekš minētajām situācijām, normatīvajos aktos nepieciešams veikt papildinājumus, kas paredzētu laulātajiem pienākumu iesniegt ne tikai attiecīgu rakstveida vienošanos, bet arī kompetentas institūcijas (šobrīd - Tiesu administrācijas) izziņu par to, ka šādi tiesvedības procesi starp pusēm nenorit. Līdz ar to, attiecīga Notariāta likuma 329.panta daļa precizējams sekojošā redakcijā: *„Ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta, iesniegumam par laulības šķiršanu pievieno rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali, kā arī Tiesu administrācijas izsniegto izziņu par to, ka pušu starpā*

⁸¹ Civilprocesa likums. 203.pants.

⁸² Civillikums. 77.pants.

⁸³ Notariāta likums. 329.pants.

nenorit tiesvedība par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali”.

Kas attiecas vēl uz uzturlīdzekļiem, tad Notariāta likuma 107¹.pants citastarpā nosaka, ka tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāma (nododama piespiedu izpildei) arī vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem.⁸⁴ Autores gūtās pieredzes laikā bieži varēja nojaust, ka klienti izvēlas vienošanos notariāla akta formā, tieši šī iemesla dēļ. Šajā sakarā jānorāda sekojošais.

Saskaņā ar Notariāta likuma 107.¹pantu Civilprocesa likumā noteiktajā tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāmi (nododami piespiedu izpildei) šādi notariālā akta formā taisīti līgumi:

- 1) terminēti līgumi par naudas samaksu vai par kustamās mantas vai dokumentu atdošanu;
- 2) terminēti nomas vai patapinājuma līgumi, kas paredz nomnieka vai patapinājuma ņēmēja pienākumu termiņa notecējuma dēļ atstāt vai nodot nomāto vai patapināto īpašumu;
- 3) vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem.

Šā panta pirmajā daļā norādītie notariālā akta formā taisītie līgumi nav nododami piespiedu izpildei, ja tā vērsta pret valsts vai pašvaldības īpašumu vai arī saistība ir dzēsta ar noilgumu, kura notecējums neapšaubāmi redzams no paša akta⁸⁵.

Savukārt, saskaņā ar minētā likuma 107.³pantu piespiedu izpildei var nodot šā likuma 107.¹ panta pirmajā daļā norādīto notariālo aktu, kas atbilst šādām prasībām:

- 1) izpildei nododamie akta noteikumi atbilst patērētāju tiesību aizsardzībai noteiktajām prasībām;
- 2) aktā skaidri noteikta izpildāmā saistība, tās pamatsumma, procenti, līgumsoda apmērs, kas noteikts atbilstoši likuma noteikumiem par līgumsoda apmēra noteikšanu un aprēķināšanu, saistības izpildīšanas termiņi, kārtība un nosacījumi;
- 3) parādnieks aktā tieši un nepārprotami piekritis saistības piespiedu izpildei. Pilnvarnieks šādu piekrišanu parādnieka vārdā var dod vienīgi gadījumā, ja viņš tam ir speciāli pilnvarots;
- 4) akta dalībnieki aktā norādījuši savas adreses, uz kurām nosūtītie paziņojumi uzskatāmi par saņemtiem.

Līdz ar to, lai vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem atbilstu tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāmam notariālam aktam, tam ir jāatbilst šī paša likuma 107³.pantā minētajiem kritērijiem. Autores pieredzes laikā vairākos gadījumos notariāls akts

⁸⁴Notariāta likums. 107.¹pants.

⁸⁵Notariāta likums. 107.³pants.

tika taisīts, taču tas nesaturēja visas obligātās sastāvdaļas, lai to varētu izpildīt tiesas spriedumu izpildes kārtībā. Lai izvairītos no šādām situācijām, nepieciešams Notariāta likumā konkretizēt regulējumu, precizējot Notariāta likuma 107.¹ pirmās daļas 3.punktu šādā redakcijā: „3) *vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem, kas atbilst šī likuma 107.³ panta nosacījumiem*”, jo šobrīd attiecīgā panta daļas punkts noteic tikai to, ka Civilprocesa likumā noteiktajā tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāma (nododama piespiedu izpildei) vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem.

Otrais apskatāmais gadījums saistīts ar gadījumu situācijas ietvaros, kad šķiršanās pieteikumu tiesā iesniedz viens laulātais un otrs neiebilst laulības šķiršanai. Vai šī situācija nebūtu vērtājama kā bezstrīdus situācija, kas tālāk nododama notāra kompetencē? Šajā sakarā autore sniedz sekojošu viedokli.

Saskaņā ar Civillikuma 70.pantu tiesa laulību šķir, pamatojoties uz viena laulātā pieteikumu⁸⁶. Praksē mēdz būt situācijas, kad otrs laulātais nemaz neiebilst laulības šķiršanai, bet tiesai ir jāturpina tiesvedība un jāgatavo spriedums atbilstoši Civilprocesa likuma nosacījumiem. Autore ieskatā, nepieciešams izvērtēt, vai šādos gadījumos tiesvedība nebūtu izbeidzama un lieta nododama notāram laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā.

Uz doto brīdi, saskaņā ar Civilprocesa likuma 235.¹pantu prasības pieteikumā papildus šā likuma 128.pantā noteiktajam norāda:

- 1) no kura laika puses dzīvo šķirti;
- 2) vai otrs laulātais piekrīt laulības šķiršanai;
- 3) vai puses ir vienojušās par bērna aizgādību, otra vecāka saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, uzturlīdzekļiem un laulības laikā iegūtās mantas sadali vai piesaka attiecīgus prasījumus⁸⁷.

Gadījumos, ja no laulības šķiršanas pieteikuma tiesai izriet, ka otrs laulātais piekrīt laulības šķiršanai, tiesai būtu jāpieprasa otram laulātajam apstiprinājumu minētajam faktam un, ja tas apstiprinās, tad tiesvedība būtu izbeidzama un lieta nosūtama laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā pie zvērināta notāra. Līdz ar to, Civilprocesa likuma 235.¹pants papildināms ar otru daļu šādā redakcijā: “(2) *Pēc tiesvedības ierosināšanas, prasības pieteikums un tam pievienoto dokumentu noraksti nekavējoties nosūtāmi atbildētājam ierakstītā pasta sūtījumā, nosakot rakstveida paskaidrojuma par laulības šķiršanas iebildumiem vai to neesamību iesniegšanai termiņu — 15-30*

⁸⁶ Civillikums. 70.pants.

⁸⁷ Civilprocesa likums. 235.¹pants.

dienas no prasības pieteikuma nosūtīšanas dienas.” Protams, ka minētais būtu attiecināms tikai uz personām, kuru lietas ir piekritīgas notāram atbilstoši Regulā Nr. 2210/2003 noteiktajam.

Ņemot vērā visu augstāk minēto, šīs nodaļas ietvaros autore ir izpētījusi aktuālos problēmjautājumus, ar kuriem nākas saskarties praksē laulības bezstrīdus šķiršanas lietās un sniegusi attiecīgus priekšlikumus, lai laulības bezstrīdus šķiršanas institūtu pilnveidotu un padarītu efektīvāku, tādā veidā atslogojot arī tiesu sistēmu, kas ir viens no primārajiem šī procesa mērķiem.

3. Laulības bezstrīdus šķiršanas procesa piekritības paplašināšanas iespēju analīze

Šīs nodaļas ietvaros autore izanalizēs laulības bezstrīdus šķiršanas institūta piekritības paplašināšanas iespējas gan mediācijas procesa norises laikā, gan laulības šķiršanas procesa laikā vispārīgās jurisdikcijas tiesā. Pēdējam jautājumam autore jau nedaudz pieskārs iepriekšējās nodaļas noslēgumā, taču šī nodaļa tiks veldīta padziļinātai šo iespēju analīzei, ar mērķi, vēl vairāk atslogot tiesu sistēmu bezstrīdus gadījumu izskatīšanas ietvaros.

3.1. Mediācijas process

Par mediācijas vēsturi jāteic, ka mediācija bija galvenais strīdu risināšanas veids senajā Ķīnā. Mediāciju senos laikos praktizēja arī Japānā un dažviet Āfrikā⁸⁸. Arī Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV) ebreju sabiedrība Ņujorkā 20. gadsimta divdesmitajos gados sāka izmantot mediāciju. Plašāka mediācijas prakse ASV sākās tikai 20. gadsimta septiņdesmitajos gados, kad tika radīta īpaša komunikācijas forma, kas balstās uz Karla Rodžera izstrādātajiem mainīgajiem lielumiem – empātiju, akceptēšanu un īstumu⁸⁹. Savukārt, Vācijā par mediāciju sāka interesēties vēl vēlāk - 70. gadu beigās, kam par paraugu kalpoja tieši ASV gūtā pieredze, tomēr, laika gaitā izpratne par mediāciju un tās nozīmi Vācijā būtiski mainījās un attīstījās citā virzienā, nekā tas notika ASV⁹⁰. Proti, tika ieviesti jauni mediācijas modeļi un attīstītas pieejas dažādu strīdu risināšanā un uz šo brīdi Vācija ar vairāk kā 30 gadu pieredzi mediācijas izmantošanā, ir viena no vadošajām šīs nozares valstīm pasaulē, kuras pieredzi un radītos mediācijas modeļus tieši vai netieši (atvasinot un pielāgojot) ir ieviesušas un turpina ieviest daudzas Eiropas valstis, tajā skaitā arī Latvija.

Autores ieskatā, mediācijas procesam ir būtiska nozīme laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, jo mediācijas process strīdus situācijā starp laulātajiem laulības šķiršanas gadījumā var rast risinājumus šo strīdu atrisināšanai miermīlīgā ceļā. Līdz ar to, arī laulības šķiršana tiesas ceļā vairs nav nepieciešama un laulātie laulību var šķirt pie notāra bezstrīdus kārtībā, tāpēc ir būtiski pētīt to

⁸⁸Ligers V. Mediācija Latvijā – jauna pieeja domstarpību risināšanai. Pieejams: http://www.naibaltics.com/lv_lv/publikācijas/?doc=436. 22 [aplūkots 2015.gada 11.decembrī]

⁸⁹Bolis J. Mediācija: pielietojums Amerikas Savienotajās valstīs un perspektīvas Latvijā. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/LZA%20loceklu%20korespondence-Bolis.pdf [aplūkots 2015.gada 11.decembrī]

⁹⁰Ligers V. Mediācijas principi teorijā un praksē komercstrīdos Latvijā. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/documents/projekti/Prezentacija_Ligers.ppt [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

valstu pieredzi mediācijas procesa attīstībā un piemērošanā, kurās šis process ir visizplatītāks vai sekmīgāk attīstās.

Mediācijas kā atsevišķa institūta attīstības pirmsākumi Latvijā meklējami jau 1998. gadā, kad profesors Jānis Bolis, balstoties uz savu ilggadējo mediatora pieredzi ASV, organizēja mediatoru apmācības Juridiskajā augstskolā un citās mācību iestādēs, tāpēc zināmā mērā Latvijas likumdevējs ir ietekmējies no ASV pieredzes, jo par mediācijas procesa izplatītāko valsti varētu uz skatīt tieši ASV. Ņemot vērā valdības iestāžu daudzumu, ASV mediācijas tiesiskais regulējums ir ļoti atšķirīgs. ASV piecdesmit pavalstīs mediācijas notiek, sekojot katras pavalsts mediācijas regulām. Mediācijas modeļi un procesi netiek regulēti. Lai gan daudzas pavalstis iesaka mediatoru kvalifikācijas kritērijus, neviena tos neuzstāda kā absolūtus standartus individuāliem mediatoriem. Katrā pavalstī mediatori var darboties pilnīgi privātā sesijā, tas ir, sesijā, kuru Latvijas Tieslietu ministrija Mediācijas likumprojekta izstrādes stadijā dēvēja par tīro mediāciju, bez atļaujas vai sertifikāta. Runājot pat par tiesām pievienotu mediāciju, kuru Tieslietu ministrija dēvēja par tiesu atvasinātu mediāciju, Kanzasas pavalsts augstākā tiesa norāda, ka, ņemot vērā pušu brīvās izvēles principu, nekādiem valsts apliktiem mediatoru kvalifikāciju standartiem nevajadzētu būt⁹¹. Tādi formulējumi, īpaši uzsverot pušu brīvās izvēles principu, ir atrodami daudzos ASV pavalstu normatīvajos aktos un tiesu noteikumos⁹².

Mediatoru kvalifikāciju regulēšanas vietā ASV pavalstis ir izvēlējušās radīt mediatoru sarakstus, kas iekļauj un apraksta katra mediatora pieredzi un kvalifikāciju. Šiem sarakstiem ir divi nolūki. Pirmkārt, izveidot kvalifikācijas kritērijus tiem mediatoriem, kuri saņem valdības atlīdzību vai ieteikumu, un, otrkārt, radīt kvalificētu mediatoru datu bāzi pusēm, advokātiem, tiesām un vispārējai sabiedrībai, kas izmanto brīvā tirgus mediatoru izvēli⁹³. Visās pavalstīs puses var izvēlēties jebkuru mediatoru, neskatoties uz kvalifikāciju pirms došanās uz tiesu. Gandrīz visur brīva mediatora izvēle turpinās arī pēc tiesas procesa iesākšanas. Tikai divās pavalstīs pusēm mediators ir jāizvēlas iepriekš radītā mediatoru sarakstā. Gadījumos, kur tiek izveidoti kvalifikācijas kritēriji tiem mediatoriem, kas saņem valdības atlīdzību vai ieteikumu, tiesnešiem ir liela rīcības brīvība šo kritēriju interpretēšanā⁹⁴. Jāteic gan, ka ASV nepastāv tāds institūts kā laulības šķiršana

⁹¹ Hofmans R., Rotfīšere D. B., Trosens A. Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē. Pieejams: www.mediacija.lv/?download=mediation-manual_lv.pdf [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

⁹² Prevention and Early Resolution of Workplace Conflict . Pieejams: www.mediationworks.com [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

⁹³ Turpat.

⁹⁴ Hofmans R., Rotfīšere D. B., Trosens A. Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē. Pieejams: www.mediacija.lv/?download=mediation-manual_lv.pdf [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

bezstrīdus kārtībā un visas laulības tiek šķirtas tiesas cēlā, taču Latvija var izmantot ASV pieredzi mediatoru sertificēšanas jomā, kas būtiski atvieglotu arī notāra iespējas būt par mediatoru bezstrīdus laulības šķiršanas lietās.

Latvijā mediācijas pakalpojumu izmantošanas iespējamību noteic vairāki Civilprocesa likuma panti. Piemēram, saskaņā ar Civilprocesa likuma 74.panta otrās daļas piekto punktu puses var vienoties par mediācijas izmantošanu, kā arī noslēgt izlīgumu vai vienoties par lietas nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā. Arī saskaņā ar 128.panta otrās daļas 5¹.pantu prasības pieteikumā norādāmas ziņas par mediācijas izmantošanu strīda risināšanai pirms vēršanās tiesā. Likuma 132.panta pirmās daļas 3¹.punktā paredzēts, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda risināšanu, izmantojot mediāciju, un nav iesniegti pierādījumi par to, ka priekšlikums risināt strīdu, izmantojot mediāciju, ir noraidīts vai mediācijas līgums nav noslēgts, vai mediācija izbeigusies, nepanākot vienošanos. Mediācijas likumā noteiktajā kārtībā. Savukārt, likuma 148.panta (1³) daļā norādīts, ka tiesa prasītājam un atbildētājam nosūta informāciju par iespēju risināt strīdu, izmantojot mediāciju, un par pienākumu noteiktajā termiņā paziņot tiesai, ja viņi piekrīt izmantot mediāciju. Attiecīgi, atbildētājs savā paskaidrojumā norāda, vai viņš piekrīt izmantot mediāciju. Arī atbilstoši 149.panta otrajai daļai, sagatavojot lietu iztiesāšanai, tiesnesis cenšas puses samierināt, kā arī piedāvā strīdu atrisināt, izmantojot mediāciju⁹⁵.

Tātad, ja prasītājs un atbildētājs piekrīt mediācijas izmantošanai, tiesnesis, pieņemot lēmumu par mediācijas izmantošanu, nosaka termiņu mediācijas izmantošanai, kas nav ilgāks par sešiem mēnešiem, un pušu pienākumu iesniegt tiesā pierādījumus par mediācijas rezultātu ne vēlāk kā septiņas dienas pēc mediācijas izbeigšanas. Tiesneša lēmums par mediācijas izmantošanu nav pārsūdzams. Tādējādi, ja notārs pēc turpmāk aplūkojamajiem likuma grozījumiem varēs veikt mediatora pienākumus, laulības bezstrīdus šķiršanas process tiks atvieglots abām pusēm. Arī lietas iztiesāšanas gaitā tiesnesis cenšas puses samierināt, kā arī piedāvā strīdu atrisināt, izmantojot mediāciju. Pusēm, iekams lietas izskatīšana pēc būtības nav pabeigta, ir iespējams atteikties no prasības, atzīt prasību, noslēgt izlīgumu vai vienošanos par strīda nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā, kā arī vienoties par mediācijas izmantošanu.

Tātad, atbilstoši Civilprocesa likuma 211.panta (2¹) daļai, atliekot lietas izskatīšanu šā likuma 209.panta 8.punktā minētajā gadījumā, tiesa lēmumā par lietas izskatīšanas atlikšanu nosaka termiņu mediācijas izmantošanai, kas nav ilgāks par sešiem mēnešiem, un pušu pienākumu iesniegt

⁹⁵ Civilprocesa likums. 74., 128., 132., 148.pants.

tiesā pierādījumus par mediācijas rezultātu ne vēlāk kā septiņas dienas pēc mediācijas izbeigšanas. Tiesas lēmums par lietas izskatīšanas atlikšanu mediācijas izmantošanai nav pārsūdzams. Atbilstoši minētā likuma 219.panta pirmās daļas 6.punktam tiesa atstāj lietu bez izskatīšanas, ja puses likumā noteiktajā kārtībā vienojušās par strīda risināšanu, izmantojot mediāciju, izņemot darbinieka prasījumu, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, un nav iesniegti pierādījumi par to, ka priekšlikums risināt strīdu, izmantojot mediāciju, ir noraidīts vai mediācijas līgums nav noslēgts, vai mediācija beigusies, nepanākot vienošanos⁹⁶.

Pamatlikums, kas regulē mediācijas procesa norisi Latvijā ir Mediācijas likums⁹⁷, kura mērķis ir radīt tiesiskus priekšnoteikumus tam, lai veicinātu mediācijas kā alternatīva domstarpību risināšanas veida izmantošanu, sekmējot sociālo attiecību harmonizāciju. Mediāciju var izmantot domstarpību risināšanai ārpus tiesas procesā, kā arī tiesvedības procesā, ja speciālās tiesību normas nenosaka citādi. Jāatzīmē, ka Mediācijas likums Latvijā ir salīdzinoši jauns, proti tikai 2012.gada 26.novembrī tika iesniegts un nodots izskatīšanai komisijās likumprojekts „Mediācijas likums” un pats likums stājās spēkā tikai 2014.gadā.

Kā norādīja toreizējais Tieslietu ministrs J.Bordāns, tad likums ir tieši saistīts ar tiesu darba efektivizāciju un paver skatu uz domstarpību citādas risināšanas, proti, sadarbības, ceļu un tiesa var izšķirt strīdu, taču tā neizšķir domstarpību pamatu. Mediācija savukārt ir vērsta uz tā meklēšanu un abpusēji pieņemama risinājuma rašanu⁹⁸. Mediācijas process norisinās pēc noteiktas strukturētas shēmas, sākotnēji identificējot sarunu tēmas, pēc tam noskaidrojot procesa faktus un iesaistīto pušu pozīciju, kā arī apzinot vajadzības un intereses. Ja sadarbība norisinās veiksmīgi, ar mediatora palīdzību tiek izstrādāti lietas risinājumi un noslēgta vienošanās. Jāteic gan, ka minētais likums arī ir salīdzinoši jauns, taču mediācija mūsu valstī nav gluži svešs jēdziens: civillietās tā diezgan plaši izmantota arī līdz šim, bet galvenokārt ārpus tiesas procesa (kaut gan Civilprocesa likums pieļauj iespēju pusēm vienoties par mediācijas izmantošanu, līdz tiek pabeigta lietas izskatīšana pēc būtības).

Līdztekus Mediācijas likumprojektam tika izstrādāts un vienotā paketē parlamentā iesniegts vēl viens normatīvais akts – likumprojekts "Grozījumi Civilprocesa likumā", kuru būtība tika aplūkota iepriekš.

Mediācijas likums izšķir sekojošus mediācijas procesa pamatprincipus:

⁹⁶ Notariāta likums. 219.pants.

⁹⁷ Mediācijas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266615> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

⁹⁸ Luksa M. Mediācija civilprocesā: turpmāk arī ar tiesas ieteikumu. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/252542-mediacija-civilprocesa-turpmak-ari-ar-tiesas-ieteikumu/> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

1. Brīvprātība;
2. Konfidencialitāte;
3. Pušu vienlīdzība un sadarbība;
4. Mediātrora objektivitāte un neitralitāte.

Minētie principi izpaužas tajā apstākļī, ka pusēm ir tiesības brīvi lemt par piedalīšanos mediācijā, mediācijas uzsākšanu, mediatora izvēli, mediācijas norisi mediatora noteiktajās robežās, mediācijas pārtraukšanu un izbeigšanu ar vienošanos vai bez tās. Savukārt, informācija, kas iegūta mediācijā vai ir ar to saistīta, ir konfidenciāla, ja vien puses nav vienojušās citādi. Mediators pusei neizpauž otras puses sniegto informāciju, ja otra puse tam nav piekritusi. Mediatoru un mediācijas dalībniekus aizliegts noplatināt kā lieciniekus par faktiem, kas viņiem kļuvuši zināmi mediācijā. Tas gan neattiecas uz gadījumiem, kad informācijas izpaušana ir nepieciešama saskaņā ar normatīvajiem aktiem, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību, īpaši bērna tiesību vai interešu aizsardzību, kā arī novērstu personas dzīvības, veselības, brīvības vai dzimumneaizskaramības apdraudējumu vai mediācijā panāktas vienošanās satura izpaušana ir vajadzīga, lai īstenotu vai izpildītu konkrēto vienošanos.

Pusēm mediācijā tāpāt kā civilprocesa ietvaros ir vienādas iespējas un tiesības. Puses pieņem lēmumus sadarbojoties. Mediatora attieksme pret pusēm ir neitrāla. Viņš ļauj pusēm pašām panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos. Mediators nav personiski ieinteresēts mediācijas rezultātā. Mediatoram ir pienākums paziņot pusēm visus apstākļus, kas var ietekmēt viņa neitralitāti vai objektivitāti. Mediators ir tiesīgs uzsākt vai arī turpināt jau iesāktu mediāciju, ja puses tam piekrīt. Šajā sakarā attiecībā uz mediatoru ir vērojamas paralēles ar tiesnešu darbības pamatprincipiem.

Jānorāda, ka ES līmenī galvenais normatīvais akts, kas regulē mediācijas galvenos aspektus ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2008.gada 21.maija direktīva 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās, kuru autore šī darba ietvaros padziļināti neanalizēs.

Izejot no augstāk minētā, var secināt, ka mediācija ir brīvprātīgs process, kurā konfliktējošās puses ar neitrālas trešās personas palīdzību, pašas mēģina atrast konstruktīvu konflikta risinājumu. Mediācija ir konfliktu risināšanas process, kas ir kā papildinājums un reizē arī alternatīva tiesas procesam un kas ieņem aizvien svarīgāku lomu dažāda veida domstarpību gadījumos. Mediācijas mērķis ir panākt, lai katra konfliktējošā puse panāktu uz savām interesēm vērstu rezultātu. Mediācijā nav zaudētāju. Ar mediācijas palīdzību konflikts var tikt atrisināts ātrākā laikā vai arī no tā var izvairīties pavisam. Tiek norādīts, ka strīda puses, kuras (vairs) nevar viena ar otru saprātīgi runāt, kuras tikai abpusēji izsaka pārmēģumus un izvirza neizpildāmas prasības - šīs pašas puses dodas pie

mediatora un tad pēkšņi tām ir jābūt spējīgām pašām atrast konflikta risinājumu. Jā, tas tā tiešām var notikt un tas izdodas diezgan labi, jo panākumu rādītāji ir augsti. Apmēram 80% no visiem mediācijas procesiem beidzas veiksmīgi⁹⁹.

Autore norāda, ka saskaņā ar Notariāta likuma 265.pantu zvērināts notārs veic darbības, lai tuvinātu pušu viedokļus un panāktu vienošanos¹⁰⁰. Tas nozīmē, ka notārs pēc būtības arī veic mediatora funkcijas. Šobrīd apmācību mediācijā apguvuši pilnīgi visi Latvijas notāri, bet tas nenozīmē, ka notārs ir pilntiesīgs mediators Mediācijas likuma izpratnē, taču viņš vienkārši ir spējīgs pielietot šīs zināšanas praksē. Kā norādījusi zvērināta notāre Ilze Pilsētniece, tad būtība ir tajā, ka mediācijā apmācīts notārs ideālā gadījumā ir spējīgs atrisināt lietu notāra biroja sienās. Taču tad, ja atklājas zemūdens akmeņi, viņš spēj atpazīt situāciju, vajadzības un spēj norādīt, kur palīdzība būtu meklējama tālāk - pie profesionāla mediatora, psihoterapeita vai vēl kāda cita eksperta. Rezultātā cilvēks atgriezīsies pie notāra un nevis skries uz tiesu, tātad - lēmumu pieņems paši strīda dalībnieki, nevis tiesa, turklāt tiesa ir arī visdārgākais konfliktu risināšanas veids¹⁰¹. Ņemot vērā minēto, autorei nav skaidrs, kādēļ notāriem jau pašā sākumā Mediācijas likuma vai Notariāta likuma ietvaros netika piešķirts mediatoru statuss.

Acīmredzot likumdevējs ir sapratis minētās nepilnības un mediāciju Latvijā, līdzīgi kā citās Eiropas valstīs, drīzumā varēs vadīt arī zvērināti notāri un tiesu izpildītāji. To paredz priekšlikumi izmaiņām likumos, par kuru virzību Saeimā 2015.gada 21.aprīlī vienojās Saeimas Juridiskās komisijas deputāti¹⁰². Savukārt, 2015.gada 26.novembrī šīs izmaiņas Notariāta likumā un Tiesu izpildītāju likumā trešajā lasījumā pieņemti Saeimas sēdē. Proti, šīs izmaiņas ļaus paplašināt mediācijas sniedzēju loku, vienlaikus saglabājot mediācijas pakalpojumu kvalitāti, jo arī šiem mediācijas sniedzējiem būs nepieciešams iegūt attiecīgu sertifikātu. Mediācijas tiesiskais regulējums Latvijā ieviests pērn, lai veicinātu civiltiesisku strīdu izskatīšanu ārpus tiesas un nostiprinātu mediāciju kā alternatīvu veidu domstarpību risināšanai.

Saskaņā ar Saeimā atbalstītajiem Notariāta likuma grozījumiem notāram, pret kuru uzsākta kriminālvajāšana par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un kurš atstādināts no amata, šajā laikā paredzēta iespēja strādāt citu darbu, ievērojot virkni priekšnoteikumu. Darbam citā amatā būs

⁹⁹ Kas ir mediācija. Pieejams: http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

¹⁰⁰ Notariāta likums. 265.pants.

¹⁰¹ Kamēr notāri apgūst mediācijas prasmes, laulību šķīrēji sit durvis un mētā papīrus. Pieejams: <http://www.delfi.lv/vina/personiba-un-brivais-laiks/personiba/kamer-notari-apgust-mediācijas-prasmes-laulību-skireji-sit-durvis-un-meta-papirus.d?id=42987494> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

¹⁰² Notāri un tiesu izpildītāji varēs vadīt mediāciju. Pieejams: <http://www.ifinances.lv/raksti/aktuali/likumdosana/notari-un-tiesu-izpilditaji-vares-vadit-mediaciju/6662> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

jāsaņem tieslietu ministra rakstveida atļauja. Jāatzīmē, ka likuma izmaiņas arī nosaka, ka notāra amatu Latvijā turpmāk varēs ieņemt arī citu ES dalībvalstu pilsoņi, bet patlaban par zvērinātu notāru Latvijā var kļūt tikai Latvijas pilsoņi. Minētās izmaiņas Notariāta likumā un Tiesu izpildītāju likumā paredz, ka mediācijas vadīšana būs atļauta, bet ne obligāti veicamā amata darbība. Tādējādi mediācijas procesa vadīšana būs amatpersonas brīva izvēle. Tiesa gan, notāriem un tiesu izpildītājiem, kuri vēlēsies to darīt, būs jāsaņem mediatora sertifikāts.

Saskaņā ar Mediācijas likuma 7.pantu noteikts, ka mediāciju vada viens vai vairāki mediatori vai sertificēti mediatori. Ja puses pašas nevar vienoties par mediatora izvēli vai nav vienojušās par mediatora izvēles principiem, Sertificētu mediatoru padomei ir tiesības ieteikt mediatoru no sertificētu mediatoru saraksta¹⁰³. Minētais nozīmē, ka mediators var būt gan sertificēts, gan nesertificēts jeb pēc pušu brīvās gribas izvēlēta fiziska persona. Tātad, likumdevējs nolēma papildināt Notariāta likuma 66. panta pirmo daļu ar 5. punktu šādā redakcijā: „5) vadīt mediāciju kā sertificētam mediatoram atbilstoši Mediācijas likumā paredzētajiem noteikumiem un kārtībai.” Autores ieskatā, likumdevējs ir pieļāvis kļūdu paredzot notāru kā mediatoru obligātu sertificēšanas kārtību, jo šķiet neloģisks tas apstāklis, ka pēc pušu brīvās izvēles principa par mediatoru var būt jebkura fiziska persona, bet notāram pirms tam jāsaņem attiecīgs sertifikāts, lai veiktu mediatora pienākumus. Minētais var apgrūtināt laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā, ja laulātie nevarēs izmantot sevis izvēlēto notāru kā mediatoru laulības bezstrīdus šķiršanas lietas ietvaros, ja tas būs nepieciešams un, ja notāram nav iegūts attiecīgs sertifikāts. Ņemot vērā minēto, Notariāta likuma 66.panta pirmā daļa papildināma ar 5.punktu šādā redakcijā: „5) *vadīt mediāciju kā sertificētam mediatoram vai kā mediatoram atbilstoši Mediācijas likumā paredzētajiem noteikumiem.*”

Ņemot vērā autores piedāvāto redakciju, notārs būtu tiesīgs izvēlēties – veikt mediāciju kā sertificētam mediatoram vai kā mediatoram Mediācijas likuma izpratnē. Minētais veicinātu laulāto iespējas izmantot mediācijas pakalpojumus pie notāra, pie kura griežas laulības bezstrīdus šķiršanai. Pastāv situācijas, kad puses vēl nav vienojušās vai šķirs laulību bezstrīdus kārtībā, jo savā starpā pastāv neatrisināti problēmjautājumi un puses vēršas pie notāra, lai tas sniegtu ieteikumus situācijas risinājuma variantiem.

Papildus minētajam aktuāls jautājums laulības bezstrīdus šķiršanas procesa uzlabošanas jomā ir saistīts ar to, ka tiesām, piedāvājot pusēm izmantot mediācijas pakalpojumu laulības strīda risināšanai, vajadzētu piedāvāt arī iespēju laulību šķirt pie notāra. Šobrīd saskaņā ar Civilprocesa

¹⁰³ Mediācijas likums. 7.pants.

likuma 74.panta piekto daļu puses var vienoties par mediācijas izmantošanu, kā arī noslēgt izlīgumu vai vienoties par lietas nodošanu izskatīšanai šķīrējtiesā¹⁰⁴. Autores ieskatā, Civilprocesa likuma ietvaros nepieciešams paredzēt pusēm arī tiesības vienoties nodot laulības šķiršanas lietu notāram laulības bezstrīdus šķiršanai. Minētais apsvērums izriet no autores iepriekš piedāvātajiem grozījumiem Civilprocesa likumā 235.¹ pantā gadījumā, kad tiesa pēc tiesvedības ierosināšanas konstatē, ka pušu starpā nepastāv strīds un abas puses piekrīt laulības šķiršanai. Tas būtu mehānisms, kādā veidā puses tiek informētas par iespēju šķirt laulību pie notāra. Tādējādi, nepieciešams papildināt 239.pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā: „(4) *Laulības šķiršanas lietā tiesa pēc savas iniciatīvas informē puses par tiesībām šķirt laulību laulības bezstrīdus šķiršanas procesā atbilstoši Notariāta likumā paredzētajai kārtībai*”.

Nemot vērā visu augstāk minēto, šīs apakšnodaļas ietvaros autore ir ierosinājusi atbilstošus grozījumus, kas saistīti ne tikai ar pušu informēšanu par iespēju šķirt laulību bezstrīdus kārtībā pie notāra, bet arī ietvērot obligātu atrunu par to, ka mediācijas procesu ir tiesīgs nodrošināt arī sertifikācijas kārtību neveikušais notārs.

3.2.Laulības šķiršanas process vispārīgās jurisdikcijas tiesā

Autore jau pauda viedokli par to, ka tiesai, konstatējot abu pušu piekrišanu laulības šķiršanai, nebūtu jāierosina tiesvedība un puses būtu informējamās par iespēju šķirt laulību laulības bezstrīdus šķiršanas kārtībā pie notāra. Turpinājumā autore analizēs papildus iespējas, kuros gadījumos lietas piekritība būtu nododama notāram.

Jāteic gan, ka šobrīd neviens normatīvais akts neparedz tiesai iespēju jeb tiesības nodot lietu lietvedības turpināšanai zvērinātam notāram, tāpēc turpinājumā analizēsim, vai spēkā esošo normatīvo aktu ietvaros šādu iespēju varētu paredzēt.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevēja pienākums gādāt par pamattiesību efektīvu aizsardzību, ievērošanu vai nodrošināšanu nevar tikt uzskatīts par pilnībā izpildītu līdz ar attiecīgā tiesiskā regulējuma pieņemšanu vai spēkā stāšanos. Likumdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad ir nepieciešams tās pilnveidot. Satversmes tiesa jau daudzkārt norādījusi, ka likumdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais

¹⁰⁴ Civilprocesa likums. 74.pants.

regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams, un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.¹⁰⁵

Līdz ar to, šobrīd Satversmes tiesa ir definējusi trīs principus attiecībā uz *ex post* analīzi, kas ir sekojoši:

- 1) tas ir likumdevēja pienākums;
- 2) ko veic likumdevējs pats pēc savas iniciatīvas;
- 3) tas jādara iespēju robežās.

Respektējot iepriekš minēto, attiecībā uz trešo principu, gribētu atzīmēt, ka likumdevēja iespēju robežas nedrīkst būt izplūdušas un nekonkrētas. Tām jābūt definētām vai jābūt vismaz skaidriem kritērijiem, pēc kuriem robežas nosakāmas. *Ex post* analīzei jābūt nozīmīgai likumdošanas procesa stadijai. Tās veikšana nevar būt tikai nejaušība vai sagādīšanās.

Jāatzīmē, ka vēl agrāk, Satversmes tiesa lietā Nr. 2005-08-01 atzina, ka likumdevēja pienākums gādāt par pamattiesību efektīvu aizsardzību, ievērošanu vai nodrošināšanu nevar tikt uzskatīts par pilnībā izpildītu līdz ar attiecīgā tiesiskā regulējuma pieņemšanu vai spēkā stāšanos¹⁰⁶. Likumdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās iespēju robežās ir jāseko līdzi tam, vai tiesību normas arī piemērošanas praksē patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek konstatēts, ka praksē tiesību normas nefunkcionē, tās ir jāpilnveido. Likumdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams. Līdz ar to, Satversmes tiesa ir definējusi iepriekš minētos trīs principus attiecībā uz "pēclikumdošanas" jeb *ex post* analīzi.

Attiecībā uz trešo principu būtu jāatzīmē, ka likumdevēja "iespēju robežas" nedrīkst būt izplūdušas un nekonkrētas. Tām jābūt definētām vai jābūt vismaz skaidriem kritērijiem, pēc kuriem robežas nosakāmas. *Ex post* analīzei jābūt nozīmīgai likumdošanas procesa stadijai. Tās veikšana nevar būt tikai nejaušība vai sagādīšanās. Kā norāda G.Litvins, tad pieprasījums pēc parlamenta lēmuma ietekmes *ex post* analīzes pieaug ne tikai ārvalstīs, bet arī Latvijā. Par to diskutēja šī gada Bīriņu konstitucionālās politikas seminārā, šai tēmai Latvijā veltītas jau dažas disertācijas, un, cita starpā, 20. septembrī Saeimā notiks parlamenta un Latvijas Zvērinātu notāru padomes kopīgi rīkota

¹⁰⁵Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-22-01. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=176529> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

¹⁰⁶Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra spriedums lietā Nr. 2005-08-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-08-01.rtf [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

starptautiska konference, kurā ar konkrētu piemēru palīdzību tiks meklēts *ex post* novērtēšanas modelis un kritēriji, ko varētu izmantot Baltijas valstīs¹⁰⁷.

Kā norāda Satversmes tiesa, tad šāda novērtēšana obligāti jāveic vismaz sistēmiskām reformām, par kuru atzīstama arī lietu nodošana no vispārējās jurisdikcijas tiesām zvērinātiem notāriem. Cik tas ir reāli laulības bezstrīdus šķiršanas lietu nodošanā no vispārējās jurisdikcijas tiesām zvērinātajiem notāriem?

Kā liecina Tieslietu ministrijas apkopotā statistika, jau vairāk kā pilnus četrus gadus darbojošā jaunā laulības šķiršanas bezstrīdus kartība ir sevi attaisnojusi.

1. 2010.gadā tiesās saņemti 5227 pieteikumi par laulības šķiršanu,
2. 2011.gadā (kad spēkā stājās grozījumi) – 2814 pieteikumi par laulības šķiršanu,
3. 2012.gadā – 2378 pieteikumi par laulības šķiršanu;
4. 2013.gadā – 2083 pieteikumi par laulības šķiršanu,
5. 2014.gadā – 2001 pieteikums par laulības šķiršanu.

Turklāt, ja salīdzina 2008. un 2014.gadā saņemto laulības šķiršanas pieteikumu tiesās skaitu, tad 2014.gadā ir gandrīz četras reizes mazāks nekā 2008.gadā. Savukārt, 2014.gada laikā zvērināti notāri kopumā saņēmuši 4993 pieteikumus par laulību šķiršanu. Līdz ar ko uzskatāms, ka attiecīgas normatīvo aktu izmaiņas veiksmīgi sasniegušas mērķi, jo krietni samazinājusies tiesu noslodze laulības šķiršanas lietās.¹⁰⁸

Autores ieskatā, tiesu noslodzi laulības šķiršanas lietu ietvaros ir iespējams samazināt vēl vairāk, piešķirot tiesai tiesības laulības bezstrīdus šķiršanas lietas nosūtīt izpildei un lietvedības turpināšanai zvērinātajiem notāriem. Kā piemēru apskatīsim lietu nodošanas procesu zvērinātiem tiesu izpildītājiem un citai tiesai.

Saskaņā ar Tiesu izpildītāju likuma 4.pantu zvērināti tiesu izpildītāji ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras pastāv pie apgabaltiesām un pilda tām likumos noteiktos pienākumus¹⁰⁹. Savukārt, likuma 45.pantā paredzēts, ka zvērināts tiesu izpildītājs pēc savas iniciatīvas veic visus likumā noteiktos pasākumus un izmanto visus likumā paredzētos līdzekļus un metodes, lai ātri un kvalitatīvi pildītu tiesas un citu institūciju nolēmumus, kā arī veiktu citas sava amata darbības. Zvērināts tiesu izpildītājs, pildot amata darbības, piemēro Civilprocesa likumu un citus normatīvos

¹⁰⁷ Litvins G., Parlamenta lēmumu aizmirstā *ex post* analīze. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259496-parlamenta-lemumu-aizmirsta-emex-postem-analize/> [aplūkots 2015.gada 16.novembrī]

¹⁰⁸ Par vairāk nekā 60% samazinājies tiesās saņemto laulības šķiršanas pieteikumu skaits. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/par-vairak-ka-60-samazinajies-tiesas-sanemto-laulibas-skirsanas-pieteikumu-skaits> [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]

¹⁰⁹ Tiesu izpildītāju likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68295> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

aktus, kā arī ievēro Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes apstiprināto metodiku un tiesu prakses atziņas.

Autore norāda, ka tiesu izpildītāju darbs pamatā saistīts tieši ar parādu piedziņas lietām, t.sk. arī ģimenes strīdu ietvaros. Papildus, tiesas spriedumu izpildei noteiktajā kārtībā, ja normatīvajos aktos nav noteikts citādi, izpildāmi arī:

1. institūciju un amatpersonu lēmumi administratīvo pārkāpumu lietās likumā noteiktajos gadījumos;
2. uz naudas maksājumu vērsti ar valsts varu apveltītu iestāžu un amatpersonu izdoti administratīvie akti;
3. tiesu sistēmai piederīgo personu (notāri, advokāti, tiesu izpildītāji) nolēmumi par amata atlīdzību, atlīdzību par sniegto juridisko palīdzību un par izdevumiem, kas saistīti ar sniegtajiem pakalpojumiem, un valsts nodevu;
4. Notariāta likuma D1 sadaļā noteiktajā kārtībā taisīti notariālie akti;
5. saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 299.pantu pieņemtie Eiropas Padomes, Komisijas vai Eiropas Centrālās bankas akti.

Līdz ar to secināms, ka likums pēc būtības paplašina piespiedu izpildes iespējas, paredzot arī nodot izpildei notariālus aktus, kas atbilst konkrētajām prasībām.

Savukārt, saskaņā ar Civilprocesa likuma 32.pantā paredzēts, ka lieta, kuru tiesa pieņēmusi savā tiesvedībā, ievērojot piekritības noteikumus, tiesai jāizskata pēc būtības, kaut arī lietas izskatīšanas gaitā būtu mainījusies tās piekritība. Tiesa var nodot lietu izskatīšanai citā tiesā, ja: izskatot lietu tiesā, atklājas, ka tā pieņemta, pārkāpjot piekritības noteikumus; pēc viena vai vairāku tiesnešu atstatīšanas vai noraidīšanas viņu aizstāšana tai pašā tiesā nav iespējama. Lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai citā tiesā lietas dalībnieki var pārsūdzēt šajā likumā noteiktajā kārtībā. Lietu nodod izskatīšanai citā tiesā, kad notecējis termiņš šā lēmuma pārsūdzēšanai, bet, ja lēmums pārsūdzēts, — pēc sūdzības noraidīšanas. Lietu, kas nosūtīta no vienas tiesas citai tiesai, pieņem izskatīšanai tā tiesa, kurai šī lieta nosūtīta¹¹⁰.

Nemot vērā minēto secināms, ka abos minētajos gadījumos Civilprocesa likums pieļauj lietas nodošanu divām instancēm – tiesu izpildītājam vai citai tiesai. Līdz ar to, autores ieskatā, būtu pilnīgi pamatoti paredzēt iespēju tiesām nodod laulības bezstrīdus šķiršanas lietas zvērinātajiem

¹¹⁰ Civilprocesa likums. 32.pants.

notāriem, taisot attiecīgu lēmumu par lietas nodošanu zvērinātajiem notāriem. Lai minētas iespējas varētu realizēt praksē, nepieciešami sekojoši pasākumi.

Pirmkārt, Civilprocesa likums papildināms ar 235.²pantu šādā redakcijā: *„Ja tiesa no prasības pieteikuma un atbildētāja sniegtajiem paskaidrojumiem konstatē, ka atbildētājs neiebilst laulības šķiršanai, pušu starpā nepastāv strīds par bērna aizgādību, otra vecāka saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, uzturlīdzekļiem un laulības laikā iegūtās mantas sadali, tiesa pieņem lēmumu par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā”*. Minētais priekšlikums izriet no darbā iepriekš paustā priekšlikuma par Civilprocesa likuma 235.¹ panta papildināšanu. Minētais būtiski samazinātu tiesu noslodzi, administratīvās izmaksas, kā arī sniegtu laulātajiem iespēju šķirt laulību ātrāk. Papildus, palielinātos arī notāriem nododamo lietu skaits, līdz ar to arī to ienākumi. Šādā veidā tiktu līdzsvarotas visu pušu intereses.

Lai nodrošinātu abu pušu informēšanu par lietas nodošanu zvērinātam notāram, papildus minētais pants papildināms ar otro daļu šādā redakcijā: *„(2) Pēc zvērināta notāra apstiprinājuma saņemšanas par lietas uzsākšanu, tiesa nekavējoties informē laulātos par lietas uzsākšanu Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, nosūtot attiecīgu paziņojumu. Paziņojumā norāda laulāto pienākumu ierasties pie zvērināta notāra 30 dienu laikā no šī paziņojuma saņemšanas dienas”*. Minētais nepieciešams, lai nodrošinātu abu laulāto vai to pārstāvju ierašanos pie zvērināta notāra, iesnieguma par laulības bezstrīdus šķiršanu, iesniegšanai.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 156.pantu noteikts, ka, ja uz tiesas sēdi nav ieradies kāds no lietas dalībniekiem, liecinieks, eksperts vai tulks, tiesa uzsāk lietas izskatīšanu, ja vien saskaņā ar šā likuma 209. vai 210.pantu nav pamats to atlikt. Ja lietas dalībnieks, kas nav ieradies tiesas sēdē, nav laikus paziņojis tiesai savas neierašanās iemeslu, tiesa var uzlikt šai personai naudas sodu līdz 80 euro. Ja kāds no lietas dalībniekiem neierodas tiesā tādu iemeslu dēļ, kurus tiesa atzīst par neattaisnojošiem, tiesa var uzlikt šai personai naudas sodu līdz 150 euro. Lieciniekam un ekspertam, kuri nav ieradušies tiesas sēdē, piemērojamas šā likuma 109. un 122.pantā noteiktās procesuālās sankcijas¹¹¹. Līdz ar to, lai veicinātu laulātajiem uzliktā pienākuma izpildi, šis pants papildināms arī ar trešo daļu šādā redakcijā: *„(3) Šī panta otrajā daļā minētajā paziņojumā tiesa informē laulātos, ka, ja lietas dalībnieks nav ieradies pie zvērināta notāra norādītajā termiņā, tiesa var uzlikt šai personai naudas sodu līdz 80 euro”*.

¹¹¹ Civilprocesa likums. 156.pants.

Otrkārt, kā jau tika minēts, tad atbilstoši Notariāta likuma 2.pantam, zvērināti notāri ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras pastāv pie apgabaltiesām un pilda viņiem likumā noteiktos pienākumus¹¹². Ņemot vērā minēto, secināms, ka nododot lietu laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā zvērinātam notāram, nebūtu varas dalīšanas principa pārkāpums un šīs funkcijas tiktu noteiktas tiesu sistēmai piederīgām personām. Līdz ar to, Notariāta likuma ietvaros nepieciešams ietvert 39.¹pantu sekojošā redakcijā: *„Zvērinātam notāram ir pienākums uzsākt lietas izpildi, kas tam novirzīta ar tiesas lēmumu Civilprocesa likumā noteiktās kārtības ietvaros.”*

Treškārt, lai veiksmīgi ieviestu abus iepriekš minētos priekšlikumus, nepieciešams attiecīgi veikt vairākus grozījumus un precizējumus Notariāta likuma ietvaros, kas ir sekojoši.

Šobrīd saskaņā ar Notariāta likuma 327.pantu noteikts, ka zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu tad, kad saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums par laulības šķiršanu, pirms tam pārliecinoties, vai šo laulības šķiršanas lietu nav uzsācis cits zvērināts notārs¹¹³. Ar mērķi nodrošināt autores iepriekš piedāvāto Civilprocesa likuma grozījumu saskaņošanu ar Notariāta likuma regulējumu gadījumos, kad tiesa nosūta lietu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas procesa uzsākšanai, minētā panta ietvaros nepieciešams paredzēt arī šo priekšnosacījumu, proti, tiesas lēmuma saņemšanu. Līdz ar to Notariāta likuma 327.pantu nepieciešams izteikt šādā redakcijā: *„Zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu tad, kad saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums par laulības šķiršanu vai tiesas lēmums par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, pirms tam pārliecinoties, vai šo laulības šķiršanas lietu nav uzsācis cits zvērināts notārs”.*

Notariātā likuma 330.pants šobrīd noteic, ka zvērināts notārs, kas saņēmis iesniegumu par laulības šķiršanu, attiecīgo lietu reģistrē laulības šķiršanas lietu reģistrā. Laulības šķiršanas lietu reģistru ved Latvijas Zvērinātu notāru kolēģija¹¹⁴. Šā likuma 331.pantā minētās ziņas laulības šķiršanas lietu reģistrā ieraksta zvērināts notārs, kurš ved laulības šķiršanas lietu. Kā jau tika minēts, tad, pēc autores priekšlikumiem, laulības šķiršanas lietu ir pienākums uzsākt arī pēc tiesas lēmuma saņemšanas par lietas nodošanu, tādēļ Notariāta likuma 330.pants precizējams šādā redakcijā: *„Zvērināts notārs, kas saņēmis iesniegumu par laulības šķiršanu vai tiesas lēmumu par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, attiecīgo lietu reģistrē laulības šķiršanas lietu reģistrā. Laulības šķiršanas lietu*

¹¹² Notariāta likums. 2.pants.

¹¹³ Notariāta likums. 327.pants.

¹¹⁴ Notariāta likums. 330.pants.

reģistru ved Latvijas Zvērinātu notāru kolēģija. Šā likuma 331.pantā minētās ziņas laulības šķiršanas lietu reģistrā ieraksta zvērināts notārs, kurš ved laulības šķiršanas lietu.”

Šobrīd Notariāta likuma 337.pants noteic, ka laulības šķiršanas apliecībā zvērināts notārs norāda:

- 1) šķirto laulāto vārdu, uzvārdu, personas kodu (ja tāda nav, — dzimšanas gadu, dienu, mēnesi un vietu);
- 2) šķirtās laulības noslēgšanas gadu, dienu, mēnesi, valsti, vietu, reģistra ieraksta numuru un iestādi vai attiecīgo konfesiju un garīdznieku;
- 3) laulības šķiršanas gadu, dienu, mēnesi;
- 4) faktu, ka laulība šķirta pēc abu laulāto kopīga iesnieguma;
- 5) šķirto laulāto uzvārdus pēc laulības šķiršanas¹¹⁵.

Nemot vērā to apstākli, ka lieta var tikt nodota zvērinātam notāram ar tiesas lēmumu, autores ieskatā, arī laulības šķiršanas apliecībā šīs ziņas būtu norādāmas un Notariāta likuma 337.pants papildināms ar 6.punktu šādā redakcijā: „6)ja laulības šķiršanas lieta zvērinātam notāram nodota ar tiesas lēmumu, tad norāda faktu, ka laulības šķiršanas lieta uzsākta pamatojoties uz tiesas lēmumu par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā”.

Nemot vērā visu augstāk minēto, šīs nodaļas ietvaros autore analizēja zvērinātu notāru lietu vešanas piekritības paplašināšanas iespējas laulības bezstrīdus šķiršanas lietu ietvaros un secināja, ka tas ir pilnīgi iespējams un nav pretrunā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, to mērķiem un būtībai.

¹¹⁵ Notariāta likums. 337.pants.

4.Laulības bezstrīdus šķiršanas institūts Igaunijā

Šīs nodaļas ietvaros autore analizēs laulības bezstrīdus šķiršanas institūta būtību un tā iespējas Igaunijā, jo Igaunija ir tā Baltijas valsts, kurā laulības bezstrīdus šķiršanas institūts normatīvajos aktos ieviests agrāk nekā Latvijā, bet Lietuvā tas joprojām nepastāv. Igaunijas prakses analīze sniegs iespēju rast priekšlikumus laulības bezstrīdus šķiršanas institūta uzlabošanai Latvijā, pielietojot Igaunijas pieredzi un sniedzot viedokli par šīs pieredzes ieviešanas iespējamību Latvijas nacionālajos normatīvajos aktos.

Izstrādājot Igaunijas Likumu par ģimeni, tika saglabāti 1940.gada Igaunijas Civillikuma projekta pamatprincipi. Igaunijas Likums par ģimeni pieņemts 1994.gada 12.oktobrī un ir spēkā no 1995.gada 1.janvāra. Likums par ģimeni atļauj laulātajiem savas mantiskās attiecības regulēt likumiski un līgumiski, noslēdzot laulības līgumu.¹¹⁶

Saskaņā ar Igaunijas Civillikodu¹¹⁷, pieteikumu par laulības šķiršanu var iesniegt dzimtsarakstu nodaļā vai tiesā. Dzimtsarakstu nodaļa atļauts šķirt laulību pēc laulāto vienošanās, pamatojoties uz kopīgu rakstisku prasību, t.i., laulātajiem kopīgi vienojoties. Tiesa ir tiesīga sniegt laulības šķiršanas atļauju arī pēc viena no laulātajiem pieprasījuma pat, ja otrs laulātais nepiekrīt laulības šķiršanai vai tās nosacījumiem. Nevienā gadījumā likums neparedz priekšnosacījumus laulāto šķiršanai. Savukārt, ja laulības šķiršanu pieprasa dzimtsarakstu nodaļā, vienīgais pamats šķirt laulību ir kopīgā laulāto vienošanās par laulības šķiršanu un visiem jautājumiem, kas izriet no laulības šķiršanas (bērnu uzturēšana, mantas sadale utt.). Tādējādi secināms, ka Igaunijā laulības šķiršanu Dzimtsarakstu nodaļā var uzskatīt par līdzīgu laulības bezstrīdus šķiršanas kārtībai Latvijā pie zvērināta notāra. Savukārt, ja laulība tiek šķirta tiesā, tad tiesai ir jākonstatē, ka laulības turpināšana ir neiespējama (t.i., laulības izbeigšanās nav novēršama).

Tātad, laulības šķiršanu Igaunijā ietekmē sekojoši aspekti.

Personisko attiecību ietvaros starp laulātajiem, tāpat kā Latvijā, laulātais, kurš bija mainījis savu uzvārdu pēc laulībām, drīkst pēc savas vēlēšanās saglabāt uzvārdu, kas iegūts pēc laulībām, vai atjaunot savu pirmslaulību uzvārdu.

Laulāto īpašuma sadales ietvaros paredzēts, ka laulāto kopīgo īpašumu drīkst sadalīt vai nu laulības laikā, laulības šķiršanas laikā vai pēc laulības šķiršanas. Savukārt Latvijā, saskaņā ar Civillikuma 77.panta pirmo daļu, tiesa laulību nešķir, ja laulātie nav vienojušies par kopīgā

¹¹⁶ Family Law of Estonia. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X1017K7.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]

¹¹⁷ Estonian Code of Civil procedure: EST law. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]

nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali vai attiecīgas prasības nav izšķirtas pirms laulības šķiršanas un netiek celtas kopā ar prasību par laulības šķiršanu¹¹⁸. Igaunijā laulāto mantas kopību nosaka vai no tās sadalīšanas dienas vai no laulāto laulības attiecību faktiskās izbeigšanas dienas. Savukārt, ja laulātie ir parakstījuši laulības līgumu, līguma darbība izbeigsies uzreiz pēc laulības šķiršanas. Izbeidzot laulības līgumu laulības šķiršanas dēļ, tiesības un saistības, kas izriet no laulības līguma, arī izbeidzas. Īpašuma sadale notiek saskaņā ar laulības līgumu¹¹⁹.

Laulāto kopīgo nepilngadīgu bērnu esamības gadījumā, pēc viena no laulāto pieprasījuma tiesa strīdus par bērna saskarsmes tiesībām vai bērna uzturēšanu risina laulības šķiršanas lietas izskatīšanas laikā. Abi vecāki parasti saglabā pilnas aizbildnības tiesības pēc laulības šķiršanas. Laulātajiem nepieciešams vienoties par bērna dzīvesvietu, kā arī par to, kā tas no vecākiem, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, pildīs savu vecāku atbildību – proti, dos bērnam uzturu. Ja vienošanās netiek panākta laulības šķiršanas lietas izskatīšanas laikā, strīdu izšķir tiesa. Savukārt, prasību par uzturlīdzekļu maksāšanu var celt neatkarīgi no laulības šķiršanas brīža vai bez tās, ja kāds no vecākiem nepilda savu pienākumu nodrošināt uzturlīdzekļus savam bērnam.

Attiecībā uz uzturlīdzekļu nodrošināšanu otram laulātajam jāteic, ka Igaunijas normatīvie akti paredz atšķirīgus priekšnosacījumus nekā Latvijas likumdevējs. Proti, Igaunijā šķirtais laulātais ir tiesīgs prasīt uzturlīdzekļus no sava bijušā laulātā, ja laulātais, kuram ir vajadzīga palīdzība, ir sekojošos gadījumos, ja otrais laulātais: darbnespējīgs;

- 1) ir kļuvis par invalīdu;
- 2) laulības laikā sasniedzis pensijas vecumu;
- 3) atrodas grūtniecībā;
- 4) bērna aprūpes laikā līdz bērns sasniedz trīs gadu vecumu, ja bērns tika ieņemts laulības laikā;
- 5) ir sasniedzis pensijas vecumu vai kļuvis par invalīdu trīs gadu laikā pēc laulības šķiršanas, ja laulība ir ilgusi vismaz 25 gadus.

Savukārt, Latvijā Civillikuma 81.pantā paredzēts, ka pienākums dot līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai bijušajam laulātajam atkrīt, ja:

- 1) pēc laulības šķiršanas vai atzīšanas par neesošu pagājis tikpat ilgs laiks, cik attiecīgi ilgusi šķirtā laulība vai kopdzīve laulībā, kas atzīta par neesošu;

¹¹⁸ Civillikums. 77.pants.

¹¹⁹ Vital Statistics Registration Act. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504022014001/consolide> [aplūkots 12.12.2015.]

- 2) bijušais laulātais devies jaunā laulībā;
- 3) bijušā laulātā ienākumi nodrošina uzturu;
- 4) bijušais laulātais izvairās iegūt līdzekļus uzturam ar savu darbu;
- 5) bijušajam laulātajam, kuram ir uzlikts pienākums uzturēt otru bijušo laulāto, nav pietiekamu iztikas līdzekļu vai viņš kļuvis darbnespējīgs;
- 6) bijušais laulātais izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret otru bijušo laulāto vai viņa augšupējo vai lejupējo dzīvību, veselību, brīvību, mantu vai godu;
- 7) bijušais laulātais atstājis otru bijušo laulāto bezpalīdzības stāvoklī, ja bijis iespējams viņam palīdzēt;
- 8) bijušais laulātais pret kādu no šā panta 6.punktā minētajām personām ierosinājis apzināti nepatiesu apsūdzību par noziedzīgu nodarījumu;
- 9) bijušais laulātais dzīvojis izšķērdīgi vai netikumīgi;
- 10) bijušais laulātais, kuram ir uzlikts pienākums uzturēt otru bijušo laulāto, vai viņa bijušais laulātais nomirst vai tiek pasludināts par mirušu;
- 11) ir citi svarīgi iemesli¹²⁰.

Vēl viens nosacījums visu uzturlīdzekļu prasību izskatīšanai ir tas, ka otra šķirtā laulātā finansiālie apstākļi pieļauj uzturlīdzekļu nodrošināšanu. Arī Latvijā Civillikuma 80.pantā noteikts, ka šķirot laulību vai pēc laulības šķiršanas bijušais laulātais var prasīt līdzekļus no otra bijušā laulātā samērā ar viņa mantas stāvokli iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai¹²¹, bet Civillikuma 179.panta pirmo daļu paredzēts, ka vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu. Šis pienākums gulstas uz tēvu un māti līdz laikam, kad bērns pats var sevi apgādāt. Strīdus par uzturlīdzekļiem bērnam izšķir tiesa¹²².

Autore norāda, ka Igaunijas tiesiskajā sistēmā nepastāv jēdziens par laulāto atšķiršanu, kura jēdziens tika apskatīts darba iepriekšējo nodaļu ietvaros starptautisko tiesību kontekstā. Tomēr arī faktiskai atšķiršanai ir zināmas juridiskas sekas. Ja laulāto laulības attiecības faktiski ir beigušās, abu laulāto iegūtais īpašums pēc faktiskās atšķiršanas dienas vairs netiek uzskatīts par laulāto kopīpašumu. Tā ir būtiska atšķirība no Latvijas normatīva regulējuma, jo Civillikuma 89.panta pirmo daļu noteikts, ka viss, ko laulības laikā laulātie iegūst kopīgi vai viens no viņiem, bet ar abu laulāto līdzekļiem vai ar otra laulātā darbības palīdzību, ir abu laulāto kopīga manta; šaubu gadījumā

¹²⁰ Civillikums. 81.pants.

¹²¹ Civillikums. 80.pants.

¹²² Civillikums. 179.pants.

jāpieņem, ka šī manta pieder abiem līdzīgās daļās¹²³. Civillikums neparedz faktiskās kopdzīves izbeigšanas institūtu.

Kas attiecas uz laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā Igaunijā, tad, iesniedzot pieteikumu šķirt laulību dzimtsarakstu nodaļā laulātajiem, kuri gatavojas šķirties, ir jāiesniedz kopīga rakstiska prasība par viņu laulības šķiršanu. Respektīvi, kā jau minēts, tas ir process, kas līdzīgs laulības bezstrīdus šķiršanai Latvijas normatīvo aktu izpratnē. Laulātajiem ir jāapstiprina, ka starp viņiem nav savstarpēju strīdu attiecībā uz saskarsmes tiesībām ar bērnu, bērna uzturēšanas jautājumiem, laulības laikā iegūtā īpašuma sadali un uzturlīdzekļu nodrošināšanu otram laulātajam, kas daļēji atbilst mūsu Notariāta likumā noteiktajai kārtībai.

Minētā sakarā jāatgādina, ka Notariāta likuma 325.panta 2.punkts paredz, ka zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali¹²⁴. Tātad secināms, ka likums neparedz vienošanos par uzturlīdzekļu nodrošināšanu otram laulātajam, atšķirībā no Igaunijas normatīvā regulējuma. Autores ieskatā, minēto Igaunijas praksi ir lietderīgi pārņemt arī Latvijas normatīvajos aktos, jo iepriekšējas labklājības līmeņa nodrošināšana otram laulātajam ir būtisks laulības šķiršanas seku aspekts, jo tādejādi Civillikums aizsargā to laulāto, kas nav bijis vainojams pie laulības iziršanas. Īpaši svarīgi tas varētu būt gadījumos, kad laulības šķiršanas iemesls bijusi vardarbība ģimenē (Civillikuma 74.pants). Kā zināms, bieži vien sievietes ir tās, kas laulības laikā gūst mazākus ienākumus, viņu karjeras izaugsmi ietekmē bērnu nākšana pasaulē, tai pat laikā, bez sievietes ieguldījuma ģimenes labklājības nodrošināšanā arī vīrietis nevarētu gūt pietiekamus ienākumus un pelņu. Autore piekrīt ANO Komitejas paustajam viedoklim, ka finansiālajiem ieguldījumiem, kā arī ieguldījumiem, kam nav finansiāla rakstura, jāpiešķir vienāda nozīme¹²⁵.

Šķirot laulību sievietes bieži vien zaudē materiālo labklājību, kas tām bijusi laulības laikā, reizēm viņu pašu ienākumi, sevišķi, ja sievietes rūpējas par maziem bērniem, ir nepietiekami, lai nodrošinātu elementāras pamatvajadzības. Šis reizēm ir viens no iemesliem, kāpēc, pat ciešot no vardarbības, sievietes vilcinās šķirt laulību. ANO Komitejas Diskriminācijas izskaušanai pret sievietēm Vispārējā rekomendācijā Nr. 21 „Vienlīdzība laulībā un ģimenes attiecībās” noteikts, ka

¹²³ Civillikums. 89.pants.

¹²⁴ Notariāta likums. 325.pants.

¹²⁵ ANO Komitejas Diskriminācijas izskaušanai pret sievietēm Vispārējā rekomendācijā Nr. 21 „Vienlīdzība laulībā un ģimenes attiecībās”. Pieejams: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/7030ccb2de3baae5c12563ee00648f1f?Opendocument> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī]

katrs likums vai paraža, kas piešķir vīrietim tiesības uz lielāku īpašuma daļu pēc laulības vai de facto attiecību izbeigšanās, vai radnieka nāves gadījumā, ir diskriminējošs un atstāj būtisku ietekmi uz sievietes praktisko iespēju šķirties no vīra, apgādāt sevi vai savu ģimeni un dzīvot neatkarīga cilvēka cienīgu dzīvi¹²⁶. Līdz ar to, ir būtiski, ka Civillikuma 80.pants paredz iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanu otrajam laulātajam¹²⁷, kas nozīmē uz vienlīdzības principiem balstītu aizsardzības instrumentu, piemēram, gadījumos, kad laulātais, kas vainojams pie laulības šķiršanas, ir ievērojami turīgāks. Tādējādi, strīdus situācijas starp laulātajiem šajā jautājumā var rasties arī pēc laulības šķiršanas bezstrīdus kārtībā un bijušiem laulātajiem šādā gadījumā jānododas uz tiesu, kas ir pretrunā laulības bezstrīdus šķiršanas institūta mērķim. Līdz ar to, Notariāta likuma 325.panta 2.punkts papildināms šādā redakcijā: „2) *zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali un otrā laulātā iepriekšējās labklājības līmeņa nodrošināšanu Civillikuma 80.panta izpratnē.*”

Igaunijā laulības šķiršanu pārvalda tās valsts likums, kurā ir laulāto kopīgā dzīvesvieta laulības šķiršanas tiesvedības sākuma brīdī. Ja laulātie dzīvo dažādās valstīs, bet viņiem ir viena pilsonība, laulības šķiršanu pārvalda tās valsts likums, kuras pilsoņi laulātie ir. Ja laulātie dzīvo dažādās valstīs un viņiem ir atšķirīga pilsonība, laulības šķiršanu pārvalda tās valsts likums, kurā bija viņu pēdējā kopīgā dzīvesvieta, ja viens no laulātajiem joprojām dzīvo tajā valstī. Ja likumu, kas piemērojams laulības šķiršanai, nevar piemērot saskaņā ar iepriekšminētajiem likumiem, tiek piemērots tās valsts likums, ar kuru laulātajiem ir visciešākie sakari. Ja laulības šķiršana nav pieļaujama izejot no šiem gadījumiem, tad tiek piemērots Igaunijas likums, ja viens no laulātajiem dzīvo Igaunijā vai tam ir Igaunijas pilsonība, vai arī bija Igaunijas pilsonība laulības noslēgšanas brīdī¹²⁸.

Nepieciešams atzīmēt, ka Igaunijā 2009.gada maijā tika izdarīti likumu grozījumi, kas paredz, ka bezstrīdus laulību šķiršana notiek arī pie notāriem (ne tikai Dzimtsarakstu nodaļā kā minēts iepriekš). Bez tam, Igaunijā ir noteikts, ka pie notāra var notikt arī laulības reģistrācija

¹²⁶ ANO Komitejas Diskriminācijas izskaušanai pret sievietēm Vispārējā rekomendācijā Nr. 21 „Vienlīdzība laulībā un ģimenes attiecībās”. Pieejams: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/7030ccb2de3baae5c12563ee00648f1f?Opendocument> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī]

¹²⁷ Civillikums. 80.pants.

¹²⁸ Estonian Code of Civil procedure: EST law. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]

atšķirībā no Latvijas. Laulību reģistrējot pie notāra akcents tiek likts uz laulības noslēgšanas civiltiesiskajiem aspektiem, proti saistībām, kuras laulātie uzņemas viens pret otru, kā arī uz mantiskajām attiecībām. Igaunijas likums par ģimeni¹²⁹ paredz arī to, ka ierēdnim, kas reģistrē civilstāvokļa aktus, jānokārto attiecīgs eksāmens, kura ietvaros pārbauda zināšanas ģimenes tiesībās.

Autores ieskatā, arī Latvijā laulības šķiršanas pieļaujamība dzimtsarakstu nodaļā vēl vairāk veicinātu tiesu sistēmas un pirmām kārtām arī notāru darba atslogošanu. Saskaņā ar Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta trešo daļu noteikts, ka dzimtsarakstu nodaļa reģistrē laulību, paziņoto dzimšanas un miršanas faktu, aktualizē un atjauno civilstāvokļa aktu reģistra ierakstu. Savukārt iepriekš, 2.pantā noteikts, ka civilstāvokļa akts ir fakts vai notikums personas dzīvē, kas rada, izmaina vai izbeidz ar personas radniecību saistītās ģimenes un citas mantiskās un nemantiskās tiesības un pienākumus¹³⁰. Viedoklis par laulības bezstrīdus šķiršanas lietu nodošanu dzimtsarakstu nodaļām tika izteikts jau pirms tam, kad šīs funkcijas tika nodotas zvērinātajiem notāriem¹³¹. Ņemot vērā to, ka Igaunijā laulības šķiršana bezstrīdus kārtībā pieļaujama gan dzimtsarakstu nodaļā, gan pie zvērināta notāra, tad autore nesaskata šķēršļus šīs prakses pārņemšanai arī Latvijā sekojošu apsvērumu dēļ.

Pirmkārt, saskaņā ar Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 7.panta pirmo daļu dzimtsarakstu iestāde, ievērojot šā likuma 3.panta trešo un ceturto daļu, ziņas par noslēgtajām laulībām, reģistrētajiem dzimšanas un miršanas faktiem iekļauj, aktualizē un atjauno Civilstāvokļa aktu reģistrācijas informācijas sistēmā, tāpēc, ja laulība tiek šķirta dzimtsarakstu nodaļā, laulības reģistrs saturēs pilnīgu un precīzu informāciju par personas datiem gan laulības reģistrācijas brīdī, gan pēc laulības šķiršanas. Tas nozīmē, ka informācija par personu glabātos vienuviet un vajadzības gadījumā personai to būtu ērti saņemt.

Otrkārt, laulības reģistrācija rada noteiktas tiesības, proti, tikai dzimtsarakstu nodaļā, pie garīdzniekiem un konsulātos noslēgtās laulības rada laulāto tiesības un pienākumus. Kā jau tika minēts, pie zvērināta notāra laulību Latvijā noslēgt nevar. Līdz ar to, ja pašvaldību dzimtsarakstu nodaļām ir deleģēta laulības reģistrācijas funkcija, kas rada laulāto tiesības un pienākumus, tad atgriezeniski tāda pati kārtība bezstrīdus gadījumos būtu tikai loģiska, arī šķirot laulību. Tādējādi

¹²⁹ Family Law of Estonia. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X1017K7.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]

¹³⁰ Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums : LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253442> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī]

¹³¹ Bezstrīdus laulības šķiršana vistiešāk piekrīt pašvaldību dzimtsarakstu nodaļām. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/viedokli/219607-bezstridus-laulibas-skirsana-vistiesak-piekrit-pasvaldibu-dzimtsarakstu-nodalam/> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī]

izbeidzas laulības attiecības, tiesības un pienākumi. Autores ieskatā ir tikai pamatoti, ka šīs darbības veic viena un tā pati institūcija.

Treškārt, laulātajiem ir izvēles iespēja, kur nepieciešamības gadījumā šo pakalpojumu ērtāk saņemt – pie zvērināta notāra vai pašvaldības dzimtsarakstu nodaļā.

Nemot vērā minēto, dzimtsarakstu nodaļa varētu laulību šķirt tikai tad, ja ievēroti tādi paši nosacījumi kā Notariāta likumā 325.pantā paredzētie. Nemot vērā minēto, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta trešā daļa papildināma šādā redakcijā: „(3) *Dzimtsarakstu nodaļa reģistrē laulību, šķir laulību, paziņoto dzimšanas un miršanas faktu, aktualizē un atjauno civilstāvokļa aktu reģistra ierakstu.*” Papildus likumā nepieciešams ietvert atsevišķu sadaļu par laulības šķiršanas kārtību un priekšnoteikumiem, kas saturētu analogisku regulējumu, kāds paredzēts Notariāta likumā laulības bezstrīdus šķiršanas gadījumā.

Jāatzīmē, ka Igaunijā zvērinātiem notāriem tika piedāvāts pārņemt arī dokumenta īstuma apliecināšanu jeb legalizāciju (angliski - apostille), kas šobrīd Latvijā ir Ārlietu ministrijas kompetencē un, kam Igaunijas notāri labprāt piekrita. Igaunijā ir konstatējuši, ka ap 80% no visiem dokumentiem, kas Ārlietu ministrijā šādā veidā tiek apliecināti, nāk no notāriem. Autores ieskatā, optimāli šo funkciju nodot pašiem notāriem arī Latvijā, jo tas būtiski atvieglos laulības šķiršanas lietas dažādu valstu pilsoņu starpā. Līdz ar to, minēta prakse būtu pārņemama arī Latvijā, šādā veidā atslogojot arī Ārlietu ministrijas darbu.

KOPSAVILKUMS

Maģistra darba izstrādes rezultātā autore izdara sekojošus būtiskākos secinājumus, uz kuriem balstīti attiecīgie priekšlikumi:

- 1) praksē pastāv problēmas personas pilnvarojuma jomas ietvaros laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, jo Notariāta likuma 327.panta esošā regulējuma redakcija tomēr gluži neatbilst likumdevēja mērķim (likumprojekta izstrādātājs ir vēlējies noregulēt tos gadījumus, kad laulātajiem objektīvi nav iespējams vienlaikus ierasties pie notāra un paust savu gribu šķirties) un šīs normas gramatiskajai redakcijai, jo kopīgs Iesniegums notariāla akta formā nozīmē, ka notariālā akta daļībniekiem ir jābūt kopā vienlaicīgi notariāla akta sastādīšanas brīdī. Bez tam, Iesniegums par laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā tomēr nebūtu uzskatāms par notariālu aktu pēc būtības Notariāta likuma izpratnē. Ņemot vērā visu augstāk minēto, autore ieskatā ir iespējami sekojoši pilnvarojuma problēmas risinājuma varianti laulības bezstrīdus šķiršanās lietās:
 1. Ministru kabinetam nepieciešams izstrādāt un apstiprināt vienotu pilnvaras formu laulības bezstrīdus šķiršanas lietās, kurā tiktu ietvertas visas nepieciešamas atrunas, lai notāram nebūtu iemesla šaubīties par pušu patieso gribu un pārstāvja tiesībām to paust pušu vārdā;
 2. Notariāta likumā nepieciešams paredzēt pārstāvības jeb pilnvarojuma pieļaujamību laulības bezstrīdus šķiršanas lietu ietvaros. Proti, papildināt Notariāta likuma 329.pantu šādā redakcijā: *„Ja kāds no laulātajiem lietas vešanai ir iecēlis pilnvaroto pārstāvi, pievienojama notariāli apliecināta pilnvara”*;
 3. Papildus nepieciešams precizēt likuma 332.pantu sekojošā redakcijā: *„Laulības šķiršanas lieta ir uzsākta dienā, kad tā reģistrēta laulības šķiršanas lietu reģistrā. Par laulības šķiršanas lietas uzsākšanu zvērināts notārs paziņo abiem laulātajiem personiski, kā arī to pilnvarotajiem pārstāvjiem, ja tādi ir”*. Minētais ne tikai nepārprotami neliegtu realizēt pārstāvja jeb pilnvaroto personu iecelšanu, bet arī sniegtu iespēju abiem laulātajiem būt informētiem personiski un nepieciešamības gadījumā izmantot savas atsaukuma tiesības.
- 2) Notariāta likumā ir ietverta nākotnes pilnvarojuma noformēšanas un pieļaujamības kārtība. Nākotnes pilnvarojums var būt efektīvs mehānisms laulības bezstrīdus šķiršanas gadījumiem (piemēram, viens no laulātajiem vai abi laulātie, nevēloties apgrūtināt savu otro laulāto ar

savu iespējamu ierobežoto rīcībspēju nākotnē, sastāda nākotnes pilnvarojumu, izsakot savu piekrišanu laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā, ja otrs laulātais to vēlēsies);

- 3) Praksē var rasties situācijas, kad laulāto starpā strīds pastāv un ir ierosināta tiesvedība, bet puses apgalvo pretējo ar mērķi ātrāk šķirt laulību bezstrīdus kārtībā (paralēli tiesvedības procesam, iesniedzot vienošanos atbilstoši Notariāta likuma 329.pantā noteiktajam). Šobrīd 329.pantā noteikts, ka, ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta, iesniegumam par laulības šķiršanu pievieno rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali. Lai izvairītos no iepriekš minētās situācijas, normatīvajos aktos nepieciešams veikt papildinājumus, kas paredzētu laulātajiem pienākumu iesniegt ne tikai attiecīgu rakstveida vienošanos, bet arī kompetentas institūcijas (šobrīd - Tiesu administrācijas) izziņu par to, ka šādi tiesvedības procesi starp pusēm nenorīt. Līdz ar to, attiecīgi precizējama Notariāta likuma 329.panta trešā daļa, izsakot to sekojošā redakcijā: *„Ja laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta, iesniegumam par laulības šķiršanu pievieno rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali, kā arī Tiesu administrācijas izsniegtu izziņu par to, ka pušu starpā nenorīt tiesvedība par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem un kopīgās mantas sadali”*.
- 4) lai vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem atbilstu tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāmam notariālam aktam, tam ir jāatbilst Notariāta likuma 107³.pantā minētajiem kritērijiem. Praksē bijuši gadījumi, kad notariāls akts tika taisīts, taču tas nesaturēja visas obligātās sastāvdaļas, lai to varētu izpildīt tiesas spriedumu izpildes kārtībā. Lai izvairītos no šādām situācijām, nepieciešams Notariāta likumā konkretizēt regulējumu, precizējot Notariāta likuma 107.¹ pirmās daļas 3.punktu šādā redakcijā: *„3) vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem, kas atbilst šī likuma 107.³ panta nosacījumiem”*, jo šobrīd attiecīgā panta daļas punkts noteic tikai to, ka Civilprocesa likumā noteiktajā tiesas spriedumu izpildes kārtībā izpildāma (nododama piespiedu izpildei) vienošanās par vienreizējiem vai periodiskiem uzturlīdzekļu maksājumiem.
- 5) gadījumos, ja no laulības šķiršanas pieteikuma tiesai izriet, ka otrs laulātais piekrīt laulības šķiršanai, tiesai būtu jāpieprasa otram laulātajam apstiprinājumu minētajam faktam un, ja tas apstiprinās, tad tiesvedība būtu izbeidzama un lieta nosūtama laulības šķiršanai bezstrīdus

kārtībā pie zvērināta notāra. Līdz ar to, Civilprocesa likuma 235.¹pants papildināms ar otru daļu sekojošā redakcijā: *“(2) Pēc tiesvedības ierosināšanas, prasības pieteikums un tam pievienoto dokumentu noraksti nekavējoties nosūtāmi atbildētājam ierakstītā pasta sūtījumā, nosakot rakstveida paskaidrojuma par laulības šķiršanas iebildumiem vai to neesamību iesniegšanai termiņu — 15-30 dienas no prasības pieteikuma nosūtīšanas dienas.”;*

- 6) autores ieskatā, likumdevējs ir pieļāvis kļūdu paredzot notāru kā mediatoru obligātu sertificēšanas kārtību, jo, šķiet, neloģisks tas apstāklis, ka pēc pušu brīvas izvēles principa par mediatoru var būt jebkura fiziska persona, bet notāram pirms tam jāsaņem attiecīgs sertifikāts, lai veiktu mediatora pienākumus. Minētais var apgrūtināt laulības šķiršanu bezstrīdus kārtībā, ja laulātie nevarēs izmantot sevis izvēlēto notāru kā mediatoru laulības bezstrīdus šķiršanas lietas ietvaros, ja tas būs nepieciešams, jo notāram nav iegūts attiecīgs sertifikāts. Ņemot vērā minēto, Notariāta likuma 66.panta pirmā daļa papildināma ar 5.punktu šādā redakcijā: *„5) vadīt mediāciju kā sertificētam mediatoram vai kā mediatoram atbilstoši Mediācijas likumā paredzētajiem noteikumiem.”;*
- 7) Civilprocesa likuma ietvaros nepieciešams paredzēt pusēm arī tiesības vienoties nodot laulības šķiršanas lietu notāram laulības bezstrīdus šķiršanai. Minētais apsvērums izriet no 6.punktā ierosinātajiem Civilprocesa likumā 235.¹ panta grozījumiem gadījumā, kad tiesa pēc tiesvedības ierosināšanas konstatē, ka pušu starpā nepastāv strīds un abas puses piekrīt laulības šķiršanai. Tas būtu mehānisms, kādā veidā puses tiek informētas par iespēju šķirt laulību pie notāra. Tādējādi, nepieciešams papildināt Civilprocesa likuma 239.pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā: *„(4) Laulības šķiršanas lietā tiesa pēc savas iniciatīvas informē puses par tiesībām šķirt laulību laulības bezstrīdus šķiršanas procesā atbilstoši Notariāta likumā paredzētajai kārtībai”;*
- 8) Civilprocesa likums pieļauj lietas nodošanu divām instancēm – tiesu izpildītājam vai citai tiesai. Līdz ar to, būtu pamatoti paredzēt iespēju tiesām nodod laulības bezstrīdus šķiršanas lietas zvērinātajiem notāriem, taisot attiecīgu lēmumu par lietas nodošanu zvērinātiem notāriem. Līdz ar to, Civilprocesa likums papildināms ar 235.²pantu šādā redakcijā: *„Ja tiesa no prasības pieteikuma un atbildētāja sniegtajiem paskaidrojumiem konstatē, ka atbildētājs neiebilst laulības šķiršanai, pušu starpā nepastāv strīds par bērna aizgādību, otra vecāka saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, uzturlīdzekļiem un laulības laikā iegūtās mantas sadali, tiesa pieņem lēmumu par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus*

šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā”. Minētais priekšlikums arī izriet no 5.punktā paustā priekšlikuma par Civilprocesa likuma 235.¹ panta papildināšanu;

- 9) Lai nodrošinātu abu pušu informēšanu par lietas nodošanu zvērinātam notāram, 235.² pants papildināms ar otro daļu šādā redakcijā: *„(2) Pēc zvērināta notāra apstiprinājuma saņemšanas par lietas uzsākšanu, tiesa nekavējoties informē laulātos par lietas uzsākšanu Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, nosūtot attiecīgu paziņojumu. Paziņojumā norāda laulāto pienākumu ierasties pie zvērināta notāra 30 dienu laikā no šī paziņojuma saņemšanas dienas*”. Minētais nepieciešams, lai nodrošinātu abu laulāto vai to pārstāvju ierašanos pie zvērināta notāra, Iesnieguma par laulības bezstrīdus šķiršanu, iesniegšanai;
- 10) Civilprocesa likums paredz naudas soda piemērošanu tiesības personām, kas nepilda savus civilprocesuālos pienākumus. Līdz ar to, lai veicinātu laulātajiem uzliktā pienākuma izpildi, 235.² pants papildināms ar trešo daļu šādā redakcijā: *„(3) Šī panta otrajā daļā minētajā paziņojumā tiesa informē laulātos, ka, ja lietas dalībnieks nav ieradies pie zvērināta notāra norādītajā termiņā, tiesa var uzlikt šai personai naudas sodu līdz 80 euro*”;
- 11) atbilstoši Notariāta likuma 2.pantam zvērināti notāri ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras pastāv pie apgabaltiesām un pilda viņiem likumā noteiktos pienākumus. Ņemot vērā minēto, secināms, ka nododot lietu laulības šķiršanai bezstrīdus kārtībā zvērinātam notāram, nebūtu varas dalīšanas principa pārkāpums un šīs funkcijas tiktu noteiktas tiesu sistēmai piederīgām personām. Līdz ar to, Notariāta likuma ietvaros nepieciešams ietvert 39.¹ pantu sekojošā redakcijā: *„Zvērinātam notāram ir pienākums uzsākt lietas izpildi, kas tam novirzīta ar tiesas lēmumu Civilprocesa likumā noteiktās kārtības ietvaros.*”
- 12) ar mērķi nodrošināt autores iepriekš piedāvāto Civilprocesa likuma grozījumu saskaņošanu ar Notariāta likuma regulējumu Notariāta likuma 327.pantu nepieciešams izteikt šādā redakcijā: *„Zvērināts notārs uzsāk laulības šķiršanas lietu tad, kad saņemts abu laulāto kopīgs iesniegums par laulības šķiršanu vai tiesas lēmums par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, pirms tam pārliecinoties, vai šo laulības šķiršanas lietu nav uzsācis cits zvērināts notārs*”. Attiecīgi arī Notariāta likuma 330.pants precizējams šādā redakcijā: *„Zvērināts notārs, kas saņēmis iesniegumu par laulības šķiršanu vai tiesas lēmumu par lietas nodošanu zvērinātam notāram laulības bezstrīdus šķiršanas lietas uzsākšanai Notariāta likumā noteiktajā kārtībā, attiecīgo lietu reģistrē laulības šķiršanas lietu reģistrā. Laulības šķiršanas lietu reģistru ved*

Latvijas Zvērinātu notāru kolēģija. Šā likuma 331.pantā minētās ziņas laulības šķiršanas lietu reģistrā ieraksta zvērināts notārs, kurš ved laulības šķiršanas lietu.”;

- 13) Igaunijā iesniedzot pieteikumu šķirt laulību dzimtsarakstu nodaļā laulātajiem, kuri gatavojas šķirties, ir jāiesniedz kopīga rakstiska prasība par viņu laulības šķiršanu. Laulātajiem ir jāapstiprina, ka starp viņiem nav strīdu par attiecībā uz saskarsmes tiesībām ar bērnu, bērna uzturēšanas jautājumiem, laulības laikā iegūtā īpašuma sadali un uzturlīdzekļu nodrošināšanu otram laulātajam, kas daļēji atbilst mūsu Notariāta likumā noteiktajai kārtībai. Latvijas Civillikuma 80.pants paredz iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanu otram laulātajam. Taču praksē strīdus situācijas starp laulātajiem šajā jautājumā var rasties arī pēc laulības šķiršanas bezstrīdus kārtībā un bijušajiem laulātajiem šādā gadījumā jādodas uz tiesu, kas ir pretrunā laulības bezstrīdus šķiršanas institūta mērķim. Līdz ar to, Notariāta likuma 325.panta 2.punkts papildināms šādā redakcijā: „2) *zvērināts notārs šķir laulību, ja laulātie par to ir vienojušies un laulātajiem ir kopīgs nepilngadīgs bērns vai kopīga manta un laulātie ir noslēguši rakstveida vienošanos par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesībām, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali un otrā laulātā iepriekšējās labklājības līmeņa nodrošināšanu Civillikuma 80.panta izpratnē.*”;
- 14) Igaunijā šķirt laulību bezstrīdus kārtībā iespējams gan pie notāra, gan dzimtsarakstu nodaļā. Autores ieskatā, Latvijā laulības šķiršanas bezstrīdus kārtībā iekļaušana dzimtsarakstu nodaļu kompetencē, vēl vairāk veicinātu tiesu sistēmas un arī zvērinātu notāru darba atslogošanu. Minētajam viedoklim ir vairāki praktiski pamatojumi, kas analizēti 4.nodaļā. Bez tam, laulātajiem būtu izvēles iespēja, kur nepieciešamības gadījumā šo pakalpojumu ērtāk saņemt. Ņemot vērā minēto, dzimtsarakstu nodaļa varētu laulību šķirt tikai tad, ja ievēroti tādi paši nosacījumi kā Notariāta likumā 325.pantā paredzētie. Ņemot vērā minēto, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta trešā daļa papildināma šādā redakcijā: „(3) *Dzimtsarakstu nodaļa reģistrē laulību, šķir laulību, paziņoto dzimšanas un miršanas faktu, aktualizē un atjauno civilstāvokļa aktu reģistra ierakstu.*” Papildus likumā nepieciešams ietvert atsevišķu sadaļu par laulības šķiršanas kārtību un priekšnoteikumiem, kas saturētu analogisku regulējumu, kāds paredzēts Notariāta likumā laulības bezstrīdus šķiršanas gadījumā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

LITERATŪRA:

1. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007, 202. Lpp.;
2. Bolis J. Mediācija: pielietojums Amerikas Savienotajās valstīs un perspektīvas Latvijā. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/LZA%20loceklu%20korespondence-Bolis.pdf [aplūkots 2015.gada 11.decembrī];
3. Blūzma V. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 141.–142. lpp.;
4. Brizgo M. Pētījums par iespēju nodot zvērinātu notāru pienākumos civilprocesa likumā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, saistības priekšmeta iesniegšanu tiesai glabājumā un bezstrīdus laulību šķiršanu. Rīga: [b.i.], 2008., 3.lpp.;
5. Damane L. Ieskats laulību bezstrīdus šķiršanas lietu vešanas procesā no 2011.gada 1.februāra. Pieejams: www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/.../Damane.pdf [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī];
6. Hofmans R., Rotfišere D. B., Trosens A. Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē. Pieejams: www.mediacija.lv/?download=mediation-manual_lv.pdf [aplūkots 2015.gada 12.novembrī];
7. Hvostovs V. Vispārīgā tiesību teorija. Rīga: Leta, 1924, 129.lpp.;
8. Jakubaņecs V. Juridiski terminoloģiska skaidrojošā vārdnīca. Rīga : "P&K", 2005, 438.lpp.;
9. Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 1995, 45.lpp.;
10. Litvins G.. Parlamenta lēmumu aizmirstā ex post analīze. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259496-parlamenta-lemumu-aizmirsta-emex-postem-analize/> [aplūkots 2015.gada 16.novembrī];
11. Ligers V. Mediācija Latvijā – jauna pieeja domstarpību risināšanai. Pieejams: http://www.naibaltics.com/lv_lv/publikacijas/?doc=436. 22 [aplūkots 2015.gada 11.decembrī];
12. Ligers V. Mediācijas principi teorijā un praksē komercstrīdos Latvijā. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/documents/projekti/Prezentacija_Ligers.ppt [aplūkots 2015.gada 13.decembrī];

13. Lūse L. Kā pie notāra izšķirties ar ārzemnieku. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/print.php?id=253544> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī];
14. Luksa M. Mediācija civilprocesā: turpmāk arī ar tiesas ieteikumu. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/252542-mediacija-civilprocesa-turpmak-ari-ar-tiesas-ieteikumu/> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī];
15. Osipova S. Latvijas notariāta funkcijas un tā sniegtās juridiskās palīdzības pieejamība, to izvērtējums.
Pieejams: https://www.tm.gov.lv/.../lv_documents_petijumi_Osipova_petijums_07...
[aplūkots 2015.gada 1.novembrī];
16. Krūmiņa I. Laulības šķiršana pie zvērināta notāra : pilnvarojuma pieļaujamība un citi problēmjaudājumi. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267019-laulibas-skirsana-piezverinata-notara-pilnvarojuma-pielaujamiba-un-citi-problemjautajumi/> [aplūkots 2015.gada 5.novembrī];
17. Torgāns K. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga : Nordik. 1998, 199.lpp.;
18. Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 33.lpp.;
19. Sloka L. Vidzemes draudžu kronikas. Rīga : Valsts archiva raksti, 1925, 240. lpp.;
20. Straube G.. „Civillaulība” kā objektīva realitāte: civillaulības kā institūta pastāvēšanas nosacījumi Vidzemē 17.-19.gadsimtam. Pieejams:
www.lvi.lv/.../G_Straube_Civillauliba_ka_objektiva_realitate_LVIZ_201... [aplūkots 2015.gada 1.novembrī];
21. Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga : [b.i.], 1984, 64.lpp.;
22. Casey J., Combret J. Le mandat de protection future. Revue juridique Personnes et Famille. Pieejams: <http://droit.unicaen.fr/la-faculte/des-equipes/les-enseignants-chercheurs/jerome-leprovaux-439006.kjsp?RH=1235645902197> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī];
23. Granath K. Study to inform a subsequent Impact Assessment on the Commission proposal on jurisdiction and applicable law in divorce matters. Pieejams:
http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/divorce_matters/study.pdf
[aplūkots 2015.gada 16.decembrī];
24. Leach Edmund R. Poliandry, Inheritance and the Definition of Marriage: with particular reference to Sinhalese customary law' in Rethinking Anthropology. London and Atlantic Highlands NJ: The Athlone Press, 1961, p. 105-113;

25. Тальпис Дж. Как статус, функции и роль нотариуса в рыночной экономике способствуют экономическому развитию страны? Pieejams: http://www.notiss.ru/usrimg/Talpis_ru_plein.htm [aplūkots 2015.gada 8.novembrī].

NORMATĪVIE AKTI:

26. Latvijas Republikas Satversme : LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2015.gada 11.novembrī];
27. Līgums par Eiropas Savienību: starptautisks dokuments. Pieejams: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/1341/1342/html/index.lv.html> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī];
28. Eiropas Padomes 2003.gada 27.novembra regula (EK) Nr.2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu : starptautisks dokuments. Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=8304> [aplūkots 2015.gada 30.oktobrī];
29. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām: konvencija. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=205328> [aplūkots 2015.gada 6.novembrī];
30. Eiropas Padomes 2003.gada 27.novembra Regula Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=8304> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī].
31. Eiropas Padomes 2010.gada 20.decembra Regula (ES) Nr. 1259/2010, ar kuru īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz tiesību aktiem, kas piemērojami laulības šķiršanai un laulāto atšķiršanai. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1259> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī];
32. Eiropas Padomes 2000. gada 22. decembra Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32001R0044> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī];
33. Civillikums. Ģimenes tiesības: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90223> [aplūkots 2015.gada 1.novembrī];
34. Notariāta likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=59982> [aplūkots 2015.gada 30.septembrī];

35. Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī];
36. Civillikums. Mantojuma tiesības: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90222> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī];
37. Imigrācijas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/68522-imigracijas-likums> [aplūkots 2015.gada 10.novembrī];
38. Mediācijas likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266615> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī];
39. Tiesu izpildītāju likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68295> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī];
40. Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likums : LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253442> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī];
41. Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu : Ministru kabineta 2008.gada 4.augusta noteikumi Nr. 618. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=180087> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī];
42. Ārlietu ministrijas konsulāro maksas pakalpojumu cenrādis : Ministru Kabineta 2013.gada 1.oktobra noteikumi Nr.1032. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=260742> [aplūkots 2015.gada 10.novembrī];
43. Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā: Ministru kabineta 2011.gada 30.augusta noteikumi Nr.6756. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=235499> [aplūkots 2015.gada 11.novembrī];
44. Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam : Ministru kabineta 2013.gada 15.janvāra noteikumi Nr.37. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=254128> [aplūkots 2015.gada 11.novembrī];
45. Estonian Code of Civil procedure: EST law. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī];
46. Vital Statistics Registration Act. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504022014001/consolide> [aplūkots 12.12.2015.];
47. Bürgerliches Recht: GER law. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ [aplūkots 2015.gada 20.novembrī];
48. German Civil Code: GER law. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ [aplūkots 2015.gada 20.novembrī];

49. French Civil code: FRA law. Pieejams: http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm [aplūkots 2015.gada 20.novembrī].
50. KPFSR laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodekss. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/g_001_0309065303|article:DIVL234|query:PSRS Augstākās Padomes Prezidijs [aplūkots 2015.gada 16.decembrī].

JURIDISKĀS PRAKSES MATERIĀLI:

51. Eiropas Savienības Tiesas 2009.gada 29.janvāra spriedums lietā Nr.C-523/07. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-523/07> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]
52. Eiropas Savienības tiesas 2010.gada 9.novembra spriedums lietā Nr. C-296/10. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-296/10> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī]
53. Eiropas Savienības tiesas 2004.gada 14.oktobra spriedums lietā Nr. C-39/02. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-39/02> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī]
54. Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-22-01. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=176529> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]
55. Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra spriedums lietā Nr. 2005-08-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-08-01.rtf [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]
56. Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 7.marta spriedums lietā Nr.A420597212. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/...raj.../AL_0703_raj_A-02659-13_3.pdf [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]
57. Eiropas Padomes 1999. gada 23. februāra Ministru komitejas rekomendācija Nr. R (99) 4 “Par principiem attiecībā uz rīcībnespējīgu personu tiesību aizsardzību”. Pieejams: [www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts.../Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts.../Rec(99)4E.pdf) [aplūkots 2015.gada 6.novembrī]
58. Eiropas Padomes 2009. gada 9. decembra Ministru komitejas rekomendācija Nr. CM/Rec (2009) 11 “Par principiem attiecībā uz nākotnes pilnvarojumiem un iepriekš dotiem norādījumiem rīcībnespējas gadījumā”. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1563397&Site=CM> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

59. Explanatory memorandum of the Recommendation CM/Rec (2009) 11 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1529977&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> CM [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]
60. ANO Komitejas Diskriminācijas izskaušanai pret sievietēm Vispārējā rekomendācijā Nr. 21 „Vienlīdzība laulībā un ģimenes attiecībās”. Pieejams: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/7030ccb2de3baae5c12563ee00648f1f?Opendocument> [aplūkots 2015.gada 15.decembrī]
61. Salīdzinoša jurisprudence – tabula. Pieejams: www.jurisprudence.geek.lv/.../Sal.jur.tabula.doc [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]
62. Likumprojekta “Grozījumu Notariāta likumā anotācija”. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BFA34BEE95D781D2C225776D0024C0B1?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 29.oktobrī]
63. Par vairāk kā 60% samazinājies tiesās saņemto laulības šķiršanas pieteikumu skaits. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/par-vairak-ka-60-samazinajies-tiesas-sanemto-laulibas-skirsanas-pieteikumu-skaits> [aplūkots 2015.gada 30.oktobrī]
64. Tieslietu ministrijas pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/.../lv_documents_petijumi_petijums_gimenes_ties... [aplūkots 2015.gada 1.novembrī]
65. Тальпис Дж. Как статус, функции и роль нотариуса в рыночной экономике способствуют экономическому развитию страны? Pieejams: http://www.notiss.ru/usrimg/Talpis_ru_plein.htm [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]
66. Starptautiskais notariāts. Pieejams: <http://www.notary.lv/lv/notary/international/> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]
67. Latvijas notariāts starptautisko notariāta institūciju kontekstā. Pieejams: http://www.notary.lv/site/docs/2012/11/08/Latvijas_notariats-Starptautiskais_konteksts.pdf [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]

68. Akadēmisko terminu datu bāze. Pieejams:
<http://termini.lza.lv/term.php?term=pilnvara&list=pilnvara&lang=LV> [aplūkots 2015.gada 8.novembrī]
69. Ģimenes apvienošanās tiesību ļaunprātīga izmantošana: fiktīvās laulības un vecāku statusa viltus reģistrēšana. Pieejams:
ec.europa.eu/.../lv_20120717_familyreunificationstudy_lv_final_lv.pdf [aplūkots 2015.gada 11.novembrī]
70. Kas ir mediācija. Pieejams: http://www.mediacija.lv/?Kas_ir_medi%C4%81cija%3F [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]
71. Prevention and Early Resolution of Workplace Conflict . Pieejams:
www.mediationworks.com [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]
72. Kamēr notāri apgūst mediācijas prasmes, laulību šķīrēji sit durvis un mētā papīrus. Pieejams:
<http://www.delfi.lv/vina/personiba-un-brivais-laiks/personiba/kamer-notari-apgust-mediācijas-prasmes-laulību-skireji-sit-durvis-un-meta-papirus.d?id=42987494> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]
73. Notāri un tiesu izpildītāji varēs vadīt mediāciju. Pieejams:
<http://www.ifinanses.lv/raksti/aktuali/likumdosana/notari-un-tiesu-izpilditaji-vares-vadit-mediaciju/6662> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]
74. Family Law of Estonia. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X1017K7.htm> [aplūkots 2015.gada 19.novembrī]
75. Ģenraladvokāta 2015.gada 8.septembra secinājumi. Pieejams:
http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30ddbd758b742ff44e1ab58bea2685f879bc.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuRaxn0?doclang=LV&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=167044&occ=first&dir=&cid=547985 [aplūkots 2015.gada 20.novembrī]
76. Eiropas komisijas viedoklis lietas Eiropas Savienības tiesas ierosinātas lietas Nr. C-4819/14 ietvaros. Nav publicēts.
77. Alegrijas Borrass skaidrojošais ziņojums par Konvencijas, kas izstrādāta, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienību 3.pantu. Nav publicēts.

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Laulības bezstrīdus šķiršanas lietu vešana notariatā un ar to saistītās problēmas” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums izstrādāts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Līga Upeniece _____ 30.12.2015.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: docents Erlens Kalniņš _____ 30.12.2015.

Darbs iesniegts LU JF Civiltiesīko zinātņu katedrā _____

Metodiķe Madara Ose _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījumu komisijas sēdē ____01.2016., prot.Nr.____,
vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretāre _____